

საქართველოს
1879

ივერია

1879

№ 9—10, სექტემბერი და ოქტომბერი.

(საქართველოს ნოვა)

ტფილისი

ამარცხს ენუანჯიანდის სტამბა

1879

I. მერკადე, (კამელია სამს მოქმედებად) ნათარგმნი კ. უიფიანისაგან	3
II. ანტონი I საქართველოს ქათალიკოზი, ნ. მთვარეული- შვილისა	40
III. ერთი უბედურთაგანი, (მოთხრობა უულ კლარეცისა) . .	67
IV. მოთხრობა სპარსეთის და საქართველოს არეულო- ბაზედ ფრანცუზულიდამ ნათარგმნი ს. ღ—ძისაგან . . .	111
V. ნ. ს (ლექსი) აკაკისა	118
VI. * * (ლექსი)	119
VII. წერილი კახეთიდან, ძამსა შვილისა—ც.	120
VIII. რა არის საზოგადოება და სად უნდა ვეძებოთ იგი	132
IX. საისტორიო მასალა,	139
X. ორი ძველი ლექსი შეფის თეიმურაზისა.	141
XI. ხევსურული დალოცვები	105
XVI. სხვა და სხვა ამბავი და ცნობა.	147
XII. განცხადება „ღოქა“-„იკერიის“ გამოცემაზე	156
XIII. დამატება: ცხოვრება შეფის გიორგის XIII-სა და იზა, რომანი ბუკიესი.	

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო

რედაქციისაგან.

ნუმბრისა და დეკემბრის ნომრები „ივერიისა“ აღარ გამოვლენ. ამ წიგნების მაგივრად ხელის მომწერთ მიუვათ მომავლის წლის პირველი წიგნი. ამისგან „იველიკანდელ ხელის მომწერთათვის ფასი „დროება“- „ივერიისა“ მომავალ წელს ექვს ცამეტი მანეთის მაგივრად თორმეტი მანეთი (12 შ.)

ტფილისი
ამბარცუმ ენფიჯიანტის სტამბა.
1879

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო

ჟურნალი

5979

წელიწადი მესამე.

№ 9. - 10

ტფილისი
ამბარტყემ ენთუაჯიანტის სტამბა.
1879

Дозволено цензурою. Тифлисъ 26 Сентября 1879 г.

შ ე რ კ ა დ ე

კომედიო სამს მოქმედებად

ხნზულუბა ბაღზაკისია

თარგმანი კ ყიფიანისა.

მოქმედი ზირნი:

მერკადე, მოსაქმე კაცი.
მინარ, მერკადეს თანამშრომელი.
ვერდელენ, მერკადეს მეგობარი.
გულარ, }
პიერკენ, } მერკადეს მოკალენი.
ვიოლეტ, }
მერიკურ, მეგობარი.
დე-ლა-ბრიე, გრაფი.
ჟუსტენ, მერკადეს მსახური.
მერკადეს ცალი.
ჟულია, მერკადეს გასათხოვარი ქალი.
ტერეზა, მოახლე.
ვირჟინი, საჭმელების გამკეთებელი.
და
რამდენიმე მოკალე კაცი.

მოქმედება სწამბოებს ქალაქს ჰარიჟში, მერკადეს სახლში.

მოქმედება პირველი

(სცენა წარმოადგენს მდიდრად მორთულს ოთახს, მერკადეს სასტუმროს; სამი კარები; მარცხნივ—ბუნარი და დიდი სარკე; მარჯვნივ—ფანჯარა და სცოლი მერკადესი. შუაზედა—მარტხვნივ და მარჯვნივ—თითო კარები. მუაზედა, მარცხნივ და მარჯვნივ სდგას კრესლოები.)

ს ც მ ნ ა პ ი რ ვ ე ლ ი

ჟუსტენ, ვირჟინი, ტერეზა.

ჟუსტენ. რამდენიც უნდა ეცადოს ჩვენმა საწყალმა მეტყაღმა. მაინც კერ გამოსტურებას და კერა.

ვირჟინი. ატრე გგონია შენა?

ჟუსტ. გათავდა მისი საქმე! თუმცა კი... რაიმე გამოჩენს გვაქვს ამ ოჯახში, მაგრამ, მაინც და მაინც კეცადნეთ, რომ აქედამ მალე გაგვრეკონ.

ტირპზ. გაჭირდა საქმე!... ზოგეერთი ბატონი კეცხია... აი, ჩვენ ქაღბატონსა, ორიოდ ჯერ ბრეიუფლად მოვექმენი, — იმან კი არაფრად ჩაგდო ეს ჩემი ყოფა-ქცევა.

ვირჟ. მე ბევრს ოჯახში მდგარვარ, მაგრამ ამისთანა არსად შინახავს. მე ესლა, ჩემს სამზარეულოს თავი უნდა მივანებო—და პირდაპირ თეატრის სცენაზედ უნდა გამოვიდე აქტრისათა.

ჟუსტ. ჭო, ჩვენ მხოლოდ ის ვიცით, რომ კომედიასა ვთამაშობთ.

მირაშ. მოკალე თუ მოვიდა ვინმე, იმ წამსვე თვალებს განგებ გააშტერებ ხოლმე შენა: როგორ, ბატონო, განა არ იცით, რომ ჩვენი ბატონი მეტადე, ლიონში წაბძანდაო! — ჭო, წავიდაო? — ოჭ ოჭ ოჭ, ძალიან საქმე აქვსო, ქვა-ნახშირის მადნები იშოვებო. — ჭო, ეს ძალიან კარგი, მაშ როდის მობძანდებაო? — რა მოგასხენოთო. — ან არა და ეტყვი ხოლმე: ჩემი ბატონი და იმისი ქალღი დიდ მწუხარებაში არიანო; საწყალი ჩვენი ქალბატონი, მგონია უკანასკნელ მდგომარეობაშია, კვდებაო; წყლებზედ საბანაოთ წაიუვანესო... ოხ, ოხ, ღმერთო!

ტმრუ. ხან და ხან მოვა ხოლმე უბოგოებო მოკალე და ისეთი გეჩხი, გეჩხი, გეჩხი წარმოიდგენს, ჩვენ დაგვიწუებენ ხოლმე ლაპარაკსა, ვითომც ჩვენ ვიუვეთ ნამდვილი ბატონები, და ვითომც იმათი გვემართოს რამე.

მირაშ. არა, გმარა, გმარა! წავალ და ანგარიშს მოვსთხოვ, რაც შერგება... ამასთანავე უნდა ვსთქვა რომ, ბაზარში ნისიათ აღარათვეს მამლევენ, ჩემი საკუთარი იუულით ხომ არ ვიუიდი!

შუსტ. ანგარიში უთუოთ უნდა მოვსთხოვოთ; უნდა გავკისრდეს.

მირაშ. აბა რა ბატონები არიან! ნამდვილი ბატონები თავის სწამს-რეულოზედა ეველაზე მეტსა ჭხარჯვენ.

შუსტ. მოსამსახურენი უყვართ.

მირაშ. ჭო, ხან-და-ხან მოსამსახურეებს უანდერძებენ ხოლმე რასმე. აი ამისთანა ბატონები უნდა იყვნენ, აი!

ტმრუ. მე კი, მანც და მანც უულის მეტოდება აბა ვის შერთვის აზიარებს?...

შუსტ. მინარს ხომ არ აზიარებს? ჯერ დავიჯერებ, რომ ჩვენმა ბატონმა მეტადემ თავისი ქალი იმ კაცს მიათხოვოს, რომელიც იმასთან ჯამაგირზედა ცხოვრობს, და რომელსაც წელიწადში ას ორმანს მეტს არ ამლევენ ბატონი. დიას, როგორ არა; ჩვენი ბატონი უკეთესს სასიძოს იშოვინს.

ტმრზ, და მირა, აბა ვინა?

შუსტ. აი გუშინ, კაბრილეტით, რაღა მდიდარი უმაწვილი კაცი რომ იყვნენ აქა, — იმათმა ბიჭმა ჩვენს ბებუკს გრძობს უთხრა, რომ ერთი თქვენი ბარძნას საქრმო არისა.

მირა. იმათი კაბრილეტი ისე ბჭყინავდა, როგორც კარგი ატლასი. ცხენსა, აქა და აქა (თავის ურუბს უჩვენებს) თითო კეება ვარდი ჭქონდა კარჭობილი, და პატარა ბიჭს ეჭირა ცხენი... თეთრი, თეთრი ბიჭი იყო, სულ თმა ხუჭუჭიანი, წაღებულ უბრჭყინავდა... ანგელოსსა ჭკავდა წადა; მაგრამ გინება ლანძვარ ჩვენსად უკეთა სტადნია! ამისთანა მდიდარს კაცსა და ლამაზსა, ჩვენი ბატონის ქალი მიჭყავს ცრუ ღათა?! — როგორ არა! აბი სართლი, დიალი!

შუსტ. შენა, გეტყობა რომ ჩვენ ბატონს მერკადეს ვერ იცნობ. მე იმასთანა, აი ექვსი წელიწადია, რაღა ვარ და რამდენი მინახავს, რომ მერკადე ბეგრჯელ გაგატრებულყოფა. ისიც მინახავს — თავის მოვალეებს როგორც ეგდება და ესლას მგონია, რომ იმდენს მოახერხებს, რომ თავის სურვილს და ნებას აღასრულებს და გამდიდრდება კიდევ... ზოგჯერ ვიტყვოდი: „ჭკ, წავიდა მისი საქმე!“... სულის პრინციპების განცხადებები სულ აგვიტრელებდნენ ხოლმე, კარკუსა, ზედ შიაკავდნენ ხოლმე. სუდიდამ ეს უწიებები, რადესაც მოვალეები თავის ფულებს უჩიოდნენ, ჩვენ ათასობით მოგვედიოდა, და მე რამდენჯერ, სულ ლიტრობით გამიყიდნია ბაზარში ... ბ, რ, რ, რ, რ... და გამოსტა ისეკა და თავისებურად დავიწყო! რა, რა, — რა კაცია! უკველ ცისმარედელს რასმე ახალს გამოიგონებს ხოლმე... და რეებს არ მოიგონებს: ხან წყლისა და ქარის წისქვილებსა, ხან შადრკენებსა და ჭაურებსა, ხან გზებსა და მოსხეებსა!... და იმისი ჯიბეები, გეგონება, უშველებელი ცხრილი არისა, და აი ფული ასე ევანტება და ევანტება; თავის დღეში არა რჩება რა და სულ, მოვალეები და მოვალეები. მერე როგორ ატყუებს ამათა, — ვერც კი წარმდიდვენ. გეგონება, აი ესლას, ესლაკე უკვლავად წაართმევენ, წაიღებენ, და თვითონაც ცხენში ჩასმენ!

ის კი არა თუ ცოტას მოკლავარება იმას და ჭებდავ—ისევე მეგობრები არიან, ერთმანეთს ხელს ჩამოართმევენ! არის ზოგი იმისთანა კაცი, რომელიც ღომებსა, კეფებსა და დათვებსა სწოტვნის, გაჭებდნის ხოლმე, და ეს კი... თავის მოკალეებსა სწოტვნის, და არჯულებს. აი რა ნიჭიერი კაცია!

ტმრამ. სხვასთან კიდევ ჭო, მაგრამ პიერკენტან კი გასაჭირია ნაჭმის დაჭერა, იმას ვერაფრით ვერ მოარჯულებ.

ჟუსტ. დათვა რაღა, დათვი! მაგრამ ხოტრითა და ლეშით კი არა ძლება — ხანკის ბილეოტებითა და ფუელითა ძლება! — ისა, ბებერი ვიოლეტი?

პირჟ. გლანსა, მათხოვარა—მოკალე! როცა მოკა ხოლმე, სულ მინდა ერთი ღომეა პური მივაწოდო.

ჟუსტ. აი კიდევ გულარია?

ტმრამ. უჰ, ისეთი ცრუა, მატყუარა, რომ არც კი შეტრებება, რომ მეც მამატყუარს.

პირჟ. ქალბატონი მოდის.

ჟუსტ. ცოტა მორიდებით უნდა ვიყოთ ქალბატონთან, პატვის-ტემით ველავარავოთ, იქნება გავიგოთ რამე ქალის დანაშენაზედ.

სცენა მმორა

იგინივე და მერკადეს ცოლი.

ცოლი. უესტენ, იყავი სადაც გაგზავნე?

ჟუსტ. გახლდით, ქალბატონო, მაგრამ არც შელავებსა, არც კაბებსა არაფრის გამოგზავნა არ უნდათ.

პირჟ. მეც უნდა მოგახსენოთ, ქალბატონო, რომ ბაზარში არა...

ცოლი. კარგი, მესმის.

ქუსტ. ეს სულ მოვალეების ბრალზეა, სულ იმათი საქმეა... რა
 რაგორ მინდა იმათი დატუქსვა!

სოლ. ყველაზედ სჯობია, რომ ანგარიშები გაუწმინდოთ იმათა.

ქუსტ. ხელ ცარიელი კი დაჩქობდნენ.

სოლ. მე, აბა რა დაგიმალათ თქვენა, ჩემი ქმრის საქმეები
 ძალიან მაწუხებენ ... იმედი მაქვს... თქვენა ... ერთგულებას გაგვი-
 წვეთ?

ჰველანი. რა, ქალბატონო, აბა რასა ბრძანებთ!

მირა. აი ესლა ვლახარაკობდით ჩვენა რომ რა კარგი ბატონე-
 ბი ბძანდებიან შეთქი!

თმარა. და რომ თქვენი გულისათვის, ჩვენ ცუცხლშიაც ჩა-
 ვარდებით!

ქუსტ. დიად, ამას ვამბობდით, დიად! (შუა კარებიდან მერკადე
 გამოდის).

სოლი. მადლობელი ვარ. თქვენა ერთგული მოსამსახურენი
 ხართ... ჩემმა ქმარმა, მხოლოდ დრო უნდა იქონიოს, ვადა... ისეთი
 ჭკვიანია და მომხერხებელი; ყულის კარგი ბედი შეხვდა, თუ რომ...

სენა მესამე

ივინიუ და მერკადე.

მერკადე (ჩუმად ცოლსა) განა მსახურებთან შეიძლება ამ გვარი
 ჯანჯანა? ხეავე ბრახუელად მოგეჭტევიან. (უუსტენს) უუსტენ, ესლავე
 ვერდელებთან წადი და უთხარი, რომ ჩემთან მოვიდეს, ერთი საჭი-
 რე საქმე მაქვს იმასთან... სხვას ხურათეურს ეტევი და არა წამოგ-
 დეს რა, და უთხარი მალე მოვიდეს. შენ კი, ტერეზა, იმ მალაზია-
 ში წადი, სადაც ქალბატონმა კახები შეაკერვინა და ჩემ მაგივრად
 უბრძანე რომ, დაუბრკოლებლიუ და ყოვლის უმიზეჩოთი, რასაცა
 ჭკერვენ, სულ აქ მოგვიტანონ. რაც ანგარიშით ერგებათ, სულ მიე-

ტყმათ. სულ, სულ, სუუუუუაფეუნი მთიტანონა. ახა... წადი! (უუუსტენ და ტრეზა გადიან) ... ე, ე, ე... ჭმ!... (ეგენი შეჩერდებიან) თუ... ისინი თუ მოკლენ შემოუშვით ჩემთანა.

მუსტ. ისინი?... ვინა?

ტყრამ. და მირა. ვინ ისინი; ბატონო?

მერა. ისინი რაღა, ჩემი მოვალეები.

ცოლ. რაგორა? რაგორა სთქვი, ჩემო კარგო!

მერა. მატროლბა მომწეინდა; იმათი ნახვა მინდა; წადით, ჭო!

სცენა მეოთხე.

მერკადე, მისი ცოლი და ვირყინი.

მერა. (ვირყინის) ქალბატონმა გობრძანა რამე?

ვირა. ანა ბატონო; მაგრამ ბაზრელები...

მერა. დღეს თავი უნდა გამოიხინო, ჩემო ვირყინი. დღეს სადილად ოთხი სტუმარი მეწვევა: ვუკდელები თავის ცოლითა და ორი უმაწვილი კაცი: მერიკურ და დე-ლა-ბრივ. მამასადამე ჩვენ სუუუუუაფეუნი ვიქნებით შვიდნი. ამისთანა სადილი საჭმელების გამკეთებლებისათვის გასახარებელი უნდა იყოს. წვნიანს, შემდეგ, ცივთ, გააკეთე, თევზი... მერე, ოთხ ნაირი სოუსი, ჩინებულად შემზადებული.

ვირა. დანს, ბატონო, მაგრამ ანაგინ...

მერა. მეორეთ?... ჭა!... ეს უნდა იყოს კარგე წვნიანი, გემრიელი და მშვენიერი... მეორეთ... მეორეთ...

ვირა, კარგი- ბატონო, მაგრამ გაჭრები...

მერა. ე, ე, ე რა? გაჭრები! შენ გაჭრება ასტენე აქა, როდესაც მე ქალი უნდა გავათხოვო?! დღეს დასანიშნავათ მოკლენ, ბაზრელები რას მიქვიან?

ვირა. ბატონო, ბაზრეში ნისიათ აღარაგინ გეძღვეს და მე...

მერკადე რის ადგილ-მიცემოდა, თუ ანაფერს აიღებენ და ანა-
ფერს მისცემენ?... ნუ... სხვას გამოაჩნტო. სხვა ვაჭრებთან მიდი,
ამითი. ჩვენთვის იმათ ბეგრს მოაწყობინებ და მოგებაში დაჩრებინა,
ასე რომ შენც რასმე საჩუქარსაც მოგცემენ.

მირა. ქველს მოვალეებს მე რიდათი გარდუხადო ნისიები?

მერკ. მაგაზედ შენ ნუ სწუხარ, ეგ იმათი საქმეა.

მირა. ანგარიშის გასწორება რომ მომთხოვონ?... მაგრამ, ჩემი
ჩემი საქმე ხომ არ არის.

მერკ. (ადგება. იქი) უთუოთ ფულები ექმნება ამას. (ხმა მალდა)
ვირუინი, ნდობა ურთიერთ შორის, სხეულმწიფოს სიმდიდრე.
ჩემი მოვალეები ჩვენი ქვეყნის კანონს არ ასრულებენ, და თუ მე
თავი არ დამანებეს, ამითი უფრო აშკარად დამტკიცებენ თავის წი-
ნააღმდეგობას ჩვენი კანონისას, რომ ნდობისა და ნისიობის წინააღდეგი
ყოფილან. კმარა, ნუღარას მეტევი იმათზე, რომელნიც განათლებულ
სახელმწიფოს კეთილ - მდგომარეობას ძირს უთხრან. წადი,
შენ შენი საქმე გააჩიბე, სადილი მოგვიმზადე და ახა გინძლო შენი
ნიჭი და ოსტატობა გამოჩინო. და თუ ჩვენი ქაღის ქორწილის
შეორე დღეს გამოხნდება, რომ ჩემ ცოლს ქმარტებს რამე შენი, მა-
შინ მე... მე ვიქმნები ჰასუსის გამცემი კველათურში!

მირა. (ყოყმანობს) ბატონო...

მერკ. წადი!... ჩემგან ექმნება თუმანზე მანეთი სარკებელი ექვს
თვეში; მეტი რაღა გინდა. მგონია, ეს უფრო სარფა იყვეს შენთვის
ვიდრე ბაგნში გაცემა.

მირა. რასაკვირველია, ბანკი მხოლოდ თუმანზედ ათ შაერს
იძლევა წელიწადში.

მერკ. (ხუმით ცოლსა) აკი გითხარი! (ვირუინის) რატორ, შენი
ფულები უცხო ხელში გაქვს გაცემული! შენგან არ მიკვირს! იმდენად
ტყუანნი შეგონე, რომ სახლშიც კარგა შეინახავდი ფულებს, და აქ
ქისაც არსად არ წაგივიდოდა.

ვირჱ. თუმანზე მანეთი ექვს თვესში!... სხვა საჭმელებს ქალბატონი თვითონ მიბრძანებს. ესლა წაყალ და თადარიგს შეკუდგები. (გავა).

სცენა მხუთა

მერკადე და მისი ცოლი.

მერკ. მაგასა, ასი თუმანი აქვს გაცემული, რომელიც ჩვენვე მოგვანდა. ამ მხრით მოსვენებითა ვარ.

ცოლ. ოჰ, რას ჩადისარ!

მერკ. ამ ერთი საათის წინეთ, შენა, ბძანების მაგიერად, ალერსით გინდოდა დაგეწოთ ღაპანაკი მსახურებთანა, როდესაც ალერსი კვდა, ბძანება უნდა, ბრძანება... როგორც ნაშოლეთნმა იცოდა, სასტიკი ბრძანება.

ცოლ. ჭო, სასტიკი ბრძანება მაშინ, როცა ფულებს არ ვიდევით!

მერკ. კადეც მაშინ უნდა გამბედაობა!

ცოლ. ის არა სჯობია, ერთგულობა მოვიზოკოთ...

მერკ. ერთგულობა! ჭა! რა კარგათა გცოდნია ცხოვრება! ესლა, ჩემო მშვენიერო ქალბატონო, ერთგულობა გი არა... მოგებას, მოგებას... ფულის მოგება, იმიტომ რომ ოჯახობა ახლა აღარ არის დაიწვას; არიან მხოლოდ გაცდადგეგებულნი კერძო შირსი. აი შეჭყედე... უკელა ბანკის იმედით არის, სადაც ფული აქვს გაცემული... გასართოვარი ქალი დედ-მამას გი აღარ მიჭმარათავს მზითვისათვის და ფული-სათვის, ამას უნდა ყოველ წელიწადს, თავის კანონიერი მოგებული სარკებელი თავისის ფულისა. ცოლი ქრმის იმედით გი არ არის, ისიც ბანკს შეჭყურებს! და რაც მოსამსახურეებს შეეება... აი როგორ უნდა მოექცე ყოველთვის: იმათი ფული ხელში უნდა გეჭიროს, და მუდამ ერთგულობას გიჩვენებენ, მაშ რას იზამენ.

სოლ. შენა, ამისთანა კეთილი და პატიოსანი კაცი, მაგისთანებს მეუბნები?

მერკ. ვინ როგორც დაჰმარტობს, ისე ასრულებაც შეუძლიან— ასე არ არი? მე უველაფერს ჩავიდენ, რასაც გი შევიძლება, რომ ჩემ თავსა და შენს თავსაც გუშეველო. (ფიზიკადაც ერთს ოქროს ამოიღებს) აი— ეხლანდელი სახელი და ღირსება. იგი რათ დადის ამდენი ხალხი თეატრში სხვა და სხვა დრამების სანახავათა, სადაც უმთავრესად მაშენიკები და გაქნილი კაცები არიან გამოუყანილნი, იცი?... იმიტომაც, რომ წარმოდგენის შემდეგ უოკელი მაუწყებელი ჰმოქრობს თავის გუნებაში: ჩემი ცრუ-კაცობა ჯერ იქამდისინ არ მისულაო! მე შემიძლიან თავი გავიმარტოლო ვიდრე: ჩემმა ამხანაგმა საერთო საქმეში, მონაირკმა, ბოლოტობა ჩაიღინა და მე მაწევს კინერსედ ეს ბოლოტობა... იმ გოდოსნი: გაიქცა, გაიპარა, და მრთელი ჩვენი დახლი სულ მოიპარა და წავიდა! გარდა ამისა რა სიტყვებია, რომ კაცს ვალები ჰქონდეს? დედა-მიწა ნიანდაგი მოკალაა მზისა. ასეც მთელი სიტყვებზე თავიდან ბოლომდე სულ სესხი და ვალია, სხვა გი არაფერი. უოკელ კაცს გი არ ეხერხება ვალის აღება!... განა მე ჩემს მოკალეებს არა ვფობივარ და იმათზედ უფრო ვაღლა არა ვდგევარ? მე იმათი ფული მიჭირავს ხელში, ისინი მოკლენ ჩემსას. მე იმათა არაფერს არა ვსთხოვ, ისინი გი პირიქით თავს მანებრებენ: კაცი, რომელსაც არა ვისი არა ჰმარტობს რა, აბა, ვის ატონდება და ჩემი მოკალეები გი, მუდამ ჩემზედა ჰმარტონან.

სოლი. ეს მეტის-მეტია! ვალის აღება და ტადანწვეტა— გიდეკ არაფერი; მაგრამ, ისეხლო, მაშინ როდესაც კარგათ იცი, რომ კერატრით ვერ გადაიხდი ამ სესხსა და ვალსა.....

მერკადე. შენ, ჩემი მოკალეები გეცოდება, ის გია რა თუ ვიდრე იმიტომ მივიღეთ ფული, რომ...

სოლი. გენდნენ შენა.

მერკადე. რომ ხარბნი არიან!... თამასუქით შეტანილი ფულის პატრონი, საზოგადოებაში, ესე იგი აცტიონერი და აღებ-მიმცე-

მი, ფულის მატრიალებელ კაცი — ერთმანეთს კარგათა ჭდიან. ორი-
 გე სტდილობს სხვისი ფულით მალე გამდიდრდეს. მე, ფოკელს ჩემს
 მოვალეს სიკეთე უყავს, შემწეობა მიჭეცნ, ისინი ვი ცდილობენ აგები
 კიდევ წამგლივონ რამე. მე სრულქონი დაუღუბებოდი, თუ რომ არა
 მწოდნოდა იმათი კშმაკობაჲ შოროტი ანგარიში. აჲ ესლავე ნასამ შე-
 ნის თვალით თუ რა გამოედის კვთამაშებიერ ფოკელს მათგანს.

ცოლი. მართლა, შენ გიბძახებაა ..

მერკადე. ფოკელი შემოუშვით, შეტვი. ეს ძალიან საჭიროა.
 (ცოლს ხელს ჩამოართმევს) შე, სრულებით კერა მომიგონია რა, ასე
 რომ უკანასკნელი საშუალება უნდა ვიხმაროთ... და... ფულია გვი-
 კელის ხეხა.

ცოლი. ფულა?

მერკადე. აჲ ჩემმა მოვალეებმა ისე შემაწეხეს, ისე შემაწე-
 ხეს, რომ... სუნთქვასაც აღარ მაცდობნ. ფულიან იმისთანა საქმე
 უნდა უმოგონოთ, რომ მოვალეებმა სულ თქვლები დააშტერონ... მა-
 შინ ცოტას მიშაღვათუბენ მაინცა. მაგრამ, აჲ საქმისათვის ფულები
 უსათუოთ მოვალეებმევე უნდა მომცენ.

ცოლი იმათა... ფულები მოგცენ?

მერკადე. მაშ რა შიგვე თქვენ კაბებში, ან მზითევი რით გავუ-
 კეთო ფიულის? თუ გასათხოვარ ქალს რღი ათასი თუმანი ჭეკება
 ფულათ, სულ ცოტა-ცოტა ათას ხუთასი თუმნის მზითევი მაინც უნ-
 და ჭეკანდეს.

ცოლი. ეგ ძალიან კარგი, მაგრამ შენ, რომ არ შეგოდლიან
 მაგოდენა ფულის მიცემა?

მერკადე. (აქამდინ იჯდა, ეხლს კოადღებდა) ჭო, და იმიტომაც
 უნდა მიეცეს ფულიას ამისთანა მზითევი. გაქდა ჰმისა, საჭიროა, რომ
 ფოკელისფერი რიგინადა იუთს მოწყობილი, რადესაც დე-წა-წარივი
 მობძანდება.

სოლი. ახლა ამ საქმისათვის შენ მითომ მოკვლეების იმედი გაქვს?

მმრძალე. ჩვენი ახლო მეგობარნიც, ეგენი არიან. ახა, ერთი ნათესავი ვინმე ეიზაკზე, რომ ისე შეჭანდავს ჩემს ჯან-მრთელობას და სიმდიდრესა, როგორც რომელიმე უგანსკელი მოკვლე კაცი? ნათესავსა — ყოველთვისა შურს თავისი მახლობლის ბედნიერება და სიმდიდრე; მოკვლე კი — მუდამ მოხარულია, როცა მოკვლეები, ჩემს კუბოს მოკვლე უფრო მეტი გამოაჭეკება ვიდრე წააქსავის მარტო ამათთვის იქნება ჩემი სიკვდილი ნამდვილი მწუხარება!... მწუხარება გულს ძალე ავიწყდება, შაკებს ძალე გაიხდიან... მაგრამ შეჭმული ნისია დაუფიწყარია, — იავის სიტყვებში ბეგრჯელ მოაგონდება მოკვლესა, და ბეგრჯელაც ამოიოხრამს.

სოლი. კარგათ ვიცნობ შენ მოკვლეებს და დაწმუნებული ვარ, რომ იმათგან კერაფერს ვერ გამოვჩინებ.

მმრძ. გამოვჩინებ, ფულებსაც მივიღებ და ვადასაც შენ კარგათ იყავ. მოკვლე და ქალაქის მფთავაზე ერთია. ერთხელ თუ განსნაქისა — ეს არის, იღებს და იღებს, ატებს როგორმე წაკებული ფული დაკაბრუნო. სწორეთ რომ დაუშრობელი მადანია. თუ მამამ არა დაგიტოვა რა... მოკვლეები ხომ აქ არიან.

ქუსტი. (შუა კარებში შემოდის) უფალი გულანო განსნათო განრეთ იცდის და არ შეშოდის, არა სჯერა, რომ თქვენ შინა ბრძანდებით?

მმრძალე. (ბეჭდს) არა სჯერა! (ურსტენს) სთხოვე, მობძანდეს. (ურსტენი გავა) გულანო ყველა მოკვლეებსედ უარესია. ორნი სულის პრისტავი ჭყავს, თავისი ხარჯით. მაგრამ ჩემს ბედსედ ფულების მოყვარული საშინელი და მშიშარაც არისა ყოველს საქმეს, სრულებით უიშედოს, ადვილად მოკვიდება ხელზე და შიშითა ჭკანკვლებს როდესაც საქმე წარმოებაში შევა.

ქუსტი. უფალი გულანო განსნათო.

სამნა მამამსა

ივინივე და გულარი,

ბულ. თქვენი ნახვა შესაძლებელი ყოფილა თურმე, როდესაც თქვენ თვითონ ისურვებთ?

სოლ. გაჯავრებულია.

მერკ. (ცოლს) ეს უფალი გულარია, ჩემი მოვალე.

ბულარ. აქედამ ფეხს ან მოვიცვლი, სანამ ან გამისწორდებოთ.

მერკ. (ცოლს) ჭო, ფეხს ან მოვიცვლი, სანამ ფულებს ან მომცემ. (ხმა მალლა) თქვენა, ჩემო გულარ, ძალია სასტიკად შეკიდებით, მე, რომელმაც ბეჭი და დიდი მოსაგები საქმეები გიმოკეთ.

ბულ. დიად, მხოლოდ ერთი გრემის შეტი ანა მარგუნეთ რა მაგ თქვენს დიდ საქმეებში!

მერკ. მაშ რა საქმეები იყო, თუ რომ მოგებას გარდა, წაგების შეტის ანა გიჩვენებდნენ? ამ გვარი საქმის აღება ყველას შეუძლიან.

ბულ. მგონია რომ იმისთვის გი ან გახლავარ თქვენთან დაბარებული, რომ შელახლანდართო აქა და ბეჭი იფებდოთ! კარგათ ვიცი, რომ თქვენა ჩემზედ შეტი ჭკუა გაქვსთ, რადგანაც რომ... ჩემი ფული თქვენთან გახლავსთ!

მერკ. ეგ ფული ვისამე ხელში ხომ უნდა იყოს, შე კაცო! (ცოლს) ჭო, აი ეს არის ის ვაჟ-ბატონი, რომელიც ისე მომესიჯა როგორც მსუქან გურდელესა... შენ თვითონ, გულარ, უნდა გატყუე რომ ძაფიან უპატიოსნად მომეჭერო, და მე, თუ რომ ჯიბრიანი კაცი ვყოფილიყავი, უჭ, უჭ, ხომ გადაგიხდიდი მაგ მტკრობას. ესლა კი მამკეს იმდენი ღონის ძაება და შემთხვევა რომ შენი ფული სულ დაგაკარგებინო კიდევ, თუ ..

ბულ. წასაკვირველია დამავარგებინებ, თუ ვაღს არ გადისდი; მაგრამ... ჩემს ფუფს მომცემ; თქვენი ვექსადები და თამასუქები პრისტავის სკლშია!

ცოლ. ღმერთო ჩემო!

მმრბ. ვისა... გა... ვისა აქვს... პრისტავსა!... ხო არ გაგიუდი? შე საწყალა, ვერც კი წარმოიდგენ რა ჭქენი, შე უბედურა შენა! სულ ერთიანად მე გამავატრებ, და ამითი შეი თავსაც გაავატრებ.

ბულ. (უმერთალი და გაავირვებული) როგორ? შენ რომ გაავატრებები... კიდევ ჭო... ჩემ თავსა კი...

მმრბ. ორივე ერთად გაავატრებით, გეუბნები. მოდა აქა, მოდი; დაჯექი და დასწერე, დასწერე, დასწერე... შაღე.

ბულ. რა დავსწერო... ვის მივსწერო?

მმრბ. შენს გექილსა დელახეს, რომ ჯერ მოიტადოს, ან გადამხდევინოს და უთუთ გამომაგზავნოს... ასი თუმანი, რომელიც ისე მიჭინს, რომ ლამის ყელი გამოვიჭრა.

ბულარ. ჭო, დიას, როგორ არა, ახლავე დაგიწერ ამასა!...

მმრბადე. შენ უარსუდა ხარ, მაშინ როდესაც მე... ჩემ ქალს მილიონური ირთამს. შენ გინდა, რომ ავეჯი ამიწერონ სულ ერთიანად! შენა ყველაფერსა ჭვარტამ, ყველაფერსა!

ბულარ. ჭა? ქალს ათხაკებ?

მმრბადე. გრძე დე-ლა-ბრიეს ვაძლეე, რომელსაც იმდენი ასე თუმანი აქვს წელიწადში შემოსავალი, რომდენი წლისაც არის.

ბულარ. ოჭო... ეგ დე ლა-ბრივი თუ ხნეირი კარია... მაშინ კიდევ დაგაცლი მაგრამ ასე თუმანსა კი მახარ ან მოგცემ. ეჭ, არა-და, არც ერთს მოგცემ და არც მეორეს; არც კადას ვაძლეე და არც... მშვიდობით. (წასვლას აპირებს, ხმას რომ გაიგებს შეჩერდება)

მმრბადე. მამ კარგი, დაგეკარგონ ყველაფერი; მაგრამ განსოვდეს, რომ... შენა შევლას მინდობდა.

ბუღარ. (გამობრუნდება.) ჩემი შველას?... რა შველა, რის შველას, მითხარი ერთი?!

მერძაღვი. (ოქო) შეთანხმება! (ბუღარს) რის შველას?...და შენი გაკატრების!

ბუღარ. ი, ი, იჭ! — ნეტავი ბეკოს არ შიჭკანამდე!

მერძაღვი. როგორ! შენა, ჭკვიანი და გონიერი კაცი ხარ... შენა... ძაღა და ძაღა... ძაღა ხარ რაღა... შენა, ხომ... უჭ, რა ხარ! ხან ისეთ რამეს მოიგონებ ხოლმე, რომა... აი, უუურე, აი ამავე ადგილას ისე მომდიოდა შენზედ გული, რომ... რასაკვირველია, როგორც შეგობას კი არა... არა, უნდა გაგიტყუდე, რომ მე ცოტათა-მოყვარე კაცი ვარ და შენს შეძლებას ისრე ვუუურებ, როგორც ჩემს საკუთარს შეძლებასა... ახლა, ვამბობ ჩემ გუნებაში, — იმისი მე ბლომად მმართებს და დავიჯერო, რომ ამ გვარს ძნელს შემთხვევაში, როგორც დღესა, ხელს არ მომიმარტავს? შენ კი სულ ჭკარგამ, მსაფლად იმიტომ, რომ უბოულს არა ხარ. შენი ნებაა, ას თუმანში მითხარი უარი, სვიერში დაჭმალე და მე კი ციხეში ჩამსვი, მე, რომელიც ყოველთვის პატრისა-გცემ, გამგზავნე ციხეში.

ბუღარ. ერთი, ვარჯათ გამაგონე, დავიჯერო... მართლად ამბობ სულა?

მერძაღვი. აქ უუურეთ... გიდეე ეჭვისია ეს კაცი. (ცოლსა) შენ არ დავიჯერებ, რა კაცია ესა. (ბუღარს) ჩემი ცოლი საქმეებში გამოცდილია (ცოლსა) ეს გულარი, — თუ არ დიდ მოგებასა — პატრისა კი არ ჭკადრულობს.

ბუღარ. მე, ე, ე?...

მერძაღვი. იჭ, დიდი უბედურება კი იქნება, რომ არ...

ბუღარ. მერკადე, შენ იმ ამხანაგობაზედ ხომ არ ლაპარაკობ, რომ...

მერძაღვი. დიას, დიას, იმასზედ, ისასზედა! (ცოლსა) აჭა, ა, ა... შენც იმათში ბრძანდები, ი, ი ..

გულარ. ჭო და რა კქნა, მე ის საქმე დიდად მოსაგები რამ შეგონა.

მირტადე. ჭო, მოსაგები იმათთვის, ვინც გუშინ ჭყიდდა...

გულარ. განა ჭყიდდენ გუშინა?

მირტადე. ჭო, ჩუმ-ჩუმად, ბირყასედა...

გულარ. (წამოხტება) მას ნახვამდისინ, შადლოხელი ვარ ჩემო შეკვადე; მოვიდობითა ბრძანდებოდეთ ქალ ბატონო.

მირტადე. (ხელსა სვამს) გულარ!

გულარ. ჭო, რა გინდა?

მირტადე. ბრძთი დელოხესთან?

გულარ. ჭო. მე თვითონ ვეტყვი. რომ დაგატალოს.

მირტადე. არა, აქვე მისწერო არა სჯობია, და შენ კი გეტყვი შენს ბანკის-აგციებს ვინც იყიდის.

გულ. (ჯდება). სუეველას იყიდის? (კალამს აიღებს ხელში.) ვინ არის?

მირტ. (ტალყე) აი, ეს კეთილი ვატი, რომელსაც თაჟისი მანლოხის მოტყუება უნდა. (ხმა-მაღლა). სავი თვის ვადა დასწერე... ჭა?

გულ. სავი თვე დასწერე.

მირტ. ერთი ჩემი ნაცნობა ჩუმ-ჩუმათ სუეველა აცციებსა ჭყიდულობს; გუშინან, რომ აცციებს ფასი უტეხ ან მოემატოს; უნდა, ასე, სავასი აცცია... შეგონა, რომ შენა გქონდეს ავდენი?

გულ. მე სავას ორმოც-და-ათი მაქვს.

მირტ. სულ იყიდის. (უურებს რაც გულარმა დასწერა:) ასი თუმანი?

გულ. იმ ვატს რა ჭქვიან?

მირტ. იმასა ჭქვიან, .. დაწერე რაღა ასი თუმანი!

გულ. იმისი სახელი?

მირტ. ასი თუმანი!

გულ. (იქიო.) ოხ, რა ნაარა ვატია! (სწერს.) აჭა, აჭა, — დასწერე.

მირტ. იმ ვატს ჭქვიან — ვიერკენ.

გულ. (წამოხტება) პიერკენ!...

მმრპ. იმას მიანდეს აკტიების შესუიდეა. ესლა შინ წადი... და იმას შენთან გამოგვზავნი. მუშტარს როდი უნდა გამოუდგეს კადი.

გულ. აჩასოდეს! შენ ერთი სიტყვით, სიკვდილისაგან დამის-
სენ, წადა. შვიდობით, მშაო. (მერკადეს ცოლს.) დმერტსა ვსთხოვ.
თქვენი ქალის ბედნიერებას. (გადის.)

მმრპ. ეს პირველია! და სხვებსაც ესე მოუხეცხებ.

სცენა მუშვიდი.

მერკადე, მისი ცოლი, შერე ყული.

სოლი. განა, რატ უთხარი, სულ მართალი იყო? მე სრულე-
ბით არა მესმის რა ხოლმე როცა შენ შავათ ელაპარაკები.

მმრპ. ჩემი მეგობრის ვერდეჟენის გულისათვის ისე უნდა მო-
ვახეზხო, რომ აკტიების ფასმა დაიწიოს. ეს საქმე თავობით საეჭვო
გვეგონა მანამ სხვა-და-სხვა მადნებს არ აღმოახეზდნენ ექა. ოხ, ერ-
თი ათი ათასი თუმნის აკტიების ყიდვა რა შეეძლოს... რადა... გა-
კეთდებოდა ჩემი საქმე... მაგრამ, ესლა საქმე — ყულისა გათხოვებას.

სოლი. შენა, რასაკვირველია, კარგათ იცნობ იმ... დედა-
ბრისა?

მმრპ. ერთხელ, როგორღაც სადილათ ვიყავი იმასთან. კარგა
მოწყობილი სახლი ჰქონია, ოქრო, ვერცხლი, ჭურჭელიც მშვენიერი,
და ყველაფერზედა, დანა-ჩანგაღზედაც სულ იმისი სახელია შედ წარ-
წერილი. სჩანს, რომ ნათხოვარი და ნაქირავი არა ჰქონია ეს ჭურ-
ჭელი. ჰო! კარგი იდბალი შესუდა. ჩვენ ქალსა. თვითონ კადი ვი...ქა,
ცლ-ქმარში მარტო ერთიც რომ იყოს ბედნიერი — ისიც კარგია!
(მარკვინით ყულია შემოდის.)

სოლი. აი ყულისა მადის. ყულია, მე და მამა-შენი, ისეთ
რანმე გეტყვით, რომელიც გასათხოვარი ქალისათვის ყოველთვის სა-
სიამოვნოა ხოლმე.

ჟულია. მაშ, მინაწმა გითხრა კიდეც, მამავ?

მერკ. მინაწ?... ის ხომ არ არის... ის ბლანჯინა-მწერალი?

ჟულია. დიახ, მამავ!

მერკ. გიყვარს შენა?

ჟულ. მიყვარს მამავ!

მერკ. გიყვარდეს! ამაში არ არის საქმე...

სოლ. იმას ვი უყვარხარ?

ჟულ. დიახ, დედავ.

მერკადმი. დიან მამავ, დიან დედავ... რა არის! ოჰ, ეს გასათხროვარი ქალები ისე დაიწყებენ ხალხე ლაპარაკს თითქო ეს ეს არის ეხლა მოაშორეს ძიძას. აბა რით იცი რომ უყვარხარ შენ იმას?

ჟულ. მთხოულობს.

მერკ. ჰო, ო! ამაზედ... უნდა გავხუმლოთ, აბა მეტი რა უნდა ვსთქვათ. ეს უნდა იცოდეთ, შენა ქალო, რომ ვილაც ბლანჯინა მწერალს, რომელსაც წელიწადში ასი თუმანი ჯამაგირი აქვს... სიყვარული არ შეუძლიან: სიყვარულისათვის იმას არც დრო აქვს და არც ფულები... ჟერ უნდა ფული მოიგოს.

სოლ. საწყალო ჩემო ყულია.

მერკ. დამაცაღე და, გაკათავო. გამიგონე, ყულია. ჰო, კარგი, ვსთქვათ, რომ მინაწმა შეგართო კიდეც. უნდა იცოდეთ რომა, შენ არც ერთი გროში — კანკივი არა გაქვს; ჯვარის წერის მეორე დღესვე სახარჯოდ გროშიც არ გექნება. ეს არ გიფიქრია შენა?

ჟულ. მიფიქრია.

მერკ. ისე თქვი, როგორც მამა შენსკი არა, — მეცობარს, ამხანაგს ეტოვადი.

ჟულ. ერთმანეთი ჩვენ ისე გვიყვარს, ისე რომა...

მერკ. ეგ სიყვარული თვისა და თვის თავზე ქირას ხომ არ გამოგიგანინის?

ჟულ. ჩემო კარგო მამავ, სადმე მეოთხე საბრუნოში დაგდებო-
ბით, მე მოახლეთაღ დაგდები სადმე თუ საჭირო იქნება. ო, ო, მე
დიდის სიამოვნებით მოვეკიდები ოჯახისა, და ნუგეშად შექნება ის
აზრი, რომ ეს ჩემი შრომა და მუშაობა ჩემს მინარისათვის არის.
მეც ისე ვიშრომებ იმისთვის, როგორც ის შრომობს ესაა ჩემთვის
და ისე ვეცდები, რომ გაჭირებამ თავი არ შემოჭყოს ჩვენ სახლში.
ჩვენში იქნება სიფაქიზე, სიწმინდე და ღაზათი. ამისათვის ბევრი ხომ
არაფერია საჭირო, მეტადრე თუ გული მოსვენებული გვექნება... მე,
ჩემი მხატვრობითა იმდენს შევიძენ, რომ ჩემმა ქმარმა ჩემსედ არა
დახარჯოს რა და ამითი ოჯახისათვისაც დამჩიება რამოდენიმე — დასა-
ხარჯავათ. თუ ერთმანეთი სულითა და გულით გვეუკრება, რო-
გორც ესაა... არა გაგვიჭირდება რა... ჩემი ადრეული კარგი გულის
გაცია, და იმოდენა ძალა აქვს, რომ რასაც ისურვებს აასრულებს
გიდევ.

მმრბ. დიან, მანამ უცოდლო იყო. მაგრამ რა გი ცოდეს შეი-
თავს სულს ამოგდებინებს შრომაში და ერთი ცრემლისათვის ძალ-
სავით დაიწეებს წანწალს.

ჟულ. ოხ, ადრეული ისეთი ნიჭიანი გაცია, რომ ოუ მონ-
დომა მინისტრობასაც იშოვნის.

მმრბ. ჰო, აბა რა, მინისტრობას ვინ არ იფიქრობს ესაა?...
ყოველ კაცს, ჯერ სასწავლებელშივე ჰგონია თავისი თავი დიდი ორ-
ტორი, დიდი პოეტი... იცნა რა იქმნება შენი ადრეული? ეყოლებ-
ნახევარ ღუფინი შვილი, რომელნიც საქმეების აღსრულებას დაუძლიან,
მერმედ... თავის მამას დიდს ვალუბში ჩააგდებენ და ცინემდინ მიიყვან-
ნენ და შენა გი, საშინელს სიღარიბეში ჩაგაგდებენ... შენა რაღაცა-
მთხრობას მეუბნები ესაა, რაღაცა რომანს და არა ნამდვილი ცხოვ-
რების ამბავს, ჩემო ჟულია.

სმლ. ეკ სიუვარული თამაშობაა, მეტი გი არაფერი.

ჟულ. სულაც არა. ჩვენი სიუვარული ისეთი სიუვარულია, რომ
ჩვენა... სიუვარულისათვის, ყოველისთვის შეგსწირავთ.

მერკადე. მოიცა, შენს ადილას, უსათუოთ მდიდრები კვინივართ ჩვენს ?

ქულ. იმას იფულებზედ სრულიადაც არა უთქვამს რა.

მერკ. (იქით) აბა რას იტყოდა, რა არა მატკის რა. (ულის) ექთი, მისწერე, რომ ჩემთან მოვიდეს ესეავე, მოსადაპარაკებლად.

ქულ. (გახარებული) ოჰ, მამავ!

მერკ. შენ დე-ლა-ბრივი უნდა შეითრო. მეოთხე საერთულის მაგივრად თქვენ იცხოვრებთ უკეთესს ქუჩაზედ და უმშვენეურესს სახლებში. და თუ მინისტრის ცოლათ არ გახდები, მაინც და მაინც დიდი კაციც ცოლი იქნები... თითონ მინარი აიღებს შენზედ ხელს.

ქულ. არას დროს! თქვენ შეგიუვარდებათ, დაწმუნებული ვარ.

სოლ. არა, მართლა რომ უუვარდეს ყულია?

მერკ. ატყუებს დამიჯერე. (ზარის ხმა ისმის).

სოლ. აწკარუნებენ, და კარის გამღები კი არა ვინ არის.

მერკ. აწკარუნონ.

სოლ. მე სულ გეონია, რომ შესაძლებელია გოდო მოვიდეს.

მერკ. რკა წლის სიჩუმის შემდეგ? შენ სწორეთ საფრანგეთის იმ ძველ სალდათებსა გიკხარ, რომელნიც სულ ნახოლკონის მოსკლას მოკლიან

სოლ. აი... კიდევ აწკარუნებენ.

მერკ. წადი, ყულია, კარი გაუღე. უთხარი რომ, არც დედა და არც მამა შინ არ არიან თქო, და თუ არ დაგიჯერებს და არ მოგშორდებაინ... სჩანს ჩემი მოკალე იქნება ვინმე... მამინ შემოუშვი. (უულია გადის).

სოლ. ყულის გულწრელი სიუვარული ძალიან მომეწონა.

მერკ. შეს ხომ მუდამ ეკოლაფერი მოგწონს! (უულია შემოდის)

ქულ. პიერკენი ყოფილა, მამავ.

მერკ. აი მოკალე, სარკებლის მოუვარული, ყველაზედ ბორბოტი კაცი; მეფერება, ჭკონია რომ მე ბევრი რამ შეძინების წყაროები მქონ-

დეს; ჩემის გამბედაობით ვიმაგრებ ხელში. ცოტა რადენი შიში რომ გამოიჩინო, ის ის არის, შემჯავს როგორც მკელი. (კარებთან მიღოს) მობრძანდი, მობრძანდი პიერკენ, მობრძანდი!

სცენა მერვე

ივინივე და პიერკენ.

პიერკ. მაქვს ზატვიო მოგილოცოთ; გავიგე რომ ქაღს ათხორებოთ: მილიონერი ირთავს თურმე... ხმა დაკარდა.

მერკ. ო, ო! მილიონერი... ჭმ!... არა. მხოლოდ ექნება ასე:...
ათხმოცდა ათა ათასი თუმანი.

პიერკ. ეს ძალიან კარგი ამბავია. თქვენს მოვალეებს ბევრს მოათმენინებს. გოდოს მოსკლას ხომ... სულ იმედი აღარ იყო; მეც, უნდა მოგასსენოთ, ცოტასა ვუაქრობდი, რომ...

მერკ. რომ... დღეს თუ არა, ხვალ მაინც, ჩემს დატუსალებას აწირობო?

პიერკმენ. თქვენს დატუსალებას?

სოლი. ეჭვ, განა არა გრცხენიათ?

პიერკ. თქვენს თამასუქებს ორი წლის ვადა აქვს. მე, არასდროს არავის არ ვაძლეე ამისთანა ვადასა; მაგრამ ეს თქვენი ქალის ქორწილი... ძალიან კარგი მოგონებაა.

სოლი. როგორ-თუ მოგონება?

მერკ. ჩემი სიძე არის, ჩემო ბატონო, უფალი გრანდი დე-ლა-ბრიკ, უმაწვილი კაცი.

პიერკ. უმაწვილი კაცი? მას შერთალი უოფილას? მას, როგორ იგიღეთ თქვენს ეს უმაწვილი კაცი?

მერკ. კმადა, თორემ ჩემო კარგო, მე იმულებულ ვიქნები სრულებით გავისწორდეთ და მაშინ ჩემო მშენიერო პიერკენ, დამჩები ცარიელი და ბევრსაც დაჭკარგავ. მე ხომ იმდენს შემოსავალს

გადღეე შენ, როგორც ერთი მშვენიერი რამ მამუღო, თავისი მითითა და ბარითა.

პირი. მას...ა, ა...

მერკ. (ამაყად.) ესაა იმდენი შეილება მაქვს, რომ აწავის არ მივსრემ დაწინების ნებას... თუ გინდ თქვენისთანა მოკალეები იყვნენ.

პირი. მაგრამა...

მერკ. კარგი — ჭო!... თორემ ფულს მოგცემ და გაგისწორდება, აი ჩემს ოთახში შედით, იქ მოვილანაწავებთ იმ საქმეებსად, რაზედაც დაგობარე.

პირი. ბატონი ბრძანდება. (იქით.) ოჭო, ჭოხ, რა კაცია, ღმერთო ჩემო!

მერკ. ეს მხეცია ხომ დაკამშვიდე, ესაა მე ვიცი.

სცენა მეცხრა.

მერკადეს ოთახი, ყული და მოსამსახურენი.

ყული. არა, დედავ, ამ ვიღაცა დე და-ბრავს მე არ გავეჭვები!

ოთლი. რატომა, მერე, ხომ მდიდარა კაცია

ყული. სჯობია — დარბი ვიყო და ბედნიერი, ვიდრე მდიდარა და უბედური.

ოთლი. ოხ, ჩემო შვილო, სიღატაკეში ბედნიერება არ არის, და არც არის იმისთანა უბედურება, რომელიც სიმდიდრეში არ დაჭოჯაროს?

ყული. ახ, დედავ, თქვენა, თქვენ მეუბნებით ამასა?

ოთლი. ხემა მწარე-გამოცდილებაში ამ წუთის სოფელსა, რომელშიაც ჩვენ მუდამ-ყავსა კართ, ჭკუა მასწავლა მე, ჩემო შვილო. დამიჯერე, მდიდარს კაცს გაჭევი, მდიდარსა.

შუსტანი. (შუა კარებში შემოდის, მოჭყვებიან ტერეზა და ვირუნი) ქალ-ბატონო... ბატონის ბრძანება ეგეღაიერი ავასრულეთ.

პირი. სადილიც მზათ განდებათ.

ტერეზა. მადსიუიდან ეკლესიას მოიტანე.

ქუსტინ. უფაღმა კერდელებმა...

სცენა მათი.

ივინიკე და მერკადე (შემოდის, ხელში ბევრი ქალაღები უჭირამს)

მერკადე კერდელებმა რა სთქვა?

ქუსტინ. ესლავე განსლავათ; ვერ სხლავის-პატრონთან უნდა წავიდეს, სხლავის ქირა მისცეს, და მერკადე აქ განსლავათ.

მერკადე. სხლავის-პატრონი მილიონერია. ისე მთავრებე, რომ კერდელები ვერ ჩემთან მოვიდეს. აბა, ტერეზა, მოდის ტყეები და მკერდელები?

ტერეზა. ჩემი პატრონი, როგორც რომ ვუთხარი, რომ თუელი მიეცემათ, იმ წამსვე სულ გამოცვალეს ლაპარაკი.

მერკადე. კარგი. სადილი როგორიღა იქნება, კირუინი?

მირკინი. დიდის სიამოვნებით მიიერთმევთ.

მერკადე. შედექნები?

მირკინი. მოიცდიან პატრონი.

მერკადე. ხვალ სუეველას გავუსწორდები. წადით ახლა, კარგი. (მოსამსახურები გადიან.) თუ რომ მოსამსახურები შენგან არიან, — ვითომც ჩაიმი გასეთი მინის, რისისაგან ყოფილა.

სოლო. პიერკეხთახ როგორ გაათავე?

მერკადე. ისე გავთავე, როგორც შევიძელი: ვალი მომცა და კიდევ რაღაც თამასუქები, ავტოების მაგივრად. ამ თამასუქებითა ჭმარტობთ ხუთი ათასი თუქანი, ვიღაცა მიშოპნისა, სულ გავატრებულსა... მაგრამ რაღაც მაშიდა. ჭყავს და სადღაც ბორდოს მახლავლავა სტრავრახს. დე-ღა-ბრივი იქიდან არის, მე იმას გამოვჭკითხამე, შეიძლება რომ ამ თამასუქებით რასმე გამოვრჩე თუ არა.

ცოლი. სუეველს მოვალები მოგვადგებიან... რა უნდა ვქნათ?

მერკ. მე მივიღებ იმათა; ეს ჯა წადი შენა, მარტოკა მინდა დავრჩე. წადი და ნუღარას იწუხებ.

სცენა მეთერთმეტი.

მერკადე, მერე ვიოლეტ.

მერკ. დიას, მოვალები მოვდენ... და ეს ჯა სუე ვერდელენის საეჭვო შეკობრობაზედ არის დამოკიდებული. იმ კაცზედ, რომელმაც თავისი შეძლება სუელ ჩემ შემწეობით იშოვნა. რა, როდესაც კაცა სა-მარტი წლისა გახდება, მაშინ ცხადათ დაინახამს, რომ სიცოცხლეში და ამ ჩვენს ხალხში ძალიან ცოტანი არიან მადრიელნი და კეთილის მახრო-ვარნი. ნეტავი ვიტოდე სადა ჰპოულდებენ ქველის-შოქმედ კაცებს!... მე და ვერდელენი ერთმანეთის დიდი პატივის-მცემელები ვართ; იმას ახსოვს თავისი ვალი... მე-კი... მე მახსოვს ჩემი ვალი... ფულები რომ მასესხა და არ ვაძლევ აქამდისინა... რასაკვირველათა, რომ ჩვენ ამ ჩვენს ვალებს ერთმანეთს არ ვაძლევთ. ყულისა ქორწი ღისათვის კიდევ ასი თუმანი მოუძებნო ვისმე ჯიბეში. თავი შევებრალე ვისმე, რომ ფულები მომცენ... აი ეს იქნება კარგი საქმე! მაგრამ... მხოლოდ საუკარელს ქა-ლებს აქვსთ ეს თვისება, ჩვენ კი არა!

ქუსტინი. (სცენას იქით) დიას, დიას, ჩემი ბატონი შინა ბრძან-დება... შინა ბრძანდება.

მერკ. ის არის!... ა, ა, ა... ვიოლეტ!

ვიოლეტ, წასულ კვირაში, სწორეთ თორმეტკვირ ვიყავი შენ-თანა, ჩემო მერკადე და ჩემმა გაჭირებამ გუშინა მრთელი სამი სას-თი გამაჩერა ქუჩაში, შენი მოლოდინე. მაშ მართაჯს ამბობენ, რომ სოფელში ყოფილხარ; აი დღესაც შემოკვდი, შენი ამბის გასა-გებლად, ჩემო მერკადე.

მერძ. ახ, კიოლეტ, მე და შენ ერთსა და იმავე გაჭირებაში უკრთ.

ვიოლეტ. ჭმ!... ჩვენ რაღ შეგვეძლო, სულ დავაგიჩინებო.

მერძ. რაგონ... აქაცა...

ვიოლეტ. მე შენთვის საუკედური არას დრას არ მითქვამს, თუმც შენი მიზნით სულ ვაკვოტრდი; ეს მოხდა იმიტომ, რომ შენვე გინდოდა, ჩემი გამდიდრება მაგრამა, ალექსანდრე-სიტივეითა ზურს ხომ ვერ იყიდი და ვერ გაძლები და ესლა გთხოვ, კუნვეწები, მომეცი რამე ჩემი თავნი თულის სარკებელში; ამითი შენ, მთელ ჩემ რჯახს დიდის გაჭირებიდამ გამოიყან.

მერძ. ოხ, კიოლეტ, გულს ნუ ამატვიკებო... ჭო, კარგი, კარგი — მე დიდის სიამოვნებით გაგიყოფო (ურუი ჩუმათ)... არ დავიკრებო, რომ ესლა ჩემს სახლში ათ თუმანსაც ვერ მოაგრრებო, და ისიც ჩემი ქალის თულია.

ვიოლეტ. რას ამბობ!... შენ სახლში, მეკადე?... შენა, რომელსაც მდიდარ კაცათ გიცნობდი.

მერძ. შენ არაფერს გიმალავ ჩემო კიოლეტ.

ვიოლეტ. ეჭ, როცა კაცს უბედურება მოეწვეა, ერთმანეთსა სულ ჭეშმარიტი უნდა უთხრას.

მერძ. ნეტავი, ჭეშმარიტის მეტი არა იყოს რა საჭირო... მამის გაკვიადვილდესოდა კალის გადახდა; მაგრამ, სსუ, არავის არა უთხრა რა; მე ქალი უნდა გავათხოვო.

ვიოლეტ. მე ორი ქალი შეაკვ, ჩემო ბატონო, უიმედოთა შრომობენ... სად გაათხოვებ აქა?! რასაკვირველია თუ ამისთანა მდგომარეობაში ხარ, მე აღარ შეგაწუხებ... ჩემი ცოლი და ქალები სულ უიმედოთ მომეღიან...

მერძ. მოიფადე... მე მოგცემ... ეჭვს თუმანსა.

ვიოლეტ. ო, ო, ო! ჩემი ცოლი და ქალები დაგლოცამენ! (ოჰო,

მანამ მერკაღე გავა) სხვა ამისი მოკაღეები მხოლოდ ილანძღუბიან და ამიტომაც ვერაფერს ვერ მიიღებენ ხოლმე და მე ვი, ოხვრას დაუწყობ, მოწიწებით ველაპარაკები ხოლმე, თავს შევებრძლებ ხოლმე და ნელ ნელა, ცოტ-ცოტათი სარგებელსაც შაძლევს ხოლმე. აი ასე უნდა... ასე... (ჯიბიდან ხელს იკრავს).

მმრბ. (ცალკე ჰხედავს რასაც შევბა ვიოლეტ) აა შე ძველო მანანწალა — გლახავ! ათჯერ ექვსი თუ ახი — სამოც თუმანს იზამს; კაცათა ვი ვსთესავ ამ ფულებსა; ესლა მომგის და გათიბვის დროც არის! ჰმ, ჰმ! (ხმა მალდა).

ვიოლ. ექვსი თუმანი... ოქროებიც არის! რა ხანია არ მინახავს. მშვიდობით! ღმერთს შეგვხვეწები, რომ გააბედნიეროს თქვენი ქალი... როცა გაოხრდება.

მმრბ. მშვიდობით, ვიოლეტ (მელაპყრე ხელსა სტანებს) შე საწყალა, რა რიგათ მეცოდები! ... გუშინ ისეთ ფიქრში ვიყავი, რომ... როდის მივსტემ მეთქი, ჩემს ვიოლეტსა, არა თუ სარგებელსა, თავნფუელსაც?

ვიოლ. სულა, სულა? — თავნფულსა?

მმრბ. ჰა, და... ცოტა დამაკლდებოდა, ცოტა!

ვიოლ. როგორა, მიაშე ერთი.

მმრბ. არ დაიფერებ, ისეთი მოგებიანი საქმე, ისეთი სასარგებლო მოგონება, ისეთი მშვენიერი ჰასრი!... ერთი სიტყვით... სუეველს შეჭსურდებოდა, სუეველს მოიძიდავდა ეს საქმე... და ამ მშვენიერი საქმისათვის, იმ ვინაზა - წყეულმა ბანკინმა უბრალო რაღაცა ას თუმანში უარს მითხრა, ხელი არ მომიმართა, იმ დროს როდესაც თვითონ, გაიგანე, თვითონ, ერთს მიჯიონს მოიგებდა, მიჯიონსა.

ვიოლ. მიჯიონსა?!

მმრბ. მიჯიონსა... ჰა, ესლა მიჯიონსა და შეზღვევა ვი, ჰმ მოგების ვერც ვი დასთვლიდა ეს საქმე... ბერი რომ არ გავაკბოდილა, არის... უშიშარი ქუჩების გაკეთება... მასსე ვი არა... მოსტავოია.

ვიოლ. მასტროვი ა, ა?

მერბ ჭო, სიფრთხილის მოსტავო! ისეთი მოსტავო, რომლის საშუალებითაც, ჩვენის წარჩეის ქუჩებში, ბარჩეკადების გაკეთება შეუძლებელია!

ვიოლ. რასა ბრძანებ?...

მერბ. აი, გამიგანე! ვერა, სუეველა სახელმწიფოების შთავრობანი, რომელთაც საზოგადო და სახალხო მშვიდობიანობის დაცვას ცდილობენ უსათუოდ ჩვენ საზოგადოების უზირველეს მწეკრებათ განდებთან. მერე — ეველა მინისტრები, ეველა უდიდესი თავადები, ეველანი... თავის ფუულს შემოიტანს ჩვენს საზოგადოებაში, ამხანაგობაში. მერე, მოჭეკებთან... ფულის პატრონი ხალხი, ეველა ბანკები, ეველა ვაჭრები, დიდი პატარა, ვისაც გი რაიმე ფული გასჩენია; ვინც გი თითქმის შიმშილით იხრცებთან, ისინიც გი იუიდიან ჩვენს აკციებსა.

ვიოლ. ჭო, აი ჭაზრი! აი ჭეჭა! აი საქმე... ამხედ უკეთესი რაღა საქმე იქნება!

მერბ. მშეენიერი საქმეა და ხალხის სასარკებლო! და კუებნება აი ამისთანა საქმისათვის იმ ვირმა ბანკირმა რთხას - თუმანში უარო მითხრა, რომელიც იმისათვის მჭირდება, რომ უოკულს დედა-მიწის უურნალებში და გაზეთებში, ჩვენი განცხადება დაიბეკდოს.

ვიოლ. რთხ-ასი თუმანი? წედან სამასი თუმასი არა სთქვი?

მერბ. რთხ-ასი, რთხ-ასი!... და მე, მოგების ნახევარს მივსცემდი, ესე იგი წარმოიდგინე, მრთელი შეძლება, რაღა! ათს შეძლებას მივსცემდი!

ვიოლ. დამატაღე, დამატაღე... მე მოველანარაკები... სახეში მყავს რჩიოდე კაცი, იმათ მოველანარაკები.

მერბ. რჭ, არა, არა... არავის არა უთხრა რა!... რას ამბობ!... ჩვენს ჭაზრს მოგეპარვენ, რას ამბობ!... ან არა და ვერც გი დააფასებენ, დიწსეულათა. აი შენ გი ესლაკე მიხვდი. ეს მდიდარი ხალხი,

ოხ... რა სუფულები არიან! ამას გარდა მე ამ საქმისათვის ვერ-
დედენს მოკვლი.

ვიღ. ვერდედენსა?... იქნება... შეიძლება, რომ...

მმრპ. ვერდედენის ბედა ეს! უჭ, რა ქონებას შეიძენს, თუ
ექვს-ასი თუმანი გამოიმეტა.

ვიღ. ესა ანა სთქვი ოთხ-ასი თუმანი დამჭინდებო?...

მმრპ. ჭო, ოთხ-ას თუმანში უაჩი მითხრეს, მაგრამ მე ექვს-
ასი მაჭირს. დიახ, ექვს ასი თუმანი და ვერდედენი, რომელმაც
ერთხელ ჩემ შემწეობით ერთი მილიონი მოიგო, ესა... ჭმ... ესა,
ერთი სამათ, ერთი ოთხათ, ერთი ხუთათ მოიგებს! რა უშავს: ვერ-
დედენი კარგი ბიჭია.

ვიღ. ჩემო ნერკადე... მე ვიპოვნი ამ იფულსა?

მმრპ. ანა, ანა, არ მინდა: ესავე თვითონ ვერდედენი მოვა.
მე იმას უაჩი აბა, როგორ უთხრა, თუ სხვასთან დავიჭერ საქმესა;
ანა, არ შეიძლება. ნახვამდისინ, ჩემო გიოლეტ... წადი და იმედი გქონ-
დეს, რომ შენ სამი ათას თუმანს მალე მიიღებ ჩემგანა.

ვიღ. კარგი და თუ რომ...

სოლ. (შემოდის). ვერდედენი მოვიდა.

მმრპ. (ცალკე) ძალიან კარგი. (ხმა მალა) სთხოვე ცოტა მო-
მიცადოს. (მერკადეს ცოლი გავა) ნახვამდისინ ჩემო გიოლეტ, ნახვამ-
დისინ.

ვიღ. ანა და! აჭა, კაცო, აიღე ეს იფულები და... აი ჩემთან
არის, გაძღე!

მმრპ. შენა... ექვს-ასი თუმანი გაქვს...?!

ვიღ. ჭო... ჩემი არ არის... ჩემი ნაცნობისა... მომბაზა,
კარგს ალაგას შეიტანე ჩემი იფული.

მმრპ. შენს დღეში ამაზედ უკეთესს ალაგას ვერ შეიტანდი მაგ
ექვს-ას თუმანსა... მე და შენ მერე დავსწერთ ამისი ჰირობა... (ფულს
გამოართმევს) რა გაეწეობა! რამდენიც უნდა ინახოს ესა ვერდედენმა...
დაჭკარტა ბედა.

ვიოლ. მას, მე შენვე შემოვალ ზინობის დასაწერათა?

მერკ. ჰო, ჰო, შემოიარე, შემოიარე. სჯობს, ასე ჩემ ოთახზედ გაიარო (მარცხნივ გადაიღებს მერკადე; მერკადეს ცოლი მარჯვნივ შემოდის)

სოლ. შეტყავე!

მერკ. (გარეხილად გამოდის) აი უბედურება და რა უბედურება... მე ღამის უელი გამოვიჭრა!

სოლ. ღმერთო ჩემო, რა ამბავია?!

მერკ. ის ამბავია რომა, ამ გლახსა — ვიღაცას მე ექვსასი თუმანი ვსთხოვე...

სოლ. და უარი უთხრა?

მერკ. უარი კი არა, მომცა!

სოლ. რა არის შენე, რომ მოგცა?

მერკ. ერთი სიტყვით უბედურებაა, გეუბნება; ისე მალე მომცა ეს ფული, რომ ათასი თუმანი რომ შეთხოვნა, — იმასაც მომცემდა.

სოლი. ღმერთო ჩემო, ეს რა კაცია! კერძოა გიჭდის შენა!

მერკ. სთხოვე — შემოვიდეს. ესლა კი მეშველა, ყულის მზითვისათვის მოვავრთვე ფულები, ესლა — მცირედი რომ მაკვლია, თქვენი ტან-საწმელისათვის, და ოჯახისათვის, ქაწილადმის... წადი, კერძოა მალე შემოგზახე აქა!

სოლი. ო, ო! ეგ შენა მეგობარია ხომა... ფულებზედ უარს არ გეტყვის. (გადის.)

მერკ. ჰო... მეგობარია, მაგრამ სულ თავიდან — ფენადის ამპარტანობით არის გატენილი და თავ-მომწონება, აქა და მე მდიდარი ვარ! ეს ისე კი არ არის, როგორც მე ვარ; ამას გოდო არა ჰყავდა... გოდო!... რომ დაეთვალთ, მეონია რომ იმ გოდომა მე უფრო მეტი ფული მომიტანა, ვიდრე თვითონ ჩემგან — გაიტანა.

სცენა მეთორმეტე.

მერკადე & ვერდელენი.

მერკ. გამაჩვიება. ჩემო მერკადე; ახა, მალე მითხარი, რა გინდა ჩემგანა. გიბეზედ გამაჩვიეს; ახა მტალთან, სახლის-პატრონთან მივდივარ.

მერკ. სახლის პატრონი მითვდის. ახა, მაგისთანა ხალხთან, როგორ დადინარ?

მერკ. სულ რომ პატრონსან ხალხთან ვიაროთ, მისინ ხომ კიდე-რადისთან ვედათ ივადო.

მერკ. მაშ თვითონ შენა შენთანაც ვერ მიხვიდოდი?

მერკ. ჰო, კარგო, მითხარი რა გინდოდა?

მერკ. შე დალოცვილო, იმდენს არ მაცლი, რომ ახუბი რა-როთ დაეფერო! ხომ მიხვდი?

მერკ. არ შემომღიან, ჩემო ძმაო და მართალსაც გეტყვი... რომ შემემღოს ვიდეცა, არ მოგცემდი. შე დალოცვილო, რაც შემემღო, ხომ გაძლევი, და უგანაც არ მომიტოხოვნია ჯერა. შე, ერთის მხრით შენი მეგობარნი ვარ. მეორეს მხრით შენი მოვალე და... გულ-წრთელი პატრონისცემა რომ ახა შენდეს შენი და სხვებს რომ ვგვანდე—აქამდისინ სწორედ მოგახსენო, მეგობარს მოვალე ავობებდა. რა არის მართლს! ვეკლავიერს თავისი ზომა და სამზღვარი უნდა ჰქონდეს და!

მერკ. დიხ, რაც შეეხება მეგობრობას—მართალი გრძამებოდა და უბედურებისათვის ვი საზღვარი არ არის.

მერკ. შე რომ ისე მდიდარი კაცი ვიყო, რომ ვეკლავნი შენი ქალების განტომრება შემემღოს—დიდის ზინარულით ვიზამდი ამას; შე უოკელთვის კატასებდი შენ გამჭრანობას, მაგრამ ესლა ვი უნდა დანიშნო ხალხში ნდობა შენ, სრულიად დაგარტული გაქვს,—და ეს

ყოველი კაცი შენ გკრიდება. თვითონ შენა, იმდენი კერ მონახეს, რომ წმინდათ გამოსულიყავი მაგ შენ ზოგონილ საქმეებიდამ!... როდესაც შენ სულ მოღათ დაიდუები, დაკარდები და დაეცემი, მაშინ... ჩემ სახლში ყოველთვის ღუგმა-ჭურს იზოვნი მე ამ რიგათ გელა-პარაკები, როგორც შენი ჰირველი და მტკიცე მეგობარი.

მერაბ. რასაკვირველია. მეგობრობაც იმას მოითხოვს, რომ თავის თავსა სცნობდეს ბრძნათა და მეგობარს კი ბრეყვათა... თავის თავსა ჭხედავდეს სიმდიდრეში და მეგობარს კი გაჭირებაში. მაშ, ესლას მე სახელი გამიტყდა და დაკვილუშე რადა?

მერაბელ. სჭულაიდ დაღუბული რათა, -- არა, მე კვ არ მითქვამს; არა, ვერ შენა, მაინც კეთილ-სვინიდიანს კაცათა გცნობენ, მაგრამ მრავალ-გვარა შემთხვევა, კაცს იქამდინ მიიყვანს ხალხში, რომ...

მერაბ. რომ, როდესაც გამაჩვენებს კერ ელინსება ხალხში — ხალხი ცუდი თვალთ უყურებს ხალხში. აჰა, ა, ა! გაჩვენებს! რა ბოროტობიდამ შესდგება ეს გამაჩვენებს?!... გამიგონე, დღეს დილას მე ავრიების ფასი დავსწიე... დაესლას თან-და-თან უფრო და უფრო, აკლდებათ ფასი როგორადაც გინდოდა კიდევ, რომ მოელი საქმი შენ ხელში ჩავარდნილყოს, მანამდისინ...

მერაბ. ც, ს, ს, სუ!... მეტკადე, მართლს ამბობ?... ოჰ, შენი ჭირიმი!...

მერაბ. იმიტომ გეუბნები ამას, მეგობარო ჩემო, რომ არც შენი დაჩიება მჭირდება და არც შენი დაცინება... მხოლოდ ფული მჭირდება. მე ჩემთვის კი არა გთხოვ... მე რა! მე ქაღს ვათხოვ და ესლას დიდს გაჭირებაში ვართ... ჩემს სახლში სიმდიდრეა, მაგრამ შეჭხედე, ეს სიმდიდრე რასა ჭყარავს... შეპირებასა, ნისისა, ვალსა, ყველაფერს ვტაცე ხელი მაგრამ ვერა გაეწეე რა. თუ რომ ფული არ მოვიდე, რაც საჭირო იქნება სახარჯავათა — ქორწილი არ მოხდება.

ერთი სიტყვით მე მჭირდება თხუთმეტი დღით, გამოიკვებება სწორეთ ისრე, როგორც შენა გჭირდება ერთი დღის სიტრუვე ჩვენს ბარჯასედ. ვერდელენ, ამ ჩემს თხოვნას აღარ განვიშეორებ; მეორე ქალი მე არა მყავს! სწორეთ გითხრა? არც ჩემს ცოდნას, არც ჩემ ქაღასა — ჩასაცმელი კაბები არა აქვთ! (იქით) მგონია, დაგი-
ჟოლიე.

მე-დღელ. (იქით) იმდენ ვერ მოუტყუებიათ რომ არ ვიცო—
მართლაც თხოვებს ქაღასთუ არა?... ვან ირთავს ნეტავი!...

მე-რძ. დღეს... ჩემ სასამოს სადილი უნდა გაუკეთო... ვერ-
ცხლუფლობა კი ესტა შენ არა მქვას... ხომ იცი საცა არის...
და ას თუმანს გარდა, დაწმუენეუდი ვარ, რომ შენს ვერცხლუფ-
ლობას, დღე-განდელი დღისათვის მათს ვებ და შენც შენი ცოდით
მამწევი.

მე-რძელ. ასი თუმანი, მერკადე! ას თუმანს არავინ გასესხებს;
თუ სულ სესხათ ვაძლიოთ, ჩვენ თვითონ არა დაგვრჩება რა.

მე-რძ. (იქით) გვეწკვავა. (ხმა მალლა) შენ ხომ იცი, რომ მე ცოდ-
შილი ძალიან მიყვარს. მხოლოდ ეს სიყვარული მძღებინებს ყოველ
ნაინს უბედურებაში! რა იცოდე რა კეთილნი სულნი არიან! ისე მინდა,
რომ გაჭირება არა ნახონ რა. ეს მატყვიებს გულისა, მხოლოდ ეს! ამ უკა-
ნასკნელ დროსა, ყოველ ნაინის უბედურების განცობა ბევრჯელ შემხვდა.
მე სხვას ვაძლევდი სიძლიდრეკას; მე სხვას ვაძლევდი უფლებასა და მე
კი სხვა მცარცვავდა. მაგრამ ეს ისე არ მწუხებს და არა მწუხინს, რა-
გორც ისა, რომ შენ... შენ... უარს მეუბნები და ჩემი ხელის გა-
მართვა არ გინდა და არ გინდა გამოამიყვანო ამ განსაცდელისაგან!
არა, ამას იქით აღარას გეტყვი, მე... მოწყალეებს არავის არა
ვთხოვ!

მე-რძელ. ასი თუმანი!..... რაზედ უნდა დახარჯო, ერთი მი-
თხარი?

მერძ. (ტალღე) მომტემს! (ხმა მაღლა) ყოველი სიძე ხომ გავ-
 მოცდილი ქლესსა: ქალის კაბას ერთი რამ თუ აკლდეს რამე... მა-
 შინვე ფიქრში შევა. კაბები შეგერილდა, საცაა მოიტახენ... და... წა-
 მომტდა მე, რომ რაც ედირება, იმ წამსვე მივსტემ მტოქი, — მე შენი
 იმედი მქონდა! გერდელენ, ასი თუმანი შენ არ გაგაღარბებს, მენ-
 ხომ ექსი ათასი თუმანი გაქვს წლიური შემოსავალი, და ასი თუმანი
 კი... ქალს გააბედნიერებ — რომელიც გიყვარს; ჭო! ხომ გიყვარს
 ჩემი ყული, არა?... შენ ქალსა, ჩემი ყული, თითქმის თაყვანსა ჭსტემს
 ისინა სულ ერთათ არიან ხოლმე. განა შენი შეიღის მეგობარს ისე მიატო-
 ვებ, რომ არ უშეგლო, და დაგიფერო, გაუთხოვარ ქალათ დასტოვებ?
 ოჭ, ეს... ეს... ამაზედ მეტი რაღა უბედურება იქნება?

მერძელ. ჩემო მშაო, მე ასი თუმანი რომ ანა მაქვს; ჩემი ვერ-
 ცხლეულება გი ინებე, — გამოგიტყავნი; მაგრამ...

მერძ. მაშ ბანკში მივაწუქე, რომ მომტენ; ხომ ერთი წამის
 საქმეს.

მერძელ. მე... არა, არა!

მერძ. საწყალი ჩემი ქალი... დაგიღუპეთ. ოჭ, ღმერთო, შემო-
 წყალე მე და მომკალი, ბებედრები!

მერძელ. განა, უშოვნე მართლად შენ ქალს საქმრო?

მერძ. არა სჯერა გიდეტა!... ეჭვა გაქვს შენა? ჩემი ქალის გა-
 ბედნიერების უარში მითხარი, გიდეტ ჭო, მაგრამ მე რაღად მაწყეინებ!...
 მაშ ისე დავეცი მე, რომ შენა... ოჭ, გერდელენ, მე ასი თუმნის გუ-
 ლისათვის, შესწედ ამისთანა ჭაზრის თქმას არ ვინდომებ, არა, არას
 დროსა, და ამისთანა წყენასაც არ გაკებდამ. მაშინ გეპატეება, როცა
 მომტემ ას თუმანსა.

მერძელ. კარგი, წაგალ სახლში, ენახამ.

მერძ. არა, შენ ატრე ამოხ, რომ თავიდან მომიცილო. რო-
 გორ, სხვის ვინდრედ რამდენს ფულებსა ჭერი და ფანტავ ხოლმე
 ტყუილად უწაღოთა, მხოლოდ შენი ამნარტავნობითა... და ესლა კეთილი
 საქმისათვის, მიყენიერი საქმისათვის უარს მეუწნები.

მერდ. ესლას, ამ ჩვენს დროში — სად არის კეთილი საქმე? —
 შუღ ბორბოტ-მოქმედებას!

მერბ. (ივინის) ხა, ხა, ხა, ხა. — ძალიან ვაჩრვით ამბობ.

მერდ. (ივინის) ხა, ხა, ხა, ხა...

მერბადე. რა ვქნათ, ჩემო ვაჩრვო, მეგობრებს შუა — ესეც
 შეიძლება. რა, დმეერთა! ჩვენს არ ვიტყვით ხოლმე მე და შენა,
 უწინდელ დროში, ჩვენს არ მოვიგონებდით ხოლმე? დაგავიწყდა
 განა, ჩვენა წასული დროება, რადესაც მე და შენა უოველისთერა
 ერთად გეჭონდა?

მერდელ. გახსოვს ერთხელ, რომ მე და შენა სამბუღიეში
 წავიდით, და მე შენი გულისთვის ერთს ვიღაცა აფიცურს წავიხუ-
 ბე?...

მერბადე. როგორ არ მახსოვს? გახსოვს კლარისა რომ
 დაგიტმე? რა, რა მხარული დრო იყო!... უმაწვილი ბიჭები ვიყავით
 მასინ მე და შენა... ესლას კი ჩვენა შეილება გვეავს და როგორი
 შეილება მერე... ქორწილებსაც ვუმართამთ ჩვენ ქალებსა. რა, კლარ-
 ისა რომ თუ ცოცხალი იყოს რა ხეიანს გიჩვენებდა მაც უგულ-
 ბისათვის!

მერდ. კლარისა რომ არ მომკვდაჩყო, მე ცოლს არც კი შე-
 ვართამდი.

მერბ. შენ, ხომ იტი რა არის სიყვარული? მას შე იმედი მექ-
 ნება, რომ სადილათაც მეწვევი და პატრონის სიტყვასაც მამკებ, რომ
 უკვლათურს გამოვიგზავნი?

მერდ. კეტხლეულბას დიან!

მერბ. და ას თუმანსაც!

მერდ. ისეკ თავისას ამბობს!... აგი გითხარო, არ შემოდიან
 მეთქი! რა ვქნა!

მერბ. მას მე, ჩემი მეგობრის მიზეზი დავიღუპები. უოველთვის ასეა.

შენა უგულო კაცი ხარ და კლარისას სიკეთე! (რ გახსოვს... და არ გახსოვს სიკეთე საწყალი და უბედური მამისა! ოხ! დავიღუპე!... იმედი აღარ არის!... წავალ და თავს დავიხსნებ.

სცენა მესამე.

ივინიკე, მერკადეს ცოლი და ქულია

სოლ. რა იყო, რა ამბავია?

ქულია. მამაკე, შენ ისე უვიროდი, რომ შეგვეშინდა...

მმრპადმე. განა გაიგეთ?! და როგორც რომი მიფარველი ანგელაზი მოხვედით ჩემთან! ახ, რა კეთილ-გულისანი ხართ! (ვერდილენს.) ვერდილენ, განა გული მოგიტოვებს რომ გააუბედურო ჩემი ცოლ-შვილი? ამათის სიყვარულით, მე... დამის გაკბელო და მუხლებზედ მოგესვიო...

ქულია. გეკედრებით, რასაცა გთხოვდეს, მამა - ჩემი, უარს ნუ ეტყვით. ძალიან დიდს ტანჯვაში უნდა იყო, თუ რომ ასე გეხვეწებათ...

მმრპ. ჩემო შვილო! (იქით)... რა გრძნობა! არა კერ მთავსე.

სოლი. გთხოვთ, უგალო ვერდილენ.

მმრდ. (უფლიას) იცით მეტი, რასა მთხოვს?

ქული. არა...

მმრდ. ას თუმან ფულას მთხოვს, თქვენი ქორწილცხათვის.

ქულ. ო, ო! გთხოვთ, დაივიწყეთ რაც გითხარით. მე გათხოვება არ მინდა, თუ ჩემი ჯვარის-წილით ასე შეირცხვენს თავსა მამა-ჩემი.

მმრპ. (ცალკე) რა შეუენიერათა სთქვას!

მმრდ. ქული! ეხლავე წავალ და ფულებს მოგიტანო (შუა კარებში გადის.)

სამანა მითოტხემა

ოგინიკე, ვერდელენის გარდა, მერე მოსამსახურეები

ჟულია. ოჰ, მამაე, მამაე!

მერკ. (ჰოტენის.) შენ განტკბავისუფლად გაჭირვებინა, შენა. ოხ. როგორ მინდა ისე გაემდიდრდე და ისე მძვავრი კაცი გავხდე, რომ ამ ვერდელენს მოვატონო როდისმე დღევანდელი სიკეთე!

სოლ. უსაზრთოვან ნუსეი. ხომ დაგვკა!

მერკ. ჩემ ხეყნას კი არა უფლის სიტყვეს დაჭევა. თავის შერტხენას ას თუმანზედ შეტად მიდიხს.

ჟუსტინ. მადანოებიდამ გახლენ, ბატონო.

პირჟ. მოდისტკები და შკერვლები მოვიდნენ, ქალ-ბატონო.

ტერეზა. საკაბეები მოიტასეს, ბატონებო.

მერკ, კარგი, კარგი! ეხლა ყველაფერს მოვახერხებთ! ჩემი ქალი იქნება გრადინა დე-ლას-ბრიე. (მოსამსახურეებს) ჩემს კამბინეტში შემოვიყვანეთ! შე მობძანდნენ ყველანი. ჩემი დახლი დიაა! —

შემდეგი იქნება!

ანტონი I, საქართველოს კათალიკოსი¹⁾

(გამოკრებიული ცნობები ვრცელის მისის ცხოვრებიდან.)

~~„მოვიცაღე სხვათა ყოველთა კეთილთაგან,
და არა მოვიცაღე საქართველოსა მსახურებსაგან.“²⁾~~

~~ანტონი I.~~

დაუცხრომელი ანტონის შრომა მწიგნობრის ასპარეზზე და თანამემამულეთ სიუვარული თავგანწირულობადის ნათლად სხანს როგორც მოყვანილის, ეგრეთვე სხვა ამის სიტყვებიდანაც³⁾. კითხვა მხოლოდ იმაშია, აღსრულა იმან საქმით ამ სიტყვების აზრი, თუ არა? მაგრამ განა ასე ადვილია ამ კითხვაზედ პასუხის-გება, რომელშიაც უნდა იყოს მოკლე და ცხადად გამახატული, როგორც მისი სასოგადოებითი,

¹⁾ სიტყვა «კათალიკოსი» ძველსა და ახალს წერილებში შემხვედრია სხვა და სხვა ნაირად ნახმარი. ერთი სწერს «კათოლიკოსი», მეორე — «კათალიკოსი», მესამე — «კათოლიკოსი» მეოთხე — «კათალიკოსი» და სხვ. თუმცა ყველა ესენი გვინახავს, წაგვიკითხავს და შეგვითანხმებია, მაგრამ ჩვენ მანც არ მიგვიღია არც ერთი მათგანი ჩვენის დროისთვის კანონიერად. თვითონ ანტონი, მართალია, თითქმის ყოველგან, სადაც კი გვინახავს მისგან ხელმოწერილი ქაღალდები, ჰქმარობს თავ ასოთ კ-ს, და არა ქ-ს, მაგრამ, ჩვენის ფიქრით, ამას მოსდიოდა ესეც, როგორც მრავალი სხვა, ძველი მწერლების მიხედვით. ჩვენ მივიღეთ სახეში თანამედროვე გამოთქმა ამ სიტყვისა მდებარე სახალხო ლაპარაკში და როგორც მომხრენი იმ მიმართულებისა, რომელიც ცდილობს დაუახლოვოს ძველი მწიგნობრული ენა ცოცხალს, თანამედროვე

ეგრეთვე კერძობითი ცხოვრება, ცაულებს ხალხზედ და მისგან მოტანილი სსსანგებდღა ანუ სსსანგდღა ნაყოფი? იქნება ბევრისათვის უადვილესი იყოს ესრეთი ზასუხი, მაგრამ ჩვენ სამხელოდ მიგვანხიან განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ არ კიდით დაჟეშმარტებით. მისი კერძობითი ცხოვრება და მოქმედება, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს და კიდევ უნდა ჭქონდეს იმის დაფასებაში, როგორც კაცისა, სასოგადოების წევრისა, საქართველოს ეკლესიის თავისა, იმის მმართველისა, მწერალისა და სხვ. და სხვ. ეს არის სხვათა შორის, მიზეზი, რომ ჩვენ ამ მოკლე შენიშვნაში გავურს გარდავსცეთ ამ გვარ ცნობების მოყვარე ქართველებს, რაც შეიძლება მოკლედ შესანიშნავა ამბები ანტონი ქათალიკოზის ცხოვრებიდან. რომელიც აქამდის იყო (თუ იყო რაშე ამ ცკარი) სავსე შეტომილებით.

I

ანტონი საერო წოდებაში (1720) — 1739). რადგან ზატოვ-ცემულმა ჩვენმა მწერლებმა¹⁾ აქამდის არ იციან ანტონის შობის დრო, ჩვენ

სახალხო და ყველასთვის ადვილად გასაგონს ენას, მივიღეთ უფრო კანონიერად ა ქ ა თ ა ლ ი კ ო ზ ი ა . წინააღმდეგ ზოგიერთის ჩვენის მწერლებისა. ესრე არის ნახმარი ესევე სახელი ბევრს ხელთ-ნაწერებში. რომლებიც ეკუთვნიან წარსულის საუკუნის ბოლოს და მდგომარის დასაწყისს. გვქონდა ეგრეთვე სახეში როგორც აღნიშნული სახელის ხმარება ზოგიერთს ძველსა და ახალს წერილებში, ეგრეთვე ქართული ენის თვისება, რომლის ძალითაც უნებო ქვეყნის სიტყვა ჩვენს ენაზედ იღებს შესაფერს ცვლილებას ბუნებითის კანონით. ერთს უაძრის წარწერაში ანტონი ქათალიკოზი იწოდება «დავითიანად». Ошце. ир. Тифа. 1866 г. стр. 77—78.

¹⁾ წინა სიტყვაობა ბუშეისტრის ფილოსოფიისა, დაწერილი ანტონისაგან.

²⁾ წუობილ სიტყვაობა: გვერ. 297

³⁾ წუობ. სიტყვ. 1853 წ. გვ. VII Ежемил. Словарь, 1862 г. т. IV. стр. 563. О грамматической литературе груз. языка. А. Цагарели, 1873 г., стр. 1. ჩვენ შემატანიეთაგან არავინ იხსენიებს, თუ რა წელში დაიბადა ანტონი.

პირველადვე მოვიყვანო იმისკე სიტყვებს, რომლებიც ამას ცხადად დაგვიანებენ. ანტონის „მზა-მეტყველების“ ბოლოს კვითხულობთ შემდგომ მის სიტყვებს: „ვიყავ, ოდეს სრულ იქმნა წიგნი ესე, მე ანტონი მამათ მთავარი (ამ სიტყვას ჭმარობს ქათალიკოზის მაგიერ) სრულიად საქართველოისა, წლისა 31-სა და თთვისა 4-სა; ხოლო მონაზონობისა აღკვეცისა შემდგომად დამეყო წელიწადი ვითარ 13, ხოლო მამათ მთავრობისა შინა წელიწადი 7 და თთვე 8.“ ამ სიტყვებდგან სხანს, რომ ანტონმა შეიმოსა ბერობა 19 წლისამ, და ჰყო ამ ხარისხში ხუთი წელი, რომლის შემდეგ აღვიდა საქათალიკოსო ტახტზედ, როდესაც ის იყო 24-ს წლისა. მართლდა ჩვენს ხელთ-ნაწერ „მზა-მეტყველებაში“ არ არის ნახვენები, თუ რომელს წელში გაუთავებია ანტონს ამის წერა, მაგრამ რადგან კიდით ჩვენს მატრიანებიდგან, რომ ანტონმა მიიღო ქათალიკოზობა 1744 წ. ⁵⁾ შემდეგ რომლისა მან დაჰყო 7 წელი და 8 თვე აღნიშნულის წიგნის დასრულებამდის, დაწმენებით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ანტონი დაიბადა 1720, შედგა ბერად 1739, მიიღო ქათალიკოზობა 1744 და გაათავა თავისი „მზა-მეტყველება“ 1752 წ. ამისთანა დაბოლოებამდის მიუყვართ ყველა წერალებს, სადაც კი მოხსენებულია ანტონის წლოვანება ⁶⁾). რაც შეეხება საერო სახელს ანტონისას, აქაც უნდა ვსთქვათ, რომ ჩვენი მწერლები უსაფუძვლოდ ეძახიან არჩილს. ჩვენს წერილებში არსად შევხვებდრით, რომ ამას ეს სახელი ეწოდებოდა ბერობამდის. ამ შემთხვევაში ჩვენ გეწმენებით აკ. მ. ბრესესს, რომელსაც მოჭყავს პუნლები მოსკოვის უცხო ქვეყნების სამინისტროს არხივიდგან (Арх. Минист. Иностран. Дѣл) და ბოლოს ამბობს: „ესრედ არ შეიძლება ეჭვილა გვექონდეს იმაში რომ ქათალი-

⁵⁾ ქართლის ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 256. Zjirt. mod. de la Géor. p. 11 II, livr. 2, p. 531, 540.

⁶⁾ Переписка грузин. царей не иностран. языковъ съ русскими государями, 1862 г. с.р. LXXXVIII.

კოზ ანტონს ბერობამდის ეწოდებოდა სახელად თეიმურაზ⁷⁾. (რადგან ჩვენ გამოცდილებით დაკრწმუნდით. რომ რუსეთის აჩხიკებში უფრო ჭკნმარტი ცნობები იპოვებინ ჩვენის ისტორიის და რომელთავე პირების შესახებ, მინამდის ჩვენი ახალი მწერლების შრომასი და ზოგიერთ ძველ მატანებშიაც, ამისათვის აღნიშნული ანტონის საკროსხელიც მიგვანხნა (აფუძვლიანად.) მამა თეიმურაზისა იყო მეფე იასე, ძე ბატონიშვილის ჯეონისა, და მძის წული მეფის ვასტანც VI სუფლას მდებარისა, ხალხს დედა ელიაბედი⁸⁾, მეფე ირაკლი I-ს ქალი. თეიმურაზსა ჭყვანდა ორი და—ანასტასია და მარია⁹⁾. 1727 წ.¹⁰⁾ გარდიცვალა იასე, მამა თეიმურაზისა, და დაჩინენ ობლად დედის მსრუტეობის ქვეშ საში პირი. თურგორი განათლება მიიღო თეიმურაზმა უმაწილლობაში, ამახედ ჩვენ თითქმის ვერავითარი საფუძვლიანი ცნობები ვერსად ვნახეთ. ჰ. იოსელიანი და დ. ჩუბინოვი¹¹⁾ სწერენ, ვითომც ანტონს ესწავლას დავით გარეჯის მონასტერში და ჭელადეს მასწავლებლად აჩხიმანდრეტი სტირიდონ,

7) Hist. de la Geor. II 2 p. 62. 228. Иерен. рызм. иер. стр. LXXXVIII.

8) ზოგნი სახელს სდებენ ამასვე აბეგუმ, ფელენე. ჩვენ ვარჩივით სამუდამო მის სახელად ელისაბედ, რადგან თვით შვილი უწოდებს თავის დედას აღნიშნულს სახელს. წყობ. სიტყვ. მუხლი 835 ქართ. ცხოვ. ნაწ. 2. გვერ. 253, 327.

9) წყობ. სიტყვ. მუხ. 833—837. ჩვენ არას ვამბობთ დროებამდის სვია თეიმურაზის ნათესავეზად, რომლებსაც იხსენიებს ავ. ბროსე თავის Hist. mod. de la Géor. II, I, p. 628.

10) ქართ. ცხოვ. ნაწ. 2, გვ. 254. წინააღმდეგ ამისა ა. ცაგარელი სწერს რომ იასე მოკვდა 1729 წ. O gram. int. p. 3. 1373 p. стр. 2. ზოგნი ამ დროს სთვლიან 1833 წ. ქართ. ცხოვ. ნაწ. 2. გვ. 476.

11) Енцикл. словарь стр, 563, წყობილ-სიტყვ. გვ. V—VI. ამათვე ერწმუნება თავშეუწუნებლად ა. ცაგარელიც, O gram. int. p. 3, стр. 1,

ნოდარ ხერხეულიძე, იოსებ ფაღვანდიშვილი, სათათრაღი მიწისა და ჰამიფილის მიტროპოლიტი ჰარსენი, მიეღეს ეგრეთვე მონაწილეობა საბა ობოლიანს „სიბრძნე-სიცრუის“ მწერალს; მაგრამ არ შეიძლება არ მოვსთხოვოთ იმათ ჰასუხა, თუ რაზედ აფუძნებენ ისინი თავიანთ აზრს? გარდამოცემით იტინ იმათ ესენი, შობიღვან დაჭედილათ, წერილებიღვან ვამოუგვლევიათ, თუ თითონ მოუგონათ თეიმურაზის საგრო ცხოვრების შესავრებლად? ამისთანა ცნობებს გარდა, ჩვენ ველარაფერს ვპოულობთ წერილებში თეიმურაზზედ მე-17-ტე მის წლოვანებაში. ვიცით მხოლოდ, რომ თხოთმეტის წლის თეიმურაზს (1735 წ.) უკვე ჰყვანდა ცოლად გივი ამილახვრის ქალი, რომელიც მოეწონა ამ დროს მეფეს სპარსეთის შაჰ-ნადირს (ეს წინათა იწოდებოდა თამაზ-ხანად) ¹²⁾ და თვითონ მამას მიყვანის თავის ქალი საქართველადგან სპარსეთში. ამ შემთხვევის თანა შედროვე ჩვენი მემატიანე ჰასუხა ობოლიანიც სწერს ამაზედ, მაგრამ ისე ბნელად და მიუხდომელად, რომ ძნელია შეითხველმა ეს ადგილი ნამდვილად ახსნას, თუ არ არის ამისათვის მომზადებული სხვა წყაროებადგან. აი ნამდვილი ამის სიტყვები: „1735 წ. დაებარებინა თამაზ-ხანს (შაჰ-ნადირია) ამილახვარი; გავიდა, წავიდა, ჩავიდა. გაუწყრა და დაიქირა. ამისათვის ქალი ეთხოვნა, ვერ მიცა. რა დაიქირა და უპატიოდ გახადა, დაიბარა და ჩავგვარა; მაგრამ აღარ გამოუშვა“ (ესე იგი

¹²⁾ История Георіанская о юности князѣ Амилახваровѣ, перев. И. С. 1779 г. Спб., посвящ. Потемкину, стр. 53 Екземп. зг. книги въ император. публичной библіот. въ Петер., ბევრი შესაძრწუნებელი ანბები არის გადმოცემული ამ წიგნში შინაურს ჩვენს ცხოვრებაზედ იმ დროს. ამ წიგნში სასაჯრელად არ არის გამოხატული ზოგიერთი განკარგულება მეფის ირაკლი მეორისა. აქ არის დახატული ირაკლი დესპოტურის ხასიათით. — ირაკლის თვით ამ წიგნში ავტორისთვის მოუჭრია, რაღაც დანაშაულობაზედ, ცხვირი არ იქნება ურიგო, რომ ეს წიგნი გადმოიღოს ვინმემ ქართულად, როგორც ძვირად საშოვარი და ჩვენი ისტორიისთვის ზოგიერთ შემთხვევაში გამოსადეგი მახლა.

ქალი.) ¹³⁾ არ შეიძლება გავამტუნოთ ჩვენი შემატინე იმასი, რომ ის ბნელად სწერს ისტორიულ ფაქტს. უკეთე მივიღებო სახეში მანდელს გარემოებას, თეიმურაზის და ამილახვრის მნიშვნელობას თანამედროვე საზოგადოებაში. მაგრამ რით ვახსნათ ის შემთხვევა, რომ ჩვენი დროის მწერალმა განსვენებულმა პ. იოსელიანმა ამ საგნის შესახებ ვერაფერი გვითხრა ცხადად და გასაგონად? დრო არის, ჩვენის იფიქროთ, ცხადად და თავისუფლად გამოხატვას თავის აზრები შესახებ ამისთანა საგნებისა და ათას ნაირად გასაგონის სიტყვებით ¹⁴⁾ არ ვაქაფოთილებდეთ ჩვენს მკითხველებს, თუ ვი მართლად და ვიცით, რაში ამ გვარია; თუ თანამედროვენი ვერა შთამთავლებს მანც დაათვალებს ჩვენს დეაწეს სამშობლო ისტორიის ლიტერატურისათვის.

გავრძელება საჭირო არ არის, რომ მასის თვით-მნიშვნელობას ექმნებოდა მამაკვდინებელი მნიშვნელობა თეიმურაზისათვის, თუ მივიღებოთ სახეში იმის განუხრამელს სიამაყეს და თავმოყვარებას. ესევე იყო მიზეზი, რომ იმან ამ შემთხვევის შემდეგ ჩქარა დანება თავი ქართლ-კახეთს და წავიდა იმერეთს. მაგრამ იმერეთი არ გამხდარა იმის სამუდამო სადგომად. ამან მოინდომა რუსეთში წასვლა და კიდევ ადასრულა თავის წადილი. დედა თეიმურაზისა, მთაწმინდის ელისაბედი და თვით შვილი გაემგზავრენ რუსეთისაკენ და მივიდნენ კიდევ ასტრახანამდის 1738 წ., მაგრამ, მათს საუბედროდ, იქ მოისმინეს, რომ ისინი დაბრუნდნენ უკანვე, ელისაბედი ბეჭი ეცადა, ბეჭი იტირა, გამოაეცხადა კიდევ, რომ მე აქედან ცოცხალი ვეღარ დავბრუნდებიო, მაგრამ „ძალი აღმართსა ჰხნავს,“ ბრძანების ძალით მანც დაბრუნეს უკან თავის შვილით და მოიყვანეს რუსეთის სამზღვარ-გარეთ, ჩერქესების ახლო. ეს შემთხვევა თეიმურაზს არ მოეწონა და უკან დაბრუნების შემდეგ, ის რუსეთში აღარ წასულა, თუმ-

13) ქართლის ცხოვრება, ნაწილი 2, გვერდი 339.

14) წყობილ სიტყვაობა, გვერდი VI.

ცა, საქმის გამოძახების შემდეგ, მისცეს დედა-შვილს მასკოვში მისვლის ნება. გრეგენას ყაზახების ქაღალქმა (ГОРОДЪ РЯБЕНЕНКІНАХЪ КАЗАХОВЪ) დაშორდნენ ერთმანეთს და და შვილი, — მონასტონი ელისაბედი წაშავიდა მოსკოვს, ხოლო თეიმურაზი დაბრუნდა იმერეთს¹⁵⁾.

II

ანტონი ბერობაში (1739 — 1744). მოსკოვის შემდეგვე ქუთაისში თეიმურაზმა ჩქარა მიიღო მონასტონის და ახალი სასულიერო ანტონი, სასულიერო 1741 წ.¹⁶⁾ თუ როგორ და როდის გადავიდა

¹⁵⁾ М. Вроде, Церк. трыз. нар. съ рус. іосед. стр LXXXVIII, Hist. de la Géor. II. 2. p. 62. აქ არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ, რომ პატივცემულმა აკ. ბროსემ, როგორც ვფიქრობთ ნაჩვენების დოკუმენტების საფუძველით, შეწომით დასწერა თეიმურაზის (ანტონის სახელია ერისკაცობაში) დედის ელისაბედის შესვლა რუსეთში 1742 წ. სხანს, რომ აკ. ბროსეს ჯერ თვითონაც არა სცოდნია ეს შემთხვევა. იქნება ბოლოს ესეც ისე შესცვალა, როგორც მაგ. ანტონის ვითომ პირველად მოსვლაზედ რუსეთში 1772 წ. ჩვენ ვფიქრობთ. რომ ის თავის-თავს ეწინააღმდეგება და არღვევს იმას, რაც თვითონვე დასწერა ნაჩვენებს წიგნშივე გვ. 62. იქნება ამ მუხლის შესახებაც ბოლოს ისეთივე ბოდიში მოიხადა, როგორსაც კვითხულობთ მაგ. 541 გვერდზედ, რომლითაც ასწორებს თავის შეცოდებას, დაწერილს 531 გვერდზედ, მაგრამ ჯერ ჩვენ არ შეგვხვედრია ამ გვარი ადგილი მის წერილებში. Hist. II. 2. p. 429. ელისაბედი გარდაიცვალა მოსკოვში და დასაფლავდა დონის მონასტერში. Опис. др. Тифл. стр 117.

¹⁶⁾ შესანიშნავია, რომ პ. იოსელიანი (წყობ. სიტყვ. გვ. VI). და ჩუბინოვი (Истор. слов. т. IV. стр. 563) და ა. ცაგარელი (О грам. лит. рруз. яз. 1873 г. стр 2) ერთხმად გვარწმუნებენ, რომ ანტონი 1738 წ. უკვე იყო ქუთაისის მიტროპოლიტად, როდესაც ეს ჯერ უბრალო ბერიც არა ყოფილა, რომელი უნდა იყოს ამათში დამნაშავე.

ერთას ხარისხიდან მეორესედ და ბოლოს მიიღო ეპისკოპოსობა ქუთაისში, ამავედ საეპისკოპოსო ცნობები ვერსად ვპოვეთ, ეს ვინამდვილია, რომ ანტონი 10 ივლისამდის 1741 წ. უკვე იყო ქუთაისის ეპისკოპოსად¹⁶⁾. ხოლო ესა დასაბუთება ამან თავი ქუთაისს და გამოემგზავრა კახეთისკენ და უკან აღარ დაბრუნებულა. აქ ის სტხოვრებდა თელავში, თავის ნათესავის, კახეთის დედოფლის თამარის (ეს იყო ვასტანგ VI ქალი და თეიმურაზ II ცოლი) სახლში. იანვარში 1742 წ. მიიტყვალა ქათალიკოზი დომენტი, რომლის მოადგილეთ უნდათ როგორც თვით გარდაცვალებულის სიცოცხლეშივე, ეგრეთვე საეპისკოპოსო კრებას ანტონი, მაგრამ ამან „არა ინება და არღარა მიიღო უმაღლესი ხარისხი სიმდაბლისა და სათნობისათვის“¹⁷⁾. ამის უარის თქმის შემდეგ, ამოიწივეს ქათალიკოზად უბნისის ეპისკოპოსი ნიკოლოზ სერსეულიძე, რომელსაც 1744 წ. ერთის უბრალო მიზნისათვის სცა თამაზის შვილმა ტარიელ სატევარი შაკვითა და მოკლა“¹⁸⁾. ესა მეორედ ამოიწივა ადგილობრივმა საეპისკოპოსო კრებამ ქათალიკოპოსობის ადგილზედ ანტონი, რომელიც თან მოტყუა დედოფალს თამარს. თელავიდან თვითლის გარდამოსახლების დროს, როგორც ქართლის დედოფალი¹⁹⁾. ანტონმა ესაჯერა „არ ინება. აწ-ცა ინება უარის ყოფა; აიქულებდა დედოფალი და ანუ დასნი სამღვდელთათანი, არღარ უარჰყო და ღართვა ნება“²⁰⁾.

16) Hist. de la Géor. II. 28. p. 63.

17) ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 349.

18) იქვე გვ. 371. 501.

19) ამ დრომდის თეიმურაზ II იყო კახეთის მეფედ, ხოლო ესა ქორონიკონს უღბ (1744), თვესა ივლისსა, მოუვიდა ქართლის ბატონობის ამბავი მეფეს თეიმურაზს, კახეთის ბატონობა ქესა მეფისასა ერეკლეს. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწილი 2. გვ. 369.

20) იქვე გვ. 256, 372, 501. Hist. mod de la Géor. II. 2. p. 88, 228, 531.

III

ანტონი ქათალიკოზების ხარისხში (1744—1756). 1744 წელსვე მოუვიდა ანტონს, თანხმად მიუღო თეიმურაზისა წარდგენისა, რაჟამი (Фирманъ) ნადირ-შაჰისა, რომელითაც მან გამაყენდა თავის თანხმობა ქათალიკოზსად ამოქრევასად²¹). ავიდა რა ასაღეს კათედრად, ანტონის შინაურმა და სასოკადლოებრივმა მნიშვნელობამ დგავდნამ მიიღეს ახალი ხასიათი; გამოიცვალა მისი მდგომარეობა სასლიდგან დაწვობილი ტანთ-სამოსლამდის²²). ეს იღებს მონაწილეობას უოკელს ბედნიერს და უბედურს საქმეში, რომელნიც შეეხებოდა რეალურ საკუთრად მიწებს და იმის სახლობას, ვეროვე საეკლესიო წესს²³). შესანაშინა განსაკუთრებით იმისა ურდადლება იმავედ, რომ განუძმობესოს თავისი სამწყსოს დაცემული სხეობითი მხარე და ჭმარობს კიდევ დროების და თვით ხალხის შესაყენს საშუალებებს, შედის თვითონ პირად იმათ საოჯახო საქმეებში და მოაქვს

²¹) Акты Кавк. Арх. Ком, т. 1. стр. 75. თუმცა ცხადად სხანს როგორც ნაჩვენების მოწმობიდან, ვეროვე სხვა წყაროებიდანაც დრო როდესაც ანტონმა მიიღო ქათალიკოზობა, მაგრამ ჩვენი მწერლების კალამ ქვეშ ეს დრო მრავალ-გვარად შეიცვალა, მაგ. ერთი მათგანი ხსენებულ დროდ გვიჩვენებს 1745 წ. (Hist. de la Géorg. I. p. 628. Акты Кавк. Ар. Ком. т. 1. стр. 74—75), მეორე — 1747 (წილობ. სიტყვ. გვ. VII. О грам. ант. груз яз., Ал. Цак. стр. 2), მესამე — ხან 1744 და ხან 1747 Энцикл. слов. стр. 563. ქართ. ქრისტ. გამოც. 1. 1846 წ. გვ. VII). ვგონებთ ეხლა დრო იყოს დათანხმებისა

²²) Акты Кав. Ар. № 1. ст. 20, 48. Опис. др. Тифл. стр. 269. Истор. изоб. № 1802 № стр. 53. Ист. груз' иерар. 1826 г. стр. 17.

²³) ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. გვ. 383—385, 389, 392, 395, 406, 409, 417, 418, 423, 428, 429, 433, 447, 455. Hist. de la Géorg. II. 2. p. 101—197. Опис. древн. Тифл. стр. 52, 55.

ვიდეც შესაფერი ნაყოფი; მისის წინამძღოლებით სამღვდელთა კრება თფილისში ახლებს დავიწებულს 1723-გან საეკლესიო წიგნების ბეჭედს და სხვ. ²⁴⁾ ამისთანა ანტონის შეცდინეობა საშობლო ეკლესიის და საზოგადოებას სასარგებლოდ არ დაჩქობილა შეუნიშნავად თანამედროვეთაგან. მრავალნი ამათგანსი უცხადებდნენ ამას თავანთ თანაგრძნობას და უძღვნიდნენ შესაფერს, მათის შეხედულებით, ჯილდოს ²⁵⁾. როგორც ნახვებები მხარეები, შესანიშნავი ეტყობენ ანტონის შრომა სამშობლო კნის და ლიტერატურისთვის აღნიშნულ დროს. ამ გვარნი შრომა, ჩვენის უიქროთ, იმან დააწერა თავის ლექსებით „ანბანთ-ქება“ ²⁶⁾, რომელიც, შინაწის მახედულობით, შეიძლება დაეწერა ანტონს არა ადრე 1734 და არა გვიან 1739 წ. გარდა ამისა 1756 წლამდის ანტონმა გადმოთარგმნა რამდენიმე წიგნი, როგორც თვითონვე ცხადობებს: „უწინაეს იმჟამად რიასსიისა წარსელისა ჩემისა, სწერს ანტონი, გარდამოღება ვეფე ფილიპპესთანა სუფისა სომეხთაგანისა დიალექტიკისადა ^{26*)} და ათნი კატელორიანი არისტოტელეებრნი ^{26***)} სხვა და სხვითა მაგალითე-

²⁴⁾ Акты Кавк. Арх. Ком. т. 1. стр. 55—56. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 417 Hist. de la Géor. II, 2. p. 40.

²⁵⁾ იქვე стр. 75—77. Он. др. Тифл. стр. 222—228. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწილი 2. გვ. 415—417. 452—653. Hist. de la Géor. II. 2. p. 137—139. 180—181.

²⁶⁾ Пакег. ნაწლ. Ак. наук. Эта рукопись значится под № 79. როგორთი ჩვენი მწერალთაგანი ცდილობს დაფასოს ანტონის ლიტერატურული ნიჭი მხოლოდ ამ ლექსის მიხედულობით. «ცისკარი» 1862 წ., მისის გვ. 347—353.

^{26*)} ამ წიგნის შესახებ სხვა ადგილს სწერს ანტონი: «ვქმენ დიალექტიკაი სომხურისაგან გარდმოღებაი დალა თუ ვერღა სრულ-გვეფე უბადრუებათა ძლით ჩემთა.» წინა სიტყვაება წიგნისა: «დასაბამნი ფილოსოფიისა ახლისანი,» თარგმნილი მისგანვე 1762 წლამდის. წუგბილ-სიტყვ: გვ. 24.

^{26***)} ანტონის წიგნთ კატალოგში ვკითხულობთ № 271-ქვეშ: «ანტონი კათალიკოზის 1-გან სომხურიდამ გარდმოღებული თვით არისტოტელის ფილოსოფოსის კატელორია დიდად ღრმად გასატონი.»

ბითა განეკარგენ: და კვალად ხუთნი ხმანი ზიარებითურთ და განყოფით პორფირიას ჭინიკელისანი, რომელნიმე მცირეთა შინა ნაქუსთა შევაწყვიდენ, და რომელნიმე განეკარგენ²⁷⁾.²⁸ გაჩდა ამისა ანტონმა დასწერა 1748 წ. დამატებითნი კანონნი პატივად წმ. მოწამისა აბიბოს ნეკრესლისა^{27*}.) დაბეჭდა თბილისში 18 თებერვალს 1751 წელს „ქადაგება ღვთის-მეტყველება დღესასწაულსა მიკებებისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა ეკლესიასა შინა თვისისა პალატისასა“²⁸⁾. 1752 წ. ამან გაათავა თავისი „ზნა-მეტყველება,“ როგორც ვიხილეთ ზეითა. 1753 წ. გაათავა პირველი გრამმატიკა²⁹⁾. ამ უკანასკნელ ორ თხზულებაზედ მარტო თვითონ ან უმუშავნია ანტონს. ამას ჭკეულადნენ როგორც სომეხთა მოძღვარი ფილიპე კაიციზაშვილი, ეგრეთვე კათოლიკების მასლიანელები თარგმნით სომხურისა და ღათანურის ენისაგან. ამ უკანასკნელებთან დაახლოვებას ჭქონდა ანტონისათვის ის შედეგი, რომ ეს „1753 (უნდა 1755), ქარონიკონს უმგ, იქმნა მეტოზმილ და მიიღო სარწმუნოება რომის კათოლიკისა“³⁰⁾ ჭეშმად

²⁷⁾ წინა-სიტყვ. მახითარის რიგორიკისა, დაწერილი ანტონისაგან. Путь-вья замѣтки по Кахетин, II. loc. стр. 98.

^{27*)} Путь-зам. по Ках. стр. 114.

²⁸⁾ ეს ქადაგება იპოვება პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიის სწიგნეში, კატალოგში არის ჩაწერილი № 159—ქართული წიგნების და ხელთ ნაწერების განყოფილებაში.

²⁹⁾ ეს გრამმატიკა პეტერ. სამეც. აკადემ. წიგნების კატალოგში არის ჩაწერილი № 88-ქვეშ.

³⁰⁾ ქართ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 504 ამ კითხვის შესახებ მწერალნი არ არიან თანხმანი. ერთნი დაბეჯითებით სწერენ, რომ ანტონმა მიიღო კათოლიკობა—Ист. Георг. о юномъ кн. Ашх. 1. 1779 г. стр. 52—53 Крем. Ист. груз. пер., II. loc. 1843 г. 2 изд. стр. 128. წუბ.-სიტყვ. 1853 წ. გვ. VIII—IX. Hist. mod de la Géor. 1857, pet. II. livr. 2. p. 234. ხოლო მეორენი ხსნიან ამ შემთხვევას ეჭვით ანუ ცილის წამებით. История изображ. Грузин 1802 г. СПб. стр. 74. Ак. Кавк. Арх. Ком. т. 1. стр. 551. ქართლ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 257. ქართული ქრისტომატ. 1846 წ. გვ. Энциклоп. слов. 1862 г. т. IV. стр. 563. ჩვენ, როგორც ჭნედავს მკითხველი, მივიღეთ პირველი.

ტიტება ამ ფაქტისა ცხადად სხანს როგორც ადგილობრივი ეკლესიის კრების გარდაწყვეტილებისაგან, ეგრეთვე თვით ანტონის ნაწერებიდან ³¹⁾. ეს იყო მიზეზი, რომ სამღვდელთ კრებამ შეიფარა თეიმურაზ II თანა დასწრებით 16 დეკემბერს 1755 წ. „დაამხრო ანტონი საყდრიდგან მისისა (ე. ი. აღკვამდა მღვდელთ-მოქმედება) და განუწესა კანონად დაცადებაი შეწირვისაგან უსისხლოისა მსხვერპლისა თთვეთა ათვრამეტითა, და მერმელა შეწირვად სამღვდელთისა ლიტურგიისა“ ³²⁾. მაგრამ სამი თვის შემდეგვე სწეს „ფრიადი სინანული ანტონისა და ყოვლითურთ უცხო-ყოფა წვალებისაგან პაპის-მომსაეთა ლათინთასა.“ აი რას სწეს, სხვათა შორის. ანტონი თავის თხოვნაში შეიფარა თეიმურაზთან: „რა გქნა, ჩემი სინიდისი მამხილებს, რომ აძლენი თავის წყნს ან გაბედება ჩემგან ასეთი დანაშაული მქვს... ჭეშმარიტებამ იცის, რომელი სჯად მამაქალაი, რომ წერილისგან შეესციდი ამ ორს სიტყვაზედ: სულის წმინდის საქმეზედ და პაპის უფროსობაზედ... ჩემთანა საეკლესიო უღარენციის უკეთურის შესაკრებლისა არღარა არის რა, — წმიდამან სამებამ იცის და ზეცისა ძალთა იცინ, — არც დღეს მჯდომს რომის პაპის წვალების მწიგუფი ჩემს გონებას შეამწიგულებს“ ³³⁾ შეიფარა და სამღვდელთ კრებამ, მიიღეს რა სახეში მისი თხოვნა და ქვევა, მისცეს წირვის ნება ადღვომის დღეს და შემდეგ გაისტუმრეს რუსეთისაკენ. „წაბძანდა ქათალიკოზი ანტონი ბატონი-შვილი გორილამ რუსეთს თვესა აპრილსა... (1756 წ.), მივიდა

³¹⁾ მნათობი 1872 წ. თებერვლის წიგნი, გვ. 51—53. მიწაულეს განმარტება ქათალიკოზისა.

³²⁾ მნათობი 1872 წ. თებერვალი, გვ. 51—53.

³³⁾ იქვე.

³⁴⁾ იქვე.

ანანურს, თან გაჰყვა ხევის სამძღვრამდრხ ერისთავი ჯიმშერა,
ჩაბძანდა ანტონი ბატონიშვილი თავისის კრებითა ყიზლარს³⁵⁾.

IV

ანტონი რუსეთში. (1756—1762) 9. ოკტომბერს 1756 წ-
სტკანანის ახსნიანდრეტი მეთაუდა ანობებს უწმინდესს სინოდს, რომ
წაწსუღს 15 აგვისტოს მოვიდა საქართველადამ აღნიშნულს ყიზ-
ლარის ციხეში (Кизлярская крепость) საქართველს პატრია რქი

35) ქართლ.-ცხვრ. ნაწილი 2. გვ. 469—470. His de la Géor. part.
II. livr. 2. p. 197. 234. ომი ანტონთან და მისი ძლევა მტერთაგან სასი-
ნარულო უნდა ყოფილიყო უკანასკნელათვის. ეს ომი და ძლევა, როგორც
გადმოგვცეს ზეპირ-სიტყუაობით უუ. დ. ჩუბინოვა და აკ. მ. ბროსემ არის
ვითომც გამოხატული ზაქარია გაბაშვილისაგან—ნამოდვრალისა დაწერილს
სატირულს ლექსებში კაცას ომში და კაცისაგან სიზმარში კუდის ნახვა და
ჯირილი. ქართ. ქრისტომ. გამოც. 1863 წ. დ. ჩუბინოვისაგან; ნაწილი 2.
გვ.-22-26. თუ მივიღებთ სახეში აღნიშნული სატირული ლექსის შინაარსს,
არ შეიძლება არ დავეთანხმობთ ამ აზრს, თუმცა დაწვრილებით ახსნას ყველა
მუხლებისას უნდა დაახლოვებით ცოდნა მაშინდელის საზოგადოებისა და გან-
საკუთრებით ხსენებულს ომში გამოყვანილს მოწინავე პირებისა, რომლებზე-
დაც ჩვენ კერძო და ვრცელი ცნობები არა ვითარი გვაქვს. მცოდნეთათვის
ცარიელი აღგილი დამზადებულია. უსარგებლო არ იქნება ამ შემთხვევაში,
რომ ამოვიღოთ ხსენებულის ლექსიდან რაოდენიმე მუხლი, რომლებიც თით-
ქმის გვიხატვენ და წინ გვიდგენენ მოქმედ პირებს. მეომარ პირებად გამო-
დიან ერთის მხრით კაცა და მეორით თაგვები.

კაცა. ღომი ვარ ძველად, ახგართ მტემელად, ცეცხლებრ დაშველად,
გარგანმზნეველად,
მე თქვენდა მსვრულად, სისხლისა მსმელად, შთაყარნე სვრულად და გმუს-
რნე ნელად...

«ოთხთა თქვეს: მოვკლათ თრიითინა სისხლი დავიდოთ, ვით ინა.»

თაგენი. «თაგეთა სპარსეკმან კაცასა ბასრი ხმალი შეახვიდინა,
დაჰკრა თემსა, ესმა თემსა, ყირა შეღმა შეადინა.»

ანტონი და მასთან აზიან სამღვდლონიც...³⁶) 17 მარტს 1757წ. უკვე აზის ზეტერბურღში. აქ იმან მისცა თხოვნა იმპერატრიცა ელისაბედ ჰეტრეს ასულს, რომელშიაც ესა სთხოვს, სხვათა შორის, მიღებას თავის სამღვდლობაში და ადგილს საცხოვრებლად. რაც შეეხება მიზეზს, თუ რასთვის დანება ამან თავი, სამშობლად ქვეყანას, ანტონი თხოვნაში იხსენიებს, რომ შეფე თემურჩაზმა „ცილი დამწამა და გამამტყუნა უდანაშაულოდ“³⁷). დამატებით არჩებში, რომელ-

ჩომანტერით დაუსისხლეს კაცას თავის ბაკუნანი,
 ზედ არგანი დაუხშირეს, ბეჭებს გააქვს ბრაგუნანი.
 ყურება გულსა, წყლულ დადაგულსა, ცირს, სით მოვშავდი ამითი მე რად.
 ნაზს უანს ისარი მოასხეს, სისხლი ჰსდის გარეს გარესო,
 ჭაჭა ჩიოდა, ციროდა, ჭენესოდა მწარეს მწარესო:

კაცა: თაგვთაგან ვეველები, ვირცხენი და ვდნები, მოყმე-ჭაბუკი, ქებული
 კველად.

კაცის ძალი და სამალი იქმნა ღოცოლვა დასამალი!
 მაგრა შეკარ ფახე ფახე, ჩერქეზებში წახე წახე.
 ჭაჭავ, ფრანგულის ომის მსწავლელო; თაგვთაგან წყლულო, გულ-დადა-
 გულო.

ქაბას შივა გვეკარება, თან წაიყვანს პაპუნასა.
 ციტავ; ველარ დალიონდი, დამიღონდი გამიფრინდი.
 ბეწვ ჭრელ მწყაზარი აწ იქმენ ღლაპი, როსცა გამეფდე უნც გვიყავ ყლაპი.
 თუმცა შევსცვალო ქვეყანა მძოვრად, სისხლს ვერ ავიღებ კუდისას წორად.

36) Архивъ св. Синода, № 360. ამ განყოფილებაში შემოსული
 ტნობები ჩვენ მოგვყავს სინოდის არხივიდან.

37) ამას ამბობს ანტონი კათალიკების სარწმუნოების მიღებაზედ, ე. ი. მე
 ცილი დამწამეს, ვითომც მე იმათი სარწმუნოება მიმეღოსო. მკითხველს შეუძ-
 ლიან შეაფანხმოს ეწლანდელი ამის სიტყვები იმასთან, რაც ამან სთქვა თავის
 თხოვნაში თემურჩაზ მეფესთან, რომელიც ჩვენ მოვიყვანეთ ზევით. ანტონის
 მიმართულებაზედ აქ ხანად საკმაო იქმნება შევნიშნოთ, რომ ეს თავის მოქმე-
 დებაში და წერილებშიაუ ხელიმღვანველობს კანონით: ამიზანიო ამართლებს
 საშუალებებს. ა ეს არის, ჩვენის აზრით, ერთი მიზეზთაგანი, რომ ანტონი
 ხშირად ეწინააღმდეგება თავისგანვე სხვა დროს და გარემოებაში ნათქვამს და
 დაწერილს.

თავან ამან მისცა ერთი სინოდს და მეორე იმპერატრიცას 30 აპრილს 1757 წ. ეს ვრცელად იხსენიებს თავის რუსეთში წამოსვლის მიზეზებს, რომლებშიაც ცდილობს თავის თავი უდანაშაულოდ გამოიყვანოს²⁸⁾. სინოდმა შეკრიბა ანტონის შესახებ ცნობები და პოლსას თავისი განხილვა წაადგინა იმპერატრიცის ელასაბედის განსახილველად. ხოლო ამ უკანასკნელმა თავის პეტერბოგში მეოფობის დროს 1 აგვისტოს 1757 წ. სიტყვიერად ბრძანა: „მთავარ-ეპისკოპოსს ანტონს, რომელიც მოვიდა საქართველოდამ რუსეთს მიეცეს ეპარქია მოსკოვის ახლო მდებარე.“ ამ განკარგულების ძალით ანტონს მისცეს მთავარ-ეპისკოპოსობის ადგილი ქ. ვლადიმირში 1 დეკემბერს 1757 წ. ამასთან გადმოიყვანეს ქ. სკიაჟკიდან რუსულს ენაში და საქმეებში დასახმარებლად ქართველთაგანი მღვდელი

²⁸⁾ ბერს მოხუცებულს და ახალ-გაზდა ქართველთაგანს ეცოდინება გარდამოცემით ვრცელად მოკლედ მოთხრობა იმაზედ, თუ რისთვის ჩამოართვეს ანტონს ქათალიკოზობა. თუ ლათინთ სარწმუნოების მიღების საბუთით, მაშინ რა ჰქონდა სახეში ანტონს, რომ უარ-ჰყო მართლ-მადიდებლობა და მიიღო კათოლიკობა? არ შეიძლება თანამედროვეთ არა იცოდნენ რა ამ კითხვების შესახებ, თუ გინდ ზღაპრული მოთხრობა. ამისთანა მოთხრობებს, თუ კი იქნის ვინმე რაიმე ამ გვარი, დიდი მნიშვნელობა ექმნებათ მისთვის, რომ შევტყუოთ ნამდვილი მიზეზი აღნიშნულის ქათალიკოზის მოქმედებისა და ამის დროს ხასიეთი. ზოგთ-უნდათ დაინახონ ამაში საშუალება, რომელსაც ჰხმარობდა ანტონი თავის პოლიტიკური მიზნის აღსასრულებლად. ამისთანა ფიქრის სინამდვილეს და სიყალბეს დავინახავთ, როდესაც შევათანებთ სხვა და სხვა მოწინააღმდეგეთ აზრებს და ცნობებს ამ კითხვის შესახებ, თუ რომ გამოჩნდებიან ვინმე მსურველნი გამოაცხადონ თავიანთი ცნობები და, თუ აქვს ვისმე ამის შესახებ წერილები ჰქმარიტების აღსადგენელად. ამ კითხვის შესახებ თვით აკ. ბროსსეც საზოგადო აზრის მეტს ვერას გვეუბნება: „La vraie cause de son renvoi n'est exprimée nulle part, et tout ce que l'on peut conjecturer, c'est qu'il avait perdu les bonnes grâces du roi pour des motifs que les historiens n'ont pas fait connaître,“ Hist. mod. de la Géor. p. rt. II. livr. 2. p. 234.

გიორგი დაკიდოვი, ვითომც მთარგმნელის ანუ შოენის თანამდგომ-
 ბასედ. ვლადიმირში ყოფნის დროს ანტონი უსაქმოდ არა ყოფილა;
 მოცდილ დროს ის სწერავდა თარგმანებს სხვა და სხვა წიგნებისს
 ქართულს ენასედ. აი რასა სწერს ანტონი თავის ამ დროს შრომა-
 ზედ: „პირველად გარდამოღება— ვჭყავ 9) საწელიწადოისა თთვეთა
 წიგნისა³⁹⁾ უნაკლულად, ვითარ იგი აქეს ყე (ქიზიურნი ვილო)
 ეკვლესიასა როსნიისასა გასწორებულნი ბერძნულსა ზედა, და მერმე 10)
 სამ-საგალობელი დიდისა ხუთშაბათისა სერობასა ზედა, რომე-
 ლი არა სდა იპოვებოდა ქართულსა ზედა ხმასა, და კვალად 11) კა-
 ნონი დიდისა შაბათისა მეექვსემდე გალობად, რომელი არს
 ქმნილი მარკოზის ვისმე. იდრუბტის ეპისკოპოსისა, რომელი არა
 სდა იპოვების ხენ შორის და არცაღა მიხილავს, და 12) კანონისა
 მისეე ოთხნი გალობანი მეექვსით გალობით, ვიდრე ბოლოდმდე,
 ქმნილი უფლისა გოზმასა, რომელიცა იყო ტრიოდის შინა ჩვენსა
 შეუხებლად ვიპყარ ანჯის თანა თარგმნილისა დამჯებულმან მისმან,
 და 13) მერმელა წიგნი ესე პარაკლიტიკოს, რომელი არს ნუგე-
 შინისცემითი⁴⁰⁾. ამანვე გადმოთარგმნა 14) ტიბიკონი⁴¹⁾ და ესამარ-

39) ანტონის თხზულებების და თარგმანების რიცხვი ჩვენ მოგვყავს გა-
 ნუსევეცელად, თუმცა თვით წიგნებს ვიხსენიებთ სხვა და სხვა ადგილას. ნაჩ-
 ვენები «საწელიწლო თთვეთა წიგნი» უნდა იყოს «სამ თთვენი», რომელიც
 დაიბეჭდა თბილისში 1871 წ., და რომელშიაც ანტონმა დაბეჭდა თავისი
 აზრი უკანონოდ დღესასწაულობაზედ ქართველთ ეკვლესიისაგან წმიდა გიორ-
 გის დღესასწაულისა 10 ნოემბერს. Опис. ил. Тифл. II. loc. 1866 г. стр.
 80.

40) პარაკლიტიკოს, დაბეჭდილი თბილისში 1772 წ. ა მარტს. ყველა
 ნაჩვენებს მუხლში მოყვანილი წიგნები გადმოთარგმნა ანტონმა 1760 წლამ-
 დის.

41) წინა-სიკვებათა მეორე ანტონის გრამმატიკისა Hist. mod. de la
 Géor. II, livr. 2. p. 237.

თა 15) სადღესასწაულო⁴²⁾ დასწერა 16) მიწყალეს თარგმანი⁴³⁾ კაღდ-
მოიღო 17) ახალი ფილოსოფია სრული⁴⁴⁾ ბაუმეისტრისა, 18) ფი-
ლოსოფია საზღვართა⁴⁵⁾, ამის იუილასოფიისა აქქონისა მიერ
ქმნილი 19) ფიზიკაი თეორეტიკები⁴⁶⁾ სხვისა და სხვისა აქქონ-
ისა ქმნილთაგან ვიწყო შეკრებად, დაღათუ ჯერეთ აკლს თარგმანებაი,

42) წინა-სიტყვაობა სადღესასწაულოსი, რომელიც დაიბეჭდა პირველად ქ.
მოსკოვში 1805 წ.

43) ეს მიწყალეს თარგმანი დასწერა ანკონმა 1760 წ.-დის. ამაზედ ნამოძღვრა-
ლი ზაქარია გაბაშვილი სწერს, რომ ეს წიგნი როსსიით ქართლში ქართველთ
მეფის თეიმურაზისათვის გამოეგზავნა ანკონს. » Дело Арх. св. Сиб. 1768 г.
№ 242. თვით ეს ზელო-ნაწერი სრული ჩვენ არსად შეგვხვედრობ. აღნიშ-
ნულს სინოდის არხივის არხივში არის მხოლოდ ამოღებული ნაკუწები ამ
ხელთ-ნაწერისაგან და არა ანაწილი ამა წიგნისა, როგორცა სწერს პ.
იოსელიანი (წყობ. სიტყვ. გვ. XII. აი ნამოძღვრალის ზაქარია გაბაშვილის
სიტყვები ამ წიგნის შესახებ (მკითხველსა უნდა ახსოვდეს კავშირი ანკონსა
და ზაქარია გაბაშვილის შუა): ანკონ კათალიკოსის მიერ ვლადიმირს გა-
კეთებულის წიგნისაგან მიწყალეს თარგმანება რომ დაარქვა». იმ წიგნიდამ გა-
მოღებული შემოკლებით აწ საქართველოდამ (ზაქარია ამ დროს რუსეთში
იყო) და აწ თქვენს ყოვლად უზადოს სიწმიდისა წინაშე მოგვირთმევია... თვი-
თონ ის მიწყალეს თარგმანი დავითნზე ბევრიუ უდიდესია და თვით ზოლომდი
წვალების ღვარძლით სავსე არის, რომელსაც თქვენი უგნებლობის (ჩაში აღ-
სრული გონება უმჯობესად დახედავს» Дело св. Сиб. 1868 г. № 292.
Ушс. древн. Тифл. 57—59.

44) ეს წიგნი არის სამეცნიერო აკადემიის საწიგნეში № 172. შმავე სა-
წიგნის კატალოგში არის ნაჩვენები: ლოღიკა, მეტაფიზიკა და ზნეობითი ფი-
ლოსოფია, ბაუმეისტრისა ანკონისაგან თარგმნილი. № № 169, 170, 171.

45) ამ წიგნის წინა-სიტყვაობა არის დაბეჭდილი წყობილ-სიტყვაობაში,
რომელიც გამოსცა პლ. იოსელიანმა 1853 წ. გვ. 294. მუხლი 816—818.

46) კატალ. ქათალ. წიგნ. N 253 ფიზიკა ვოლფიოზისა და სხვათა ფი-
ლოსოფოსთათვის ფიგურებით, ანკონი ქათალიკოსისაგან თარგმნილი რუსუ-
ლიდამ » სამეცნიერო აკადემ. საწიგ. კატალ. N 135.

შაკრამ არ წარეკვეთო სხეასა, რათა ღაჭაკლდებიცა სრულყოფისა-
გან მისისა, 20) ისტორია აღექსანდრე დიდისა, ქმნილი გურციოსი-
საგან გარდმოვსთარგმნე⁴⁷⁾ თვით ეპქმენ სხოლიონნი ადგილ ცნო-
ბისათვის ახლისა ამის ფილოსოფიისა და ფიზიკისა“. ⁴⁸⁾ ამ წიგნების
წერკა და თარგმნა ანტონმა კათავა 1762 წლამდის, ხოლო ამ წლის
8-ს იანვარს გარდაიცვალა პეტერბურგში ქართლის მეფე თე-
იმურაზ II ⁴⁹⁾, რომლის ტახტიც დაიჭირა ამისმა შვილმა კახეთის
მეფემ ირაკლი II. ეს უკანასკნელი 1756 წ. 26 ნოემბერსვე სწერდა
ქათალიკოზს ანტონს: „მე უშენოდ ვერ ვიქმნები, თორემ ბო-
ლოს გამოჩნდება; მე უშენოდ არა მიაშება რა“...⁵⁰⁾ ესლ⁵
1762 წ., როდესაც მან დაიჭირა ორივე სამეფო, ასრულებს თავის
სიტყვებს და იწვევს ანტონს რუსეთიდან საქართველოში მისს
უწინდელსავე საქათალიკოზო კათედრასკედ. ერთს სინოდის საქმეში
კვითხულობთ, რომ ანტონი 1762 წ., თანხმად იმის თხოვნისა, უმა-

47) ამ ეგვ. მეორე ნაწილი საშეც. აკად. საწიგნ. N 45, ხოლო პირველი
დ. ჩუბინოვის წიგნთ საცავში. ეს ორი ნაწილი ყოფილა წინათ ერთ წიგნად
შეკრული, ხოლო შემდეგ არის შუაზედ გაყოფილი; ბოლოს გვერდი პირვე-
ლის ნაწილისა ზღვევ არის ეხლაც მეორე ნაწილის თავში. ანტონ. წიგნ.
კატალ. N 141.

48) წინა-სიტყ. წიგნ. დასასაბანი ფილოსოფიისა ახლისანი • ბაუმეისტრი-
სა, დაწერილი 1762 წლამდინ.

49) ცნობები თეიმურაზ II მისვლაზე რუსეთს და მის სიკვდილზედ, ჩვენ
მატიანებს გარდა, მხარყანა 1853 წ. N N 52, 91, 93, 94, 1854 წ.
N N 4, 19; Каюери-Дурцереи журналы 1761 г. стр. 48, 54, 64, 66,
87, 94, 132, 146.

50) Арх. св. Синод., дѣло 1756 г. N 350. ამ საქმეში არის თვით ირაკ-
ლის ხელით დაწერილი წიგნი, რომლიდგანაც ჩვენ თვითონ გადმოვიღეთ პი-
რი. თავის დროზედ ამასაც სრულებით დაუბეჭდავთ. ნაკუწი ამ წერილიდგან
იხილეთ Пут. запис. по Кахетин, Пл. Юссел., стр. 108.

აღესის უქაზით დათხოვნილ იქმნა ვლადიმირის ეპარქიადგან და გემგზავრა თავისა სამშობლოსკენ სამღვდელთა და საკრო პირებით; საგზაო ფული მიეცა 1500 მან.⁵¹⁾

V

ანტონი ახლად საკათალიკოზო კათედრაზედ (1762—1788) სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ⁵²⁾ ანტონმა გასსნა ორი სემინა.

51) Дело св. Синод. 1768 г. N 292 წინააღმდეგობა ამ კითხვის შესახებ: წყობ. სოცევ. XII Hist. de la Geor., II 2 p. 399. 531. О грам., ист. груз. яз. Ал. Цагар. стр. 3. Истор. груз. иерарх. 1826 г. стр. 19; Крат. Истор. груз. церк. II. Юс. стр. 133. Истор. Изобр. Грузин 1802 г. Спб. стр. 75. Ист. Грузин. иерарх., Москва 1816 г. стр. 19. ქართლ. ქრისტომ, 1 გამოც. 1846 წ. გვ. VII. Акты Кав. Ар. Ком. т. 1. стр. 74. Описан. древ. Тифл., II. Юс. стр. 92.

52) Опис. древн. Тифл. стр. 91. ა. ცაგარელი ფიქრობს, ვითომც ეს ყოფილიყოს ანტონის რუსეთში წასვლამდის, სახელდობრ 1756-წლამდე ზენჯერ კადევ არ ვიცით, თუ რა საფუძვლით აწერს ეს გვაში ამ დროს «открытіе школы въ большемъ (?) количествѣ и учрежденіе Тифлисской Семинаріи» იმედა, რომ უფალი ა. ცაგარელი ამ შემთხვევაში არ დაგვაკმაყოფილებს მხოლოდ ლიტონის სიტყვით, არამედ გვიჩვენებს ჯეროვანს საფუძველს; წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი სიტყვები უსაფუძვლო სიტყვებად დარჩება. О грам. лит. грузин. языка А. Цагарели, стр. 2. თბილისის სემინარიის ზედამხედ. და მასწავლ. თვით ანტონი. ქართ. ქრისტომ. 1846 წ. გვ. VIII, «ოდეს ვასწავებდ მოწაფეთა გრამმატიკასა» იხ. ახალი გრამმ. წინა-სიტყვ. გაიოზი-Обозрѣніе ист. грузин. города Царевча Вахтанга 1814 г. Спб. стр. 72. და დაკანოზი ოანნე მაქმე. იქ. თელავის სემინარიაში: ფილიპე კაიჯ მაზაშვილი, ქართ. ქრისტ. 1846 წ. გვ. VIII. გაიოზი ცოცა ხანს Кр. Ист. груз. церк. стр. 135. დავით ალექსის-ძე. Акты К. Ар. К. т. 1. стр. 303. დავით ალექსი ძე ირაკლისა და გიორგის დროს Оп. др. Тифл. стр. 48—49. გაიოზი ეპის. და ვიკარი. Астрах. 1795 г. древ. Тифл. стр. 147. Гійі еш. Пензенскіе Акты, т. II, стр. 199, 1061, 1066. Астра. Арх. т. III, стр. 75. т. IV. стр. 61. 179, 180. Истор. Изобр. Грузин, 1802 г. стр. 75. Ист. груз. иерар. 1826 г. стр. 20.

რია, ერთი თბილისში და მეორე თელავში. აქ ასწავლიდნენ: გრამმატიკას, რიტორიკას, ფილოსოფიას, ღვთის მეტეფიკებს, ხოლო ხაჩვზი ეძლეოდათ მეფე ირაკლი II-გან⁵³⁾. რადგან ამ სემინარიებში ანაჰქონდათ წიგნები არც მასწავლებელთ და არც მოსწავლეთ, ამისათვის ანტონმა მიიღო: ბევრი შრომა ამათს შედგენასთვის. ამ დროს მისს აღიტერატურულს შრომას, ჩამდუნათაც ვიციო ვერ ხნობით, ეგუოვნინს შემდგომი წიგნები: 21) რიტორიკა,⁵⁴⁾ მიხითარისა 1764 წ., 22) კათილორია სიმეტნე,⁵⁵⁾ დასჯილი ანტონისაგან 1767 წ., 23) კატეხიზმო 1767 წ.,⁵⁶⁾ 24) სიმეტნე ანუ მოკლე ყრმათათვის შედგენილი გრამმატიკა⁵⁷⁾ დაწერილა 1764 წ.; 25) ახალი გრამმატიკა

⁵³⁾ АНТИ КАВ. Арх. Ком. т. 1. стр. 530. Hist. de la Géor. II livr. 2. p. 237.

⁵⁴⁾ ეს წელი (1764) იმ ეგზემპლ., რომელიც არის დ. ჩუბინოვის საწიგნეში. წინათ უთარგმნია ეს დონსოეოსს ნეკრესის ეპისკოპოსს. კავკალ. სამეცნ. აკად. N 94. ანტ. წიგნებ. კავ. N 137.

⁵⁵⁾ სამეცნ. აკად. წიგნთა სიაში N 177. წინა-სიტყვაობა ახლად ქმნილისა კატელორიისა ჩვენისა, ე. ი. ანტონისა არის დაბეჭდილი წყობილ-სიტვ. გვ. 295. აღნიშნული წელი უზის იმ ეგზემპ., რომლითაც ჩვენ ვსარგებლობდით დ. ჩუბინოვის საწიგნიდან.

აიპრობს თვის შორის, წიგნი წინა-მდებარე,

შეევანილებას, ჩემ მიერსა ქვე-თქმულთად,

ხოლო სამ-გვართა ფილოსოფიასათა

კატელორიათა, ახლად ქმნილთა ჩემ მიერ,

და პორფირითთა, ნამეორებთა ჩემგან... წყობ. მ.

კვალად სიმეტნეს, ჰსჯულითურთ ჩემით თქმულთა. მ. 822-

) ამის ეგზემპლ. სამეცნ. აკადემ. საწიგნეში, სია N 133. ბოდბის მონასტრის საწიგნეში 1769 წ. Пут. записк. по Кав. стр. 131—141. წინა-სიტყვაობა წიგნისა კატეხიზისისა არის დაბეჭდილი წყობ.-სიტყვ. გვ. 297-მ. 828—832.

ფეჰქმენ კატეხიზმოს სარგებლად თქვენდა, ძმანო მ. 830.

⁵⁷⁾ ეს გრამმატ. დაწერ. 1764 წ. როგორცა სწერს პ. იოსელიანი, არის უუამთის მონასტრის საწიგნეში. Путев. записк. по Кав. стр. 93—99. Hist. mod. de la Géor. II. 2. p. 237. ანტონ. წიგნ. კავ. N 173, ამველი გრამმატიკა, თარგმნილი სომხურიდან ანტონისგან, „სიმეტნე ამავ ანტონ. თარგმნილი სომხიდან“ Кав. Сидл. Ак. Н. N 91.

1767 წ.,⁵⁸⁾ 26) მარტირიკა 1769 წლ.⁵⁹⁾; 27) ღვთის-მეტყველება⁶⁰⁾ მოთხნაწილადი 1779 წ. 28) წყობილ-სიტყვაობა⁶¹⁾ 29) საქართველო-ისა მეფეთა შთამომავლობისათვის⁶²⁾, 30) კიბე ცად მყვანი⁶³⁾ იოანე

58) Библиот. Ал. Н. N 88. ჩვენი ეგზემპლ., რომელიც ეჭუთვ. დ. ჩუბინოვს, არის გადაწერილი 27 თებერვ. 1805 წ. მღვდლის დავითისაგან (პაპა დ. ჩუბინოვისა) ახალი გრამმატ. შესახებ O gram. лит., Игар. стр, 15.

59) სათაური ჩვენი წიგნისა; „სადიდებელად... მარტირიკად შესხმა და ისტორია ქრისტესთვის ვნებულთა მოწამეთა ქართველთა და სხვათა, დროსა... ირაკლი II..., ხოლო მამათ-მთავრობასა თავისისავე. წელსა დასაბამიდგან 7278, ქრ. შობიდგან 1769, თვესა მე-II-სა, 19 რიცხვსა.“ 17 სიტყვა პატივად ქართველთა წმიდათა, ხოლო სამი სომეხთა, სრულებით ოცი სიტყვა. გადაწერილია მღვდლის დავითისაგან. (პაპა დ. ჩუბინოვისა) 8 იანვარს 1799 წ. ამის ეგზემპლ. ბოდბის მონასტრის საწიგნეში ИУДЕР. ЗАМЪДЪ ПО ИТАЛ. 131—141.

60) ამ წიგნის ჩოხივე მოზდილი ნაწილები და ჩუბინოვის საწიგნეში მეოთხე ნაწილის ბოლოს არის აძინაქრ-სიტყვაობა ალფავიჯსა ზედა, ქმნილი გაიოსის მიერ არხიმანდრიტისა რეკტორისა. შემდეგ ამისა ეს ბოლოს სიტყვები: «აღწერილი ყოვლად უნდოესისა ტრიტილესაგან მღვდელ-მონაზონისა. სრულებით სრულ-იქმნა ნოემბერს, 26. წელსა 178. (ესეა ნამდვილში, უნდა იყოს 1780 წ.). ვიწყე სეკდემბერს 20. 1799.»

61) გამოიცა პ. იოსელიანისაგან 1853 წ. წინა-სიტყვაობით. პეტერბ. სა-მეცნიერო აკად. საწიგნეში არის ორი წიგნი N 21. ამისთანავე წიგნი არის პეტერბ. იმპერატ. საჯარო საწიგნეში. Cat. l. des manusc... 1852, p. 573—578. აქვე: ა) არჩილიანი, ბ) დაუჭდომელი, გ) ყარამანიანი, დ) სობრძენ-სი(რუე), ე) კლიტე და ვ) სულიერი სწავლანი.

62) ეს რვეული შესდგება 16 სიტყვისაგან: ამის წარწერა? ამის მალაქსველელობას გენერალ ივან. ივოვიჩს ყიზილარის ჭამენდატს ჭრაუნდოდორტს მე უღირსი ანტონი კათოლიკოსი სრულიად საქართველოსა მოვანსენებ მათგან ბრძანებულისამებრ თხავისა, რომელიცა დალათუ მრავალ განსაცდელ-შემთხვევისაგან დავიწყებით სახელნი მეფეთა საქართველოსათანი თვითთა თვითოდ აღარ მანსოვან, მაგრამ სახელოვანთა მეფეთა... ამის დაწერას ანტონისაგან ჩვენ ვფიქრობთ 1756—1760 წ. სამეცნ. აკად. წიგნთა სია № 12. ჩვენი დედანი ეჭუთვის დ. ჩუბინოვს.

სინელისა. 31) ქებითი სიტყვა პატრივად ღირსისა შიო მღვიმელისა⁶⁴⁾ 32) დასდებელნი⁶⁵⁾ საკალაშელნი პატრივად რომელთამე ქართველთა ეკლესიის წმიდათა, 33) პროლოლი⁶⁶⁾ პატრივად წმიდათა, 34) სვე-

63) ჩვენ ხელთ-ნაწერიში, რომელიც ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს, ვკითხულობთ „სხოლასტიკოსმან, იოანე სინელმან, კიბე (ჩად მუჟანე, ჰქმნა სამ-ათ-აღსავალი, ამათნი თავნი, ათ სტინთა შინა თითო, აკროსტინით და, გარდა მესამისათვის, ანტონიმ ვკლექსენ. უქმობის დასახსნელად.“

წყობ.-სიტყვ. გვ. 234, 235.

64) Путев. запис. по Кахет. II. Юс. стр. 114.

65) ქართული სადღესასწა. დაბეჭდილი მოსკოვს 1805 წ.

66) ამ წიგნის წინა-სიტყვაობაში, რომელიც არის შედგენილი ტრიფილესგან, ანტონი ქათალიკოზის მოწაფისა, დიაკონ მონაზონისა, ვკითხულობთ, რომ იოანე ფილოსოფოსმან ჭირჭიმელმა (პეტრიწი) შეადგინა პროლოგი: სეკდენბრისა, ოკდომბრისა, ნოემბრისა, დეკემბრისა და იანვრისა, ხოლო ამის შემდგომად მამათ-მთავარმა არსენი ბულმაისამ: ფებერვლისა, მარტისა,

«შემდგომად ორთა მათ, ხელ ჰყო სამ თვეთ სრულება.

მამათ მთავარმან, მეფის ძემან ანტონი,

მებრ უძიროსის, სიბრძნისა ქვე მდებარმან,

ვინ დავითის ტომ, ითვისა ისაკუთრა,

მან სრულ-ჰქმნა წუნის, ივლისი, აგვისტო.

* * *

თთვესა მეორეს, სეკდემბრიდგან ოკდომბერს

რიცხვსა მერვესა დღესა ოთხსა რიცხვედსა,

იწყო ანტონიმ სამთ თვეთ თხზვა სტინოვნებრად,

მასვე ოკდომბერს რიცხვსა მეთხუთმეტსა.

საწინივე სრულ-ჰყუნა, სადიდებ ყოფით მიზეზის »

წყობ.-სიტყვ. გვ. 213, 214. ამას მკოდნეს პლ. იოსელიანს, ვგონებ, აღარა ჰქონდა საფუძველი ეთქვა ანტონზედ, რომ ამან შეადგინა პროლოგი ოთხთა () თვეთა, ნაცვლად დაკარგულისა ქმნილისა იოანე პეტრიწისაგანა წყობ.-სიტყვ. გვ. 211. ჩვენი ხელთ ნაწერი ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს.

კალი⁶⁷⁾, 35) ისტორია ეფესოს კრებისა⁶⁸⁾, 36) ერგასეულნი⁶⁹⁾, 37) წიგნი «აღსარებისა»⁷⁰⁾ 38) აპოლოლია⁷¹⁾, 39) «ქადაგებანი⁷²⁾ მრავ-

67) ანკ. ქათალ. წიგნთა სია N 232. სპეკალი, ქმნილი ანტონ ქათალი-კოზისგან.» ეკუთვნის დ. ჩუბინოვს. წუობ.-სიტყვ. წინა-სიტყვ. გვ. XIII.

68) ანკონის ქათ. წიგნთა სია N 201. «სომხურიდამ თარგმნილი ანკონის ქათ-გან ეფესოს კრების წიგნი, მაღალი ცნობა და დიდი წიგნი.»

69) ამ სათაურით ჩვენ ვნახეთ ლექსები ზემორე აღნიშნულის ჩვენმიერ «მზამეტყველების» ბოლოს. ეს ლექსი შესდგება, როგორც თვის სათაურიც გვაჩვენებს, 50 ხუთ-ტაეპოვან მუხლთაგან, მე-50 მუხლი ამ ლექსისა აი რას გვაცნობებს:

«ეკკლესიასა ბიეცა მამათაგან,

მე ანკონისგან პირის-პირად ესენი

დალექსულ იქმნეს გვარსა ზედა დასდებლის

ხუთ-ტაეპესა გალობად ხმათა ზედა,

ღვთის-მეტყველურად რიტხვით ერგასეულნი» (ე. ი. 50).

ლექსნი „ერთ-ასეულნი“ წუობ.-სიტყვ. მ. 100.

70) ამ წიგნს იხსენიებს პ. იოსელიანი წუობილ-სიტყე, შესავალში გვ. XIII, რომლის საფუძველი ჩვენ ჯერ არ ვიცით. თუ იმას ჰქონდა სახეში ის სიმელოლ სარწმუნოებისა, ანუ უკეთ მრწამსი, რომელიც ანკონმა თავის თხოვნასთან წარუდგინა იმპერატორი ელისაბედ პეტრეს ასულს, ჩვენ შევნიშნეთ, რომ ეს არ არის შედგენილი მისგან. არამედ მსოფლიო კრებისაგან, ხოლო რაც შეეხება იმ ორიოდე სიტყვეს, რომლებიც მიაწერა იმან ამ მრწამსის ბოლოში (წუობ.-სიტყვ. გვ. X—XI), ამით არ შეიძლება უწოდოთ სახელი „წიგნი.“ რას გვეტყვიან ამაზედ მკითხველნი, სიამოვნებით მოვისმენთ.

71) ამ წიგნს არაუინ იხსენიებს ანკონის წერილების განხილვაში. ზაქარია გაბაშვილი—ნამოძღვრალი ამ რვეულზედ ამბობს, რომ როდესაც იყო სამღვდელთო კრება გასაღწევად ამბოხებისა ზაქარია გაბაშვილისა და ანკონის შუა, ამ უკანასკნელმა თავის მომხრეებით „დიდის შეჩვენებით შემოგვფიცეს წმიდის სამების სახელზედ, რომ იმ მიწყალეს დარგმანსა (შენიშვ. 43) და აპოლოლიას ავიღებთო, აღარ ვახსენებთო, ორსავ თქვენ მოგცემთო, გინდა დაწვით, რაც გინდა უყავითო... ჩვენ შევიყარენით ერთად, ვირწმუნეთ ის საშინელი ფიცი, იმით ეს აპოლოლია მოგვცეს ხელ-მოწერილი ტეტებლში დაწვით.“ ამ აპოლოლიის ჰირმა ვერ მოაღწივა ჩვენამდინ? მოყვანილი ხაუჭი არის ამოღებული ტინოლის საქმიდგან 176 წ. N

ვალნი», 40) კერძობითი ანტონის წერილები⁷³⁾, 41) განმარტება⁷⁴⁾ ეპისტოლისა რომაელთა მიმართ, 42) კლდე სარწმუნოებისა,⁷⁵⁾

72) ამას სწერს პლ. იოსელიანი ერთს ადგილს და სვბაგანაც იმეორებს: „ანტონი აღსწერდა ქადაგებათ.“ წუხო, სიცუე. გვ. XII. VII. ზაქარია ნანამოდვრალიც თავის არხაში სწერს ამის შესახებ შემდგომს: „ანტონი კათალიკოსმა ამბიონზე მრავალჯერ იქადაგა და შეაჩვენა: ვინც იმათ (ე. ი. ზაქარია ნამოდვრალს და მის მომხრეებს) მოწყალება უყოს, ჩემგან შეკრული იყოსო; ნურცა ვინ ეკალესიაში შეგუშვებთო...“ სინოდ. საქმე 1768 N 292. აქედგან სჩანს, რომ ანტონი სხვათა წერილებთან დაგვიტოვებდა ქადაგებებსაც, რომელშიაც, სხვათა შორის, იქმნება მიტყეული ყურადღება თანამედროვე საზოგადოების ნაკლებუვანებაზედაც. ჩვენ არსად შეგვხვდრია ანტონის ქადაგებები; ზევით (შენიშვნა 25) ნაჩვენებს გარდა, თუმცა ისინი საქირონი არიან როგორც თვით ანტონის, ეგრეთვე მისის დროების დაფასებისათვის. მაგრამ ძველი ნაწერების გამოჩენა ჩვენში ესე ადვილი არ განლავთ. ვისაც ჰქონდეს ამ-გვარი წერილები ანტონისა, ესთხოვთ უმორჩილესად, თუ ჩვენ ვერ გადმოგვცემს, უნდობელობის გამო, „ივერიით“ მაინც გვატნობოს მისი არსებობა და შინაარსი.

73) კერძო წერილები ანტონისა არსად შეგვხვდრია ერთის დფიციალურის გარდა, რომელიც არის თვით ანტონის ხელით დაწერილი 20 ოკტომბერს 1767 წ. სინოდ. საქ. 1768 წ. N 292. ფრანტუზულად გადათარგმნილი ორი წერილი 25 ივნისს 1745 წ, და 1782 წ. აპრილის 6, თბილისი Hist. de la Géor. II, 2 p. 429 431. ირაკლი მეორე სწერს ანტონს, სხვათა შორის: „ეზლარიდამ თქვენი ორი წიგნი მომივიდა ჩემი ორი წიგნი რომ მოგრომეოდათ იმისი პასუხი“... სინოდ. საქმ. 1756 წ. N 350. ზოგიერთნი დაგვირდნენ ანტონის კერძო წერილებს, რომელთაგანაც ველით აღთქმის აღსრულებას. განა სხვას არავის ექმნება ანტონის წერილები და თხულებები ჩვენგან მოხსენებულთ გარდა? ვისაც აქვს ამ-გვარი ნაწერები, ესთხოვთ გამოაცხადოს ჩვენს გაზეთებში.

74) Истор. изобр. Грузин 1802 г. стр. 76. წიგნთა სიებში და ხელნაწერებში ეს წიგნი ჩვენ არსად შეგვხვდრია, თუმცა ამას ზოგიერთთა აკუთნებენ ანტონს. Кр. Ист. груз. цер. стр. 134. ქართ. ქრისტ. 1846 წ. გვ. VIII. Ист. груз. іерар. 1826. стр. 20. ზოგი აწერს ანტონს ფსალმუნთ განმარტებასაც. Энциклопед. Словарь, 1862 г. стр. 563.

სტეფანე იაკობსკისა, 43) სასულიერო შურდული, ნიჟეგოროდის ეპისკოპ. პიტაჩიძისა⁷⁶⁾.

თუ ესა თვალს გადავაყვებით ანტონის ხელით დაწერილს შრომებს, მივიღებთ სახეში იმის შეცადინებას განსასწორებლად ანუ განმსწკნებლად სხვა და სხვ ზეგნის ეკკლესიის ნაკლულიდანებისა^{76*)}, წამოგონდგენით ზეგნი სამშობლოს მდგომარეობას, იმის დროს და მკაცრად ნაირ დახრკობებს, რომლებიც იმას ეოკელს ნაბიჯად ხედუბოდნენ, გგონებთ, ბევრი საუბარი საჭირო აღარ იყოს იმაზე, თუ მომეტებულად რომელი მხარე იხატება ზეგნს თვალ წინ იმის ცხოვრებიდან — საძაგებელი თუ საქები? ვხედავთ, რომ იმას თავის სიცოცხლე არ უტარებია მხოლოდ უსარგებლო სეინონასში და თანამედროვე ღვინებაში. ამით მანც ზეგნი არ გვიანდა ვსთქვით ვითომც ანტონს არ ჰქონდაც კაცური კავშირი სასოციალურებასთან ეოიილ და იყოს დასუელი თავის საბერო ოთანში. ამ მხრით თვით ანტონი გვიწერს თავის სასაეთს: „ოთუმცა მე ვიყავ ბერი, ამბობს ეს, მაგრამ არა ისეთი, რომელიც მუდამ ცხოვრობს მონასტერში“⁷⁷⁾. ზეგნი თითქმის არა ვვაქვს ცნობები ამ დროს იმის ცხოვრებიდან, რომლებშიაც იყოს გამოხატული ანტონის სუსტი მხარე, თუმცა შეიძლება იცოდეს ვინმე რამე ამ გვარი სხვა და სხვა ადგილს განთუ-

75) ზოგი სწერს ვითომ ეს წიგნი იყოს მხოლოდ გადათარგმნული ანტონის ბრძანებით. Ист. изобр. Груз. 1802 г. стр. 76. Ист' груз. іер. стр. 20. ქართ. ქრისტ. 1816 წ. გვ. VIII. ზოგი ამის თარგმნას აწერს ანტონს კრ. Ист. гр церк. стр. 134. О грам. лит. груз. яз. А. Цагар. стр. 3. Энцикл. Слов. стр. 563. წყობ.-სიტყვ. стр. XIV.

76) კრ. Ист. груз. пер. 1843 г. стр. 134.

76*) ანტონმა საეკლესიო გასაშვინებლად, რომელიც მის დროს იყო დატყვევებული, გამოიწვივა იმერეთიდან მგალობლები და მით ცდილობდა აღედგინა საეკლესიო გალობა. Оис. др. Тифл. стр. 166. 167. 189. 144. Оисе, Марты, Монаст. 1847 г. стр. 27.

77) სინოდის საქმე 1756 წ. № 350.

სიღის ხელთნაწერებიდგან. გვაქვს მხოლოდ საინტერესო დოკუმენტები, რომლებიდანაც ვხედავთ ზოგიერთს ანტონის სუსტს მხატვებს შემდეგ ამის დაბრუნებისა რუსეთიდან. ჩვენ გვაქვს სახეში ანტონისა და ზაქარია გაბაშვილის (ნამოდვერალის) შუა მამხდარა საქმე. მძეხვი უთანხმოებისა ამას შორის იყო ანტონისგან შედგენილი „მოწყალეს თარგმანი“⁷⁸, რომელიც მოვიხსენიეთ ზევით. ეს წიგნი გავზავნა ანტონმა რუსეთიდან საქართველოში თეიმურაზ II დროსვე, მასწავლა 1760 წელს. ამას ადგილობრივმა სასულიერო ცენტრებმა დაინახა მართლ-მადიდებლობის წინააღმდეგი ადგილები, და ამის მძეხვით აღუკრძალა. მისი განგრძობა ხალხში. ამ აღკრძალვამ თითქმის პირველი ადგილი ეჭირა მეფეთ მოძღვრის ზაქარია გაბაშვილს. ეს დასაძლეს ანტონი დაბრუნდა სამშობლოში და მიიღო უწინდელივე ადგილი, რასაკვირველსა, უცდებოდ თვისის თხზულების განთავსებულს ამ გვარი დაკრძალვისგან. ამის წადილის მოწინააღმდეგედ გამოჩნდნენ იოსებ ქათალიკოზი, ზაქარია გაბაშვილი და სხვ. ბასი გათავდა მით, რომ ზაქარიას ჩამოართვეს მღვდელობა და გაისტუმრეს რუსეთს⁷⁹. ამით ანტონმა გადაუნდა მოწინააღმდეგეს სამაგერო სამსახური და წინააღმდეგ თვისის მოკვლეობისა, მიაგო ბოროტი ბოროტის წილ. უნდა შევნიშნოთ, რომ რუსეთს იმ დროს არა ჰქონდა საქართველოსთვის და თვით ანტონისთვისაც მხოლოდ ცივილიზებული ხსიეთი, სადაც ჰგზავნიდნენ სასკელის ღირს პირებს, რომლის მაგალითები მრავალია იმ დროდგან ანტონისა მამინდელს კავშირს რუსეთთან ჰქონდა ეკლესიური და ხან პოლიტიკური ხასიათი. საქართველოს ქათალიკოზებთან ამან პირველად გამოიწერა მიწონი რუსეთიდან 1769 წ., რადგან კავშირი საბეჭდოთთან, როგორც ვიცით, კარგა ხნის მასშობილი იყო.⁷⁹ 1772 წ. მეფე ირაკლი II გამოგზავნა ანტონი და თავის შვილი ლე-

⁷⁸) იქვე 1768 წ. N 292.

⁷⁹) იქ. 1769 წ. N 297. Русс. арх. Тифл. стр. 188.

კანი თავის მაგიერ იმპერატრიცა ეკატერინასთან მადლობის გამო-
საცხადებლად იმასე, რაც შემწეობა მიიღო მისგან 1770—1772 წ.⁸⁰⁾
ჩვენ ვუიქრობთ, რომ ესლანდელსავე ანტონის რუსეთში შეყოფობას
ან შეიძლება არა ჰქონოდა შესაფერი გავლენა იმ მერვე მუხლის ჩარ-
თობასე, რომელსაც კვითხულობთ ირაკლისა და იმპერატრიცა ეკა-
ტერინეს ვეჭილების ხელშეკრულობაში 1783 წ. და რომლის ძალითაც
ქათალიკოზი ანტონი პირველად დანიშნა რუსეთის უწმ. სინოდის
წევრად⁸¹⁾. ესევე მუხლი გხდა იმის სათავედ, რომ საქართველს
ეკლესიას შემდეგში ცოტ-ცოტაობით მოაკლდა თვით-მდგომარეობა
და თავის კანონიერი წარმომადგენელი. ესრედ გაატარა ქათალიკოზმა
ანტონ I-მა თავის ცხოვრება საქართველს ეკლესიის, საზოგადოების
და მწერლობის სხვა რეზუტად. ბოლოს ამასაც, როგორც ვეველს, მო-
ჰკვეთა სიტყვების ფერსებები სიკვდილმა 1788 წ. 1 მარტს⁸²⁾ და
დაუტოვა ადგილი თვისს თანა-მოსახელს ანტონ II, უგანსგუნელ სა-
ქართველს ქათალიკოზს, ირაკლი II ძეს.

ნ. მთვარელიშვილი.

⁸⁰⁾ იქ. 1772 წ. N 318. 1774 წ. N 374. ქართ.-ცხოვრ. ნაწ. 2. გვ. 491—494. 506—507: „რუსნიცა უკუნ-იქცხენ რუსეთადვე, რომლისაგამო მეფემან წარგზავნა რუსეთად ძე თვისი ლევან და კათალიკოზი ანტონი.“ Hist. mod. de la Géor. II. 2. p. 241.

⁸¹⁾ Тракт. заключ. между Екат. II и Иракл. II в. 1783 г. Поп. с. 3. Р. И. т. XXI. 15,834. ქართ.-ცხოვრ. ნ. 2. 510. Hist. de la Géor. II. 2. p. 249 250.

⁸²⁾ ანტონის სიკვდილის დროს მწერლები გვიჩვენებენ სხვა-და-სხვა ნაი-
რად; ერთი სწერს, რომ ანტონი გარდიცვალა... см. стр. 10. მტ. თერ. 1787 წ. (ქართლ.-ცხოვ. ნაწ. 2. გვ. 511), მეორე—28 თებერვალს 1788 (Справник 1865 г. т. III. стр. 96), მესამე—29 თებერვალს იმავე წლისა (Ист. груз. иерар. 1826 г. стр. 42, მეოთხე—1 მაისს იმავე წლ. (ქართ. ქრისტ. 1816 წ. გვ. VIII. О грам. литер. груз. яз. А. Цагар. стр. 3), მეხუთე 1790 წელს (родословнал II Каргал. пер., приложен. къ Истор. изобр. Грузин 1802 г.), ხოლო მეექვსე 19 მარტს აღნიშნულისავე წლისა (Акты К. Арх. Ком. т. 1. стр. 74. Hist. de la Géor. II, 1. p. 628).

მ რ თ ი უ ბ ე ლ უ რ თ ა ზ ა ნ ი .

(შემდგომი)

III

მეორეს დღეს, დაჭერის შემდეგ, გამოიღვიძა ნოელ რამბერმა და უღდაცემულმა ჰგოთხა თავის-თავს, ამ ბნელს ჟურღმულში რამ ჩამაგ-დრო. მალე ვერ მოიკრიფა აქოთებული აზრები; გუშინდელი უბედურ-კი დღე რაღაც უცნაურ სიზმრად მოეჩვენა. ბოლოს როგორც იყო ყოველზე ამბავი, ცალკე და ბუნდად დახსოვილი, ერთად წარმოუდგა თავაწინ; გონებაში აღიდგინა თითო საათობით მწუხარების დღე ახ-ლის წლისა და შეშინდა ყოფილდისგან. „განიე დმერთო! იფიქრა გულ-ში; ნუ თუ ეს სულთა მხუთავი დღესაც ან მომეცლება.“

უნებლიედ ფეხზედ წამოდგა და დაიხედა თავის-თავზედ : მისი ღარიბი ტანისამოსი სულ ამოწუნწლული იყო ღაფში, თითქო წუმპე-ში ჰქმინებოდა.

— კარგო რასმეს კი ვგეგვარ! ჰსთქვა თავის თავად: ეს კიდევ არაფერი, როდონდ მალე მგოთხონ და დამოთხოვონ, რომ ჩემს უკაც მიეხედო.

თითქო ვიღაცამ უური მოჰკრა ამის სურვილსაო: იმავე წამს კარი გაეღო და ხელახლად წაიყვანეს პოლიციის გამმისართან, რომელიც ისეთის თავლით დახვდა, თითქო ამის დახასვა ეზიზღო. ნოელ რამბერს ფერწასულს, დაქანტულს, გატანჯულს ტუჩები გაღურჯვებოდა, დაუ-კარცხნელი თმა აბურკბნული ჰქონდა და მოუპარსავი პირი კიდევ ისეთს ჰგუჭიანს ფერსა ჰსდებოდა მის გაჭნაკებულს სახესა, რომ თავადად ძა-

ლიან ცუდი სანახავი იყო. ამისთანა კაცს, რომლის სახეზედაც ძლიერი და ხშირად მიმზიდველი ბეჭედი მწუხარებისა წაშლილ იყო. რაღაც მსეტურის უგრძობლობითა, ყოველი ნათიცი მსაჯული ავაზაკათ მიიღებდა. ამ რიგადვე თვითონ პოლიციის გამმისარცი დარწმუნებული იყო, რომ კაცი მის წინაშე მდგომარე, კაცის მკვლეელი ავაზაკია, გვერდული სულისა და ხორცის ქენჯნისაგან. გამმისარმა თითქმის დაცინებით ჰკითხა: უწინდელე კიდე ანა ტუდებიო? ნოელმა კითხვითვე გაჭსტა პასუხი, ახლა როდემდი უნდა ტუედი უბრალოდ კაცის-მკვლელობა მასხალათ და მოუყვას ხელახლად მობას ყოველ იმისას, რაც გუშინ მოხდა, ცდილობდა ყოველივე მოგონა და ანათერი ან გა-მოჭპარკვოდა. პოლიციის გამმისარც უურს უგდებდა, მაგრამ ცხადი იყო, რომ ანათერს უყვრებდა და დრო გამოშვებით დაცინებით ეტყოდა ხოლმე:

— დიად, დიად... ეგრეა... შეკე!

როცა ნოელმა გაათავა, გამმისარმა მძიმედ ამოიხარხარა, თითქმის ამის თქმა უნდაო: „ღმერთო! რამდენი ფული კაცის ქვეყანაზედ!“ და უბძანა ისევ ციხეში წაეყვანათ.

— შინც მიტერთ? ჰკითხა რამბერმა!

— დიად გიტერთ, რომ ვას კაცობისათვის ჯილდო მოგცეთ, უთხრა, გულზედ მოსულმა გამმისარმა.

რამბერი ისევ საპყრობილეში წაიყვანეს ბოლოს რამდენსამე ხანს შემდეგ სხვა ტუსალებთან ერთად ჩასვეს დახურულს ეტლში და გადაეყვანეს კონსერვიერის ციხეში. თუმცა ეტლამდი ათის ფულის გადადგმა იყო, მაგრამ ეგ დიდ მანძილად ეჩვენა რამბერს, ხალხი ბლამად იდგა გარშემო და იმ უბედურ ტუსალებზედ ზოგი იცინოდა ბრყულად, როგორც მოკვებისათ მოცლილ ხალხის ამბავი და ზოგი ავის სიტყვითაც იხსენებდა. ნოელი ჰგონობდა, რომ სახე უწითლდება სირცხვილით და ისე ეგონა, რომ მის სახელს ხალხი დანძლივითა და ქოქით ახსენებდა. მაგრამ ეგ მარტო გონება არეულს ტუსადსა ელანდებოდა.

გზა და გზა უბედური რამბერი თავის საწყალს უკვლავ ჰფიქ-

რობდა: ჭიქრობდა, ვის ჩავაბარო, მინამ ჩემის სიძარტლის საბუთებს შეეგროვებ და წარუდგენო. დედას მივაბარო? მაკას თაგის დედა ან ვაქო. მას შემდეგ რაგი მართა მრუშობის გზაზე დადგა, უკანა დედა აღარ ჭყავსო. ამხანაგები შევანან, იმათ ჩავაბარებდიო, მაგრამ ღარბები არიანო და ჩემი უკვი მათთვის მძიმე ტვირთი იქნება. მაშ რა შეგელებაო? იმანდა გულში საწყვადი.

კვ ნადგელი ზატარა ბაღსზედ პირველს სიტყვებსზედგე შეეტყო როცა გონსერყიერს მიიყვანეს.

— მე დაგამტკიცებ, რომ ის კაცი არ მომიკლავს, უთხრა მან მოხელეს, რომელმაც ჩაწერა დათარში მისი სახელი სხვათა ტუსადთა შორის; ხოლო ჩემის ბაღის ნადგელი მაქვს, შეშინიან შემიშილით არ მომიგვდეს.

— როგორ თუ ბაღისა?

— იმას ხომ დანაშაული არაფერში აქვს, კვსთქვით მართლად და ჭარის მკვლეელი მე ვიყო. ტყუილია თუ? ნეტა არ შეიძლება ერთი ადგილი რამ აუჩინოთ საწყვადს ბაღს რომ შემიშილით მანინც არ მა მიკვდეს.

— დიდა?

— არა, სულ ზატარაა. იმისი გამოკვება ძნელი არ არის, თუ ჭარს სამუშაო ექნება.

— დედა ჭყავს?

რამბერი ჩაფიქრდა და მერე მოტკრითა ქსთქვა:

— არა.

— მაშ შეიძლება მცირე წლოვანთა საპყრობილეში ბინა აუჩინოთ.

— ჩემი უკვი! დაიძახა რამბერმა: არას ღაღეს!... კვ ფიქრად როგორ მოგივიდათ! ის უნდა საპყრობილეში იყოს მაშინ, როდესაც იმას წმინდა ჭყერი უნდა, უნდა სირბილი, ხტომა, ცეცქობა. არა, მე მაგის ხებას არ მოტყემთ.

— ნება გვიბოძეთ გიძრიოთ, უპასუხა მოხელემ: მაგ კილოზედ

ლანკას თავი დასნებოთ; ნეტა ვის ატყუებთ? შითამ და უმანკო ბატკანი ხართ.

უგელაზე ძლიერ ისა სწელავდა და სტანჯავდა რამბერს რომ მართებულს პასუხს ვერ ეუბნებოდა მათ ვინც ეგრე ბიანტრუთა ხდიდა ხოლმე და ცილსა ჭსწამებდა კაცის-მკვლელობისას. უგელანი ჭსთვლი-ნენ ერთ არამზადა კაცად, ქუჩის ავაზაკად და რამბერს კი სახსარი არა ჭქონდა თავისი სიმართლე დაემტკიცებინა და პირში ჩაუთურთხა იმართვის, ვინც უბედავდა და ეუბნებოდა, აბა როგორ მოჰკალი კაცი, გვიამბეო. რამბერი ჭკრძნობდა, რომ სულის ღონე, მხნეობა დაეკარ-გა, რომ ღონე მიესადა, დაუძღურდა; რომ ძალ-ღონე მოუგვდა იმ შიშიე ბრალის ტვირთ ქვეშა, რომლის ძალითაც მას უნდა წაერთოს უოკელივე ღიწესება არამც თუ თავისუფალის მოქალაქისა, არამედ სა-ზოგადოდ კაცურის კაცობისაც და უნდა გახდეს იმ უძწეო სულიე-რად, რომელსაც ბრალდებულს ეძახიან. გამოძიება, განსამართლება და თავის მოკვეთა — აი სამი კარი, რომელიშიაც სწრაფად გაატა-რებენ ხოლმე სამარცხვინო კაცის მკვლელობაში ბრალეულს. მთელი გვამი ნოელისა ხმა მადლა დაჟაღებდა მის უმანკობას, უბრალობას, მაგრამ რა ექმნა? საქმე ისე მოუხდა, რომ უნდა ხმა გაეკმინდა, პა-სუხი არ გაეცა და მსჯელობაში არ შესულიყო. პოლიციელები, სა-პერობილის მოხელენი რასაკვირველია, ამის ტანჯვას და წვა-დაგვას ვერ მიხვდებოდნენ. იგი მოუთმენელად ელოდდა გამომძიებელს და დარ-წმუნებული იყო, რომ მის წინაშე უსათუოდ თავს გამართლებდა. ესლა კი ის ფიქრი ჭკვავდა, რომ ვაი თუ კაცობრივმა მართლ-მსაჯუ-ლებამ ჩემი საწყალი პატარა ფაკი საპერობილეში დამიმწეგდიოსო, ვი-თომდა გამოსაკვებლად.

იმავე დღეს რამბერი წაიყვანეს გამომძიებელთან, რომელსაც დიუბუა-დე-ზობრეს ეძახდნენ. კეთილის გულის კაცი იყო ეკ გა-მომძიებელი, ღიმილი ტუჩიდან თავის დღეში არ შორდებოდა, ვაი ჭამა-სმა უყვარდა, თავისუფალ დროს ლექსებსაც ჭსწერდა და ამას-თან ერთი ჭიუტობა ჭსჭირდა: უოკელს ბრალ შეწამებულს კაცს ავა-

ზავად ჭსახავდა. ესლაც ისე მოუვიდა. რამბერსედ თავისი აზრი წინადვე შეედგინა და როცა თვალთ ნახა ქანც გაწვეკტილი, ჭუჭყიანი, საზიზღარი სახე უბედურის რამბერისა, მაშინ უფრო დააჯერა გული რომ ნოელ რამბერი ავაზაკია.

ნოელს დაუწყო ჩვეულებრივად გამოკითხვა, მის პასუხს უფრო მოკაზმულის და აჩუქდის სიტყვით ჩაწვინებდა ხოლმე სეკრეტარს. ნოელი დაპანაკობდა მარტივად, დაწმუნებით და როცა ჭკითხეს: სამართლბს ქვეშ ყოფილხარ თუ არაო, უპასუხს:

— გსლებივართ, 15-ს მაისს და 2-ს დეკემბერს.

— ღიუბუა-დე-შობრე ყურს უგდებდა, თან იღიმებოდა და ხელებს იფშვებდა.

— გუშინ თქვენ მოგასწრეს იქ, საცა კაცი-კვლა მოხდა, სწორედ იმ დროს, როცა კაცი მოკვლათ. მკვდარი პოლ ლაგერდავი ყოფილა. ლაგერდავისათვის გულში დაუციათ სატევარი. აშკარაა ეგ თვითონ სატევარი, ისპანიური დანაა. აი ხელში მიჭირავს ამ უამად. გცნობათ ეს სატევარი თუ არა?

— მე ეგა ვნახე სტოლსედ ფანჯრიდან, რომელთანაც მე მივირბინე, როცა უფირილი მომესმა. მაგ სატევარით იყო მოკლული ის საწყლდი კაცი.

— ლაგერდავობით ასხენეთ ხელში.

— მე წინად თავის დღეში არც კი გამეკონა ეგ სახელი.

— მას ჯავრის ამოსაყრელად არ შეიპარეთ იმ სახელში?

— რაო, ჯავრისაო? რა ჯავრი შეჭირებოდა კაცისა, რომლის სახელიც არც კი ვიცნოდი. თუნდ ეგ არ იყოს ჩვენ საწყლები...

— მას მარტო საქურდლად შეხვედით იმ სახელში? ჭკითხა გამოძიებულმა ისე ტვბილად, თითქო ამბობსო: „სიგარას რომ არ იხებებთო.“

— ეგელა ქვანი კამმისარს აკუსსენი...

— ვიცი. თქვენ კარგა იგული გიპოვეს, სულ რქროები. მაგოდენა ფულს მუშაობით ვერ იშოვნიდით. საიღამა ჩაიგდეთ ხელში მა-

გოდება ფულის? მაგ ფულის შოვნაში რომ ის ვიღაცა ქალა ან გაუ-
რით, კამბისარისთვის რომ გითქვამთ, სხვა ფრივე ვერ ამისხნით მაგ
ფულის შოვნის საქმეს?

— მე მარტო მართლის თქმა შემიძლიან, უპასუხა რამბერმა
ჩემი რა ბრალის რომ ეს მართალი ძნელი დასაჯერია, მაგრამ მაინც
მართალიაა. იმ უცნობმა ქალმა მითხრა: „იქ წადით, კაცი სიგვილი-
ლისაგან უნდა დაიხსნათ და აი თქვენი გასამსჯელოა.“ გესმით, მე
ფულს ან გამოკანთმევედი სხვა დროს, მე მთხვავანა ანა ვარ, მე ჩემი
ხელთა შექონდა, მე მუშაობა მიყვარს, ხოლო მაშინ შემძლითა კვდე-
ბოდი და მინდობა მეორეს დღეს ჩემის ბაღლისათვის ერთი თეფში
წვენი და ერთი ლუგმა პური შემოვანა.

— შეგიძლიანთ იცნოთ ის ქალი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ის მო-
ჩვენება?

— არა მგონია, ბნელადა, კარგად ვერ გავაჩნევს სახე.

— სხვა ნიშანი ხომ არა გაქვთ რა?

— მაქვს: სახელად კლარა ჭქვიან.

— გვარად?

— მარტო კლარაა, გვარი არ ვიცი. ქალმა მითხრა: „იქ კაცსა
ნახავთ, უთხარით კლარას სახელით, რომ მოშორდეს იმ სახლს.“ მე
რომ მცოდნოდა წინადაკე, ეს ამბავი მოხდებოდა, რა თქმა უნდა, გვარ-
საც გამოკითხავდი. მაგრამ ერთი მითხარით, თქვამდ რომელი მო-
მივიდოდა, რომ კაცს დაიჭერდნენ, იმიტომ რომ მისაშუქელებლად წა-
ვიდა, იცით რას გეტყვით? ყოველივე ეს ტყუილია, სიზმარია,
მე დამნაშავე არაფერში ვარ და თქვენც იმედი მაქვს შინ დამი-
თხროთ.

გამომძიებელი თავს იჭნევა, აჩხინად ხმა დაბლა უბრუნდა და
ისე უბრუნდა ყურს უბედურსა, სრულებით დარწმუნებული რომ მის
წინაშე მძიმე დამნაშავე დგას. მისი კეთილი სახე ამჟამად ამბობდა:
„იტყვი, გაძვერ გამოძვერ, ჩემო კარგო, რამდენიც გინდა, მაგრამ მე
ვერ მომატყუებ!“

როცა გაათავა გამოკითხვა, გამოხმობებულმა უბანს ოქმი ხმა-
მალდა წაიკითხოს და წაიკითხვის შემდეგ ჰკვირებოდა რამბერს;

— თქვენი ნათქვამი სწორედ არის ჩაწერილი?

— სწორედ განლაგდა.

— წერა იცით?

ნოელმა მხრები აიჭიმა და ამ მართლ მსაჯულების წარმომადგე-
ნელს დატინებით გაუღიმა და ისეთის თვალთ შეხედა, თითქმის ამბობ-
სო: „უბი შენ ჩემო თავო! თქვენ მართლა პირუტყვი გეონივართ
მარტო დასაკლავად გამოასადგო!“ მეტი აილა კალამი და მოაწერა ოქმი
ხელი.

ციხეში რომ დაბრუნეს, რამბერს ციხეში ძაგძე დააწვებინა. იმ-
დენს სულისა და ხორცის ტანჯვა რაც ამ ორ დღეში გამოიანს სხვა
რა ხეივს დააყრიდა.

ცალკე საერთ-გაცო სუნაკს, რომელშიც დაამწყვდიეს რამბერი,
ჰქონდა სამი ლაჯი სიგძე და ლაჯ-ნახევარი სიგანე. ჰქონდა დასწული
იყო და ნათელი ძლივს შემოდიოდა პატარა ფანჯრიდან, რომელიც
ეზოს გადაჭყურებდა. გარედამ შემოდიოდა ხმაურობა და უწამწური ოხუ-
ჯობა ეზოში სასიეროდ გამოშვებულთა ტუსაღთა. თვითონ რამბერსაც
სწუროდა წმინდა ჰქონდა ჩაეყვანა და უფლები გაუბრუნა თაქმმა, რომ
ასწავდეს ფანჯარას და გამოამტვრიოს შინა, მაგრამ ვერ მოახერხა
რადგანაც სკამი რომელიც უნდა მიეღვა ფანჯარასთან სასაგლედად,
ათაკებდა იყო ბუდეებით დამაგრებული. თუმცა მას აქედ რაც რამბე-
რი დაამწყვდიეს დიდი ხანი არ იყო გაკვლილი, მაგრამ ტუსაღთ ეოი-
ნა და საპურებხლის მუაყე ჰქონდა მალე გამოიჩინეს ამ უბედურზედ
თავისი ზედ მოქმედება: თავ-ბრუსხვა მოსდიოდა, სათუთქლებმა ტეხ-
დაუწყო თითქმის ჭახკავი მოუჭირესო. სისხლი ტვირში აუვარდა და
ერთობ მოიშალა სულითა და ხორციითა.

გარდა საღამოზედ ისევ მიეცა შემთხვევა წმინდა ჰქონდა ეოი-
ნის: იგი წაიყვანეს, რომ პირის-პირ დაუყენონ პოლ ლავერდავის უსუ-
ლო კვამის და მის თანა დასწვებოდა თვითონ რამბერის სხელიც
მოჭახხრივონ. იმ ფაქტმა რომ პირის-პირ ნახეს მკვლარს კაცსა

რომელიც სიკვდილს ვერ გადააჩინა, რადაც უნებური შიში მოჭტაკა-
 რა და ამიტომაც მეტად აუღელდა გული როცა შეიყვანეს ოთახში,
 სადა ტახტზედ იდგა გვამი საწყალის უმაწვილ-გაცისა. მკვდრის სახეს
 რადაც მშვიდობასი, უწინარი სანახაობა ჰქონდა, ხალხი უსიტოცხლო,
 თერ-მკრთალი ტუჩები კი საზარელი იყვნენ. შუბლზედ თმა ისე მი-
 ჰქროდა, თითქო სიკვდილის ცივს ოივლს ზედ მიუწებებიაო, ზედ წა-
 თაჯებული ზეწარი ოღნად გადახდათ და გამოეჩინათ პირ დაღებუ-
 ლი ჭრილობა შიგ გულში ჩაცემულის ხანჯლისა, რამებოცა გაჩერდა
 მკვდრის წინა, თავი ჩაღუნა და იმ მწუნარე დუმილით იდგა, რომე-
 ლიც კაცს მოუვა ხალხე როცა თვალ-წინ მკვდარსა ჰხედავს.

— ხომ გეტყობათ ეს მკვდარი? ჰკითხა გამომძიებელმა.

— დიაღ, უნასუნა რამბერმა.

— ეს ის კაცია, რომელიც, თქვენის სიტყვით, თქვენ თვალ-
 წინ მოჭტაკეს?

— დიაღ, ის არის.

რამბერი ხედავდა, რომ უეგელანი იქ დამსწრენი პირში შემოჭსტე-
 რიან. ჰსტყვენოდა, ვაჟკრი მოჭსდიოდა, უნდოდა როგორმე მალე გა-
 მოსულიყო ამ უნუკეშო ოთახიდან; გული ჰსტკიოდა რომ ამ მკვდარს
 თვალით ჰხედავდა.

— ცხადია, რომ სინიღისი ამხელს, უთხრა ერთმა პოლი-
 ციელმა მეორეს და გამომძიებელმაც ამის ნიშნად თვალი უყო კამმი-
 სასისა.

იმ დროს როცა რამბერი გამოჭყვანდათ ოთახიდან, კარებზედ
 მოდგა ერთი ხნიერი დედა-გაცი, დააწყებდა ნოელსა და წარმოჭსტე-
 გამწარებითა:

— მამ ეს არის!

ეს სიტყვები რომ გაიგონა ნოელმა თავი მალე აიღო და მა-
 შინკე მისვდა, რომ ეს დედა-გაცი დედა მკვდარის უმაწვილ-გაცისა.
 შესვდა დედა-გაცს რადაც მწკავის სიბრალეულითა და ამ მწუნარებით
 მოკლულ დედის წინაშე ანთო გულში ის მხურვალე, ნაზი სიყვარუ-

ლი, რომელიც თვითონ ჰქონდა თავის პატარა ყაყის მიმართ. მამამ თანა უგრძნო დედასა. აქამომდე რამბერი რაღაც უღონოდ და უგრძნოდ იყო. ესლა კი თითქო გამოთხნიზლდაო, თვალებში ცრცხლი გამოუბრწყინდა, ერთი ფეხი წინ წადგა ლაკერდაკის დედისაკენ და უნებლიედ გატაცებულმა თავის წმინდა სინილისითა, რომელიც ამ დედაკაცის და დედის წინაშე ამაყად წინააღმდეგ საძაგელს ცილის წამებასა, თამამად ხმა-მალლა წარმოჰსთქვა:

— ქალბატონო! ვუიციკ, მე არ მომიკლავს! მე არა ვარ, სხვა არის მკვლელი! მე იმათგანი არა ვარ, რომელიც გაცებს ხოცვენ.

ეს სიტყვები, პატროსანის გულის სიღრმიდამ ამოძახილნი, ისეთის სიწრფეობით იყო თქმული, ისეთის გულთ სანდობელ სიმატლითა, რომ ლაკერდაკის დედა შეკრთა. ის ის იყო პირზე მოჰსდგომოდა წუქვლად და ქოქვად, მაგრამ რაკი რამბერის თქმული მოისმინა, შედგა, ხმა აღარ ამოიღო, თითქო გაქვავდაო და თვალები, რომელშიც ცრემლი აღარ ჰქნანდა, მიაბჯინა რამბერს. რამბერის თვალს რაღაც მალნეტური ძალი მიეცა ასე რომ უბედურმა დედამ თვალი ვერ გაუსწორა, თავი ჩაღუნა, მკლავები დაეშო თითქო მოჰსწედაო და თავისი რისხვა და წუქვლად თან გაატანა მხურვალე ცრემლს, რომელიც თვალთაგან წასქდა.

როცა რამბერი სატუსაღო ეტლში ჩასაჯდომად წაიყვანეს, თან აუდეგნა სახლთან მოგროვილი ხალხი, მძულვარის თვალთ და წუქვლით მისდევდა ხალხი და ზოგნი იძახოდნენ კიდევ: „დასახჩობია, დასახჩობია.“ საწყალი რამბერი ხან უკითლდებოდა, ხან წითლდებოდა. განსაკუთრებით მამის უფრო დაუწყო გულმა ტეხა, როცა კიდაც ბაღღმა დაინახა თუ არა, შიშით დაიკვილა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გაიქცა, რომ ამ ავასაკს მოშორებოდა.

როცა ეტლში ჩასვეს და ორი პოლიციელი აქედ-იქით ამოუჩადა, რამბერმა უნებურად წამოიძახა:

— ჰსჩანს, ძალიან ჰყვარებით?

— გინა? ჰკითხეთ პოლიციელებმა.

— ის საწყალი ემაწვილი კაცი.

— ეგრე გგონიათ?

— რად უნდა იყვნენ კაცნი, რომელიც სხვებსა ხოცვენ! ჭსოვსა
 წამბერმა და ღრმად ამოიხსნა.

პოლიციელმა ერთმანეთს ღიმილით შეხედეს და ურთმა მათგანმა
 თავის-თავად წაიდუღუნა:

— თავს ისულებე, ჩემო კარგო, მაგრამ მანც ვერ მოგვა-
 ტუეობ.

წამბერი აქედამ თავის უსიხარულო სადგომში წაიყვანეს. როცა
 მივიდა თავის ბნელს და ტალახიან კიბესთან, წამბერმა სწრაფად აირ-
 ბინა კიბე უკან აედევნენ პოლიციელნიცა. გიჟსავით შეკარდა თავის
 ოთახში და ყვიროდა: „ჟაკ, ჟაკ!“

— მამა! მამა, მამა! იძახოდა ჰატარა ჟაკი და გაფითრებული,
 გულ ამომჟღანრი, განკალით და თრთოლით მივარდა მამას და ჩამო-
 კიდა უელზედ. მამამ ხმა ამოუღეს მიიკრა ძვილი გულზედ, ჭგოც-
 ნიდა, სიხარულით ხან იქით მიატრიალებდა, ხან აქედ, ათამაშებდა
 ხელში ბურქსავით, უღლოლებდა, ეალერსებოდა, თავზედ ხელს უსვამდა
 და გიჟსავით შეჭხაროდა მისთვის დაუფასებელის ბაღლის ჰაწაწუნა სა-
 ხესა.

— რა რიგად მიხარაან! განაგრძო ბაღლმა სიტყვითა და თავის
 ჰაწაწუნა თათებითა უწევდა თავის უბედურს მამასა გამტკვერინებულს
 თმასა: ხომ აღაჩნად წასვად, მამი? ხომ თავს აღარ დამანებებ?

ამაობაში პოლიციელებმა მოხსნიეს იქაურობა, ცარიელი ყუთი
 ახადეს, დაგლეჯილ ლეიბი გადმოაბრუნეს, გადმოაქოთეს რაც კი რამ
 ძონძები იყო, სამუშაო იარაღი გაუსინჯეს, სისხლი ხომ არას დაჭსნიე-
 ვიაო. იმათ ეგონათ, რომ ამ მკვლ-კაცის ბუნაგში უწინდელის აკვა-
 ტობის გეშს რასმეს ვიპოვითო. ნოცლმა ყუჩიც არ ათხოვს ამ პო-
 ლიციელების თვატა-ფუტსა. მთელი მისი ყუჩადღება შეჩერებული იყო
 ჰაწაწა ბაღლზედ.

— ახა ერთი შემომხედე, ეუბნებოდა ბაღლს: რათა ხარ გაუკით-
 ლებული? ხომ კარგათა ხარ? მაკოცე, ჩემო კარგო! მომხეკიე, ჩემო
 საყვარლო ბაღლო! მე არ მიშკებდნენ შენს სანახავად. გესმის, შენ-
 თან არ მიშკებდნენ, შენთან, ჩემს გვერდთან და ანგელოზთან. ხომ

კარგად გაკმეკენ? ვინ გივლის? შითხარი, ყაკ, ჩემო კარგო ყაკ, მადიან ჭეჭხდი უჩემოდ?

— არა, უზასუხა ყაკმა დიმილითა ის მივლიდა.

— ვინ ის?

ბაღღმა მოიხედა უკან და დახანხვა ტანად მალაღი ყატი, რომელიც გულ-ხელ-დაკრუსილი იდგა თანჯარასთან და ელამარაკებოდა გა-
მოძიებულს ნოელმა მიიხედა, მაგრამ ბნელაში მარტო მადლი ტა-
ნის გაცი დახანხა და მისი მომსხო პირის სახე, დაწვრილებით ვი
კარგად ჟურ განჩინა.

— რა ჭეჭიან? ჭეჭითხა რამბეკმა შეიღს.

— უასკალ არტესი, უზასუხა ბაღღმა

ნოელი დაჩოქილი თავის შეიღის წინ, სწრაფად წამოკანდა ფეხ-
ზედ, მივიდა არტესთან და თავ-მოწონებით უთხრა:

— თქვენ აქა ბძანდებით, არტეს? ერთი უთხარით ამათ, რომ მე
კატის მკვლელი არა ვარ .

— კატის - მკვლელიო! განიმეორა ბაღღმა და თვალები დააჭვი-
ტა .

უასკალ არტესმა თეხი წინ წამოაღვა და რამბეკს დააკვირვა თვა-
ლი, სახეს მწუხარებითა და გაოცებულის სიბრალეულითა, ამ თვალში
გამონათლად სამწუნარო ეჭვიცა, გულმტკიცენული თანაგრძნობაცა და
უსიტყვეო სამდურავიცა. ამ თვალმა, რომლის აზრიც ცხადი იყო, უფრო
თავ-ზარი დაჭსტა საწყალს ნოელსა, ვიდრე მთელმა იმ ბრალეულბამ,
რომელიც აგრე მოულოდნელად თავს მოახვიეს უბედურს.

რამბეკს უუკარდა არტესი და პატისა ჭსტემდა მხურვალეობით, აღტა-
ციბით როგორც შეიღი შამასა. მის მომხიბლავ ძალით და სიუქითთ მი-
ზიდული რამბეკი თან ჭსდევდა უკვლავს არტესსა თებერვლის და მისის
არეულაობის დროს. არტესი მისთვის უკვლავი იყო: ხელთ მიკვანელიცა,
ჭკუაც, სწინდისიცა. ბრძოლისკავაგლასი ერთად გამოიარეს, ერთად გამო-
იარეს ციხეში ჯდომაცა. ბელილის ციხეში რამბეკს, არტესთან ერთად ერთს

სენაკში დამწყვედელს, რომდენჯერ გაუგონია არტესის დიდებული, მხურვალე ნუგეშინის სიტყვა. რომდენჯერ ხმა გაკმენდით ყური უგდია, როცა არტესი უქადაგებდა, რომ უმადლესი სიხარული ის არის, რომელსაც კაცი ჭკობნობს თავის კაცურის მოკალეობის პატიოსნად აღსრულების შემდეგ და როცა წინასწარ - მეტყველსავით გულ-მხურვალედ ღაღადებდა, რომ დროებით დათრგუნვილი კანონი და სიმართლე როცა იქნება იეხსუდ წამოდგება და ძლევიტ შეიმოსება. წამბერი გულში ინახავდა ამ სამწუხარო, მაგრამ სანუგეშო მზავს წარსულისას. მხოლოდ მართას სიყვარულმა, მისმა მუხთლობამ და სხვა და სხვა უბედურებამ გადააყენეს წამბერი იმ სწორე და პატიოსან გზადამ, რომელიც ერთ დროს უზენა მას არტესმა. თუმცა ბევრი ჭიანი და ვაი-ვაგლახი ნახა თავის სიტოცხლეში, თუმცა ბევრი იმედი გაუმტუნდა და გული თითქმის ყველაფერზედ აუტრუვდა უბედურობის გამო, მაგრამ მაინც კი გულის სიღრმეში ინახავდა ბრმად თავყანის ცემას არტესისას, რომელიც შეურყეველი წარმომადგენელი იყო სიმართლისა და ვადლებულობის იდეებისა. ამიტომაც ესლა, როცა მის რათხში კაცთა მართლ-მსაჯულობის წარმომადგენლები იყვნენ და ეძებდნენ ავ-კაცობის გეშას, წამბერი მარტო ერთს გამგითხავს და მსაჯულსა ხედავდა — ეგ გამგითხველი და მსაჯული არტესი იყო; მარტო ერთის განაჩენისა ეშინოდა — არტესმა არ შემიძულაო.

— თქვენ გიპატრონებოდათ ჩემის ბაღლისათვის, უთხრა არტესს წამბერი; ერთი ეს მიბძანეთ, ამდგენი ხანია რაც თვალიდამ მიმეფარეთ და დღეს აქ რა გზით მობძანებულხართ, ბატონო არტეს!

— მე გასეთებიდამ შევიტეე თქვენდ დაჭერის ამზავი და მოკუდი აქ, უპასუხა არტესმა; მე რე გაუმტერა თავისი პატიოსანი და გამჭვრეტელი თვალი და ჭკითხა: ახა, წამბერი არის თუ არა ერთი ბეწვი სიმართლე მაინც მასში, რასაც გწამებენ?

— სრულებით არაფერი, უპასუხა წამბერმა მოჭრით: მარტო ეს არის მართალი, რომ მე ლატაკი ვარ; რომ მე შემთხვევამ შემო-

უკან იქ, საცა კაცი მოჭკლეს; რომ მე უსამართლოდ ბრალსა მდებენ.

— ვინა გდებს ბრალსა? დაიძისა პატარა ყავმა და ახრიალებულის თვალით გადახედა იქა მდგომით მოხელებთა.

— მაშ უბრალო ხართ? ჭკითხა არტესმა.

— პატიოსნებას ვფიციკავ, უპასუხა რამბერმა.

ამ დროს მოუახლოვდა რამბერს გამომძიებელი და უთხრა სიბრადადუღით :

— ვერაფერი სადგური გქონიათ .

— რა გქნათ? რაც გვაქვს, ის უნდა ვიმეოფინოთ. ფული ეგზე დავიღად არ ეძლევა ხელში მუშა-კაცსა.

— ამიტომაც ისე რსტატურად აგვისუნით, იმადენა ფული რა გზით ჩავიკარდა ხელში.

— რა ფული? ივითხა არტესმა.

რამბერმა უამბო რა ფულზეა ღაპანაკი და შერე დაუმატა:

— იქნება თქვენც არ დამიჯეროთ. მაგრამ მზიციადეთ, დეე საქმემ იწარმოვოს და უკლათფერი გამოცხადდება . ესე ხომ არ იქნება რომ პატიოსანი კაცი ამისთანა სამაგელს ზე-კაცობაში გახვიონ . მე დავამტკიცებ ჩემს სიმართლეს და ვერ ხანად ნულანას მკითხავთ, ბატონო არტესს, ნება მომეცით ამოულებლივ ვკოცნო ჩემი ყავი .

— მაში, ამათ შენა წყენა უნდათ , ტიტინებდა პატარა ყავი და ეგეროდა გულზედ მამას, თითქო თავის პატარა თათებით ცდილობსო მამა აჩავის დაანებოს.

— ნუ, ნუ გეშინიან, უპასუხა რამბერმა : მე ესენი ცუდს არას მიზმენ.

ამაობაში სახლის მონხრეკა გაათავეს და რასაკვირველია ვერა ბზოვეს რა. გამომძიებელი წავიდა და ერთმა პოლიციელმა უკადრისად უთხრა რამბერს:

— აბა, გასწი!

წასვლა ამ უმად წმინდად უკუთან გამოხადებებს დრდილ ხნობს და იქნება სამუდამოდ. ამ თქმის საწყალი რამბერი, წუთის წინა დონე მისდრდი, ხუცხუდ ძლივს მდგომი, უეცრად გამხსნევა და უწინდებული დონე დაუბრუნა. იფიქრა, მაღლი ერთი ხელდასკელ ვერცხილა პოლიციელეს, გამოუხსლტები რთგორმე ხელიდამო, მოვიტაცებ შეილსაო და გაეიქცევა. მაგრამ ამ თქმის მალე გადაურა და ხმა დაბლა ქსტქა: „ჩეტა რისთვის?“ მერე მიუბრუნდა არტესს და ანიშნა რა უკვი, უთხრა:

— თქვენ გაბარებთ ამას.

— შე არ დაგვრჩები, შენთან წამოვალ, ეთხრა ბალმა.

— თქვენ გაბარებთ ამ ბაშვს მინამ შე გამანთავისუფლებენ, ტინიფორა რამბერმა და ცრემლი მოეცია ფვალესში.

— ნახვამდე, უმასუხა არტესმა და გაუწოდა თავისი დიდი დაჭეტილიანი ხელი.

— მადლობელი ვარ, ქსტქა რამბერმა. თვალები სინჯრულით და თავ-მღწობებით გადავლო იქა მდგომთა, თითქო ამ პატიოსანის კაცის ხელის ჩამოერთმევამ არამც თუ გამართლად, არამედ გაპატიოსნა ვადეცაო. მერე სწრაფად ჩაიკრა გულში თავისი შეიღო, გამოესალმა და ბოყსაბოტ გამოვარდა კიბეზედ, საცა ხადხს თავი მოეყარა კიდევ.

ნოელ რამბერი ხელ ახლად კონსერვიერს წაიუვანეს. ისე ისე უსინჯრულიდ, უნუგეშოდ დაიწეეს დენა მის ტუვეკობის დღეებმა. ამ ტუვეკობამ, ამ ქვეუნისაგან მოშორებამ, ამ ადამიანურის ცხოვრების მოკვეთამ, რომელსაც მარტოდ დამწვედევას ეძახიან, თან და თან გამოაჩინა ხაჭისი ზედ-მოქმედება უბედურს ტუვეკზედ, ღრმად დაუსერა გული, დაჭსწვა, დაჭსდავა, თითქო ცაცხელში იწვისო. ჭკრძნობდა, რომ უოკელიკი დონე მისდრდა, უმეტრონობა, უნუგეშობა. თავი ეწოდა მწვავის ტუთვილითა, თითქო ტუკია ჩაუსხამთო, ქალა ქსტქადა, თითქო ეხდებო, სრულიებით მოიშალა სულით და ხორციით; მას ქქენჯინიდა და ჭკვემდა რა ნაირო სენი. მართლადაც, ერთის მხრით — ქსტანჯავდა ის

ბრალი, რომელსაცა ჰსწამებდნენ და მეორეს შხრით — სიჭლეტე, რომელიც სწრაფად გაეძლიერდა და ჰსწოვდა უკანასკნელს ღონესა. უღრტვინველად დაემოხსილა თავის მწარე ბედსა და მიეცა იმ ნაღველს და განწირულებას, რომელსაც კაცი, ჰგონებდა რომ ბედს ვერსად ვერ წაუგა, აღარ უჩნობს, აღარ იბრძვის და ხმა ამოუღებელივ თავს იხრის და ეძლევა თავის ბედის წიკას, საცა გინდა, იქ წამიღეო. სულ ერთიაო! ამბობს მაშინ იმედ გადაწვეტილი ადამიანი და მზათ არის ისე დაჰსთმოს სიტყვებზე რომ ხელიც არ გამოიღოს, ხელიც არ შეუბრუნოს გაბოროტებულს ბედსა. „დეე დამდონ სამტკელი ბრალი, ამბობდა გულისი რამბერი: დეე რაც უნდათ ისა ჰსთქვას... მე პატროსანი კაცი ვარ, საქმე ამაშია... ეს არის რაც არის... მე რომ პატარა უკვი არა შევანდეს, წარბსაც არ შევიხრდი, დეე რაც უნდათ, ის ექნათ.“

რადღაც ეგდით და მიშით დაუწყო ეუბნება თავის საშინელს უფროსსა. რამბერის მართლმა სიტყვამ იმის შესახებ, რაც შეემთხვა პირველ იანგრის დამეს, ვერ გაჰსჭრა და გამოამბებელი ისევე იმ აზრზედ მტკიცედ დარჩა, რომ დამნაშავე სწორედ რამბე რა. მარტლადღაც. რამბერისაგან თქმული ამბავი ასეთი დაუჯერებელი რამ იყო, რომ თვითონ რამბერიც ზოგჯერ ჰგონებდა ხოლმე თავის თავს: რხადღაც თუ სიზმრად მომეჩვენა ის საიდუმლო ქალიო? ამ უნუგეშო უფროსი ისე გაუწვიტა რამბერს ქანდი, ისე მიხადა ღონე, რომ სრულებით მოუკლა გული, რომელიც განწირულების წამს აღმოამახებინებს ხოლმე ადამიანს საწმუნო სიტყვას სიმართლისას, კვნესას დახატულის უმანკებისას. ჯერ პირველად ბრალდებს სულელობათ ჰსთვლიდა, ესლა კი თითქო მის წინ თავა მოიდრიკათ, ამბობდა: „მე აღარა მეთქმის რა.“

ამბობენ, მართლმა კაცმა, განსაკითხველად წამომდგარმა სამჯავროს წინაშე, უნდა ერთის ზეგარდამო შთაგონებულ სიტყვით, დაარწმუნოს ყველა თავის სიმართლეზედ, მაგრამ საუბედუროდ, საპყრობილევ, განმარტლებითი ტყვეობა სირცხვილი შეწამებულის უმანკებისა — უოკელივე ესე ათასსიკრეს კაცს, რომელსაც გამოუვლია სამკვიცი ტანჯვა რხეში ჯდომისა, გამოძიებისა და ბრალდებისა.

სოკლ რამბერი სწორედ ამ მდგომარეობაში იყო. ამასობაში გა-
 მრძობა შესრულდა და საქმე სამჯავროში წარადგინეს. ნოკლმა მო-
 სარჩლეც არ ამოიჩინა და თვითონ სამჯავრომ დაუნიშნა. მისი ვეჭ-
 დიც ისე დაწმენებულ იყო, რომ დამნაშავე რამბერია, როგორც
 გამომძიებელი. მაგრამ ანტონი ძალიან იტყუებდა თავს მასზე, დამნა-
 შავეს თუ არა, იგი მარტო იმას ცდილობდა, რომ თავი გამოეჩინა
 ღაპანაკითა და წინადაც იტყვირედა პტყელ პტყელ ფრანკებსა. ამი-
 ტომაც საკვირველი არ არის, რომ რამბერს, კობტა უმაწვილ-კატან
 ღაპანაკი, დროს დაკარგვად მიანხდა და უტყულოდ ჭყ და არათით
 უთავებდა სიტყვას მსუხს. თუნდ ეც არ იყოს, გამოსარჩლებას რა მნი-
 შებნელას უნდა ჭქონდა მის თვალში. იგი უგვიოს მოსარჩლეც ჭსთვლი-
 და თავის პატრონს, შრომის-მოყვარეს ნამყო ცხოვრებასა. რამბერმა
 ითხოვა, რომ ჩემი ამბავი ჭკითხეთ ჩემს ნაცნობებსა და ამხანაგებსაო.
 იმედი ჭქონდა რომ კეთილის მტრს სხვას არას იტყვიან. მაგრამ ბეგრმა,
 რაკი შეიტყუეს კაცის კვლას ჭსწამებენ, ვერ გაბედეს ზირ-და-ზირ თქმა
 მისი, რასაც რამბერზედ ჭფთქობდნენ და იტყდნენ, და წოვმა კიდევ
 ჭსთქვა, რომ „ჩვენ მაგას ძალიან ცოტად ვიტყობდითო.“ იმ სახლის
 მეკარემ კი, საცა რამბერი იდგა, ასვენა, რომ პირველს იხვარს რამბე-
 რი ასეთის გაათვრებულის სხით გამოვიდა შინიდანაო. თითქო
 რაღაც სწარეღის საქმის მოხდენას აპირებსო. თვითონ
 საზოგადოებასაც ჭსვენოდა, რომ რამბერია დამნაშავე, ვერ იმი-
 ტომ რომ გასკობებს გასხვიადეს ეს ამბავი და ხმა დაუფარეს და
 მეტი იმიტომ რომ დაკარდავი ცოტად თუ ბევრად ცნობილი იყო
 საზოგადოებისაგან და კარდა ამის ყველას ეტოდებოდა მწუხარე
 და უნუგეშო ღედა. ამ სახით უჩინარი, მაგრამ პატრონის სახელი
 სოკლ რამბერისა, ამ კეთილ სინიდიანის მუშაკაცისა, რომელიც ასე
 გაუკაცურად ებრძოდა სიღარიბეს და გაჭირებას, შეიქმნა კაცის მკვლე-
 ლის სახელად ასე რომ თვითონ რამბერის ამხანაგებიც, მასთან
 ერთად დატაკობის უღლის მწვეკლნი, თავის ქნევით იხსენიებდენ
 სოკლემ იმის სახელს.

ერთი კაციღა იყო, რომელსაც, ჰერ კიდევ ჰსწამდა რამბერის უბრალოება. ეს კაცი იყო შასკალ არტესი. იგი ძალიან პატივსა ჰსცემდა რამბერს და მის აღტაცებულ თაყვანის ცემას თვისდამი იმით ხდილობდა, რომ განუხრამელად ენდობოდა ყოველსაგანში. შეუძლებლად მიანხნდა, რომ ნოქლს კაცის სისხლში გაესვარა ხელი.

შასკალ არტესს არა ჰსწამდა, რომ ქვეყანაზედ ბოროტი უფრო მძლავრობს ვიდრე კეთილი. გულში ჰქონდა ღრმა, განუსაზღვრელი, პასუხური რწმენა ადამიანის სიკეთისა. თავის-თავის საზომითა ჰსომავდა კაცობრიობასაც. მისს ვაჟ-კაცურს გულს არ უნდოდა თქვინად აეღო, რომ ადამიანის გვამში დაფარულია თესლი ბოროტებისა. ბევრი დევნულება გამოიარა, ბევრი ტანჯვა-გაცთავან, მაგრამ ერთი ბეწვი მტრობაც არ გაუტარებია გულში თავის მტერთადმა. მისის აზრით, ამ წუთის სოფლის ცხოვრება ხელ-და ხელი იმია, საცა სიბრძნე და უფიცობა უფრო ბევრს ავსა შერება, ვიდრე ბოროტება. ამის შემდეგ, სხვა რა უნდა ეუიქა რამბერზედ, რომლის პატიოსანს ხელსა ასე ხშირად ჰსჭერია მისი ხელი?

— თუნდ მთელმა ქვეყანამ ერთ-ხმად აღიაროს იგი დამნაშავედ, მე, მარტო ერთი ვიღალადებ ხმა-მადლა მის სიმართლეს! ამბობდა გულში არტესი.

ძალიან უხაროდა, რომ მამას ცოტათი მანაც შეეწია, რადგანაც შეიღი მისი ჩაიბარა. ამასთანაც, თვითონ არტესი მწიურვალად იყო, რომ ვისმეზედ მიემართა თავისი მამა-შვილური სიყვარული, რომელითაც სავსე იყო მისი გული და გვაში. აქამომდე მაც სათუთს გრძნობას სიყვარულისას, მის ბუნებასთან შეთვისებულს, სავალი არა ჰქონდა. არა ჰყვანდა ცოლ-შვილი, ამხანაგები სულ ერთი-ერთმანეთზედ დაეხილნენ ზოგი ომში, ზოგი საწყობილესი, ყოველ წლივ აკლდესოდა ვინმე და თან-და-თან მარტო რჩებოდა. მართალია, ჰქონდა კიდევ ერთი სხვა უფრო ვრცელი, უფრო დიდი ოჯახი უფრო დიდთა სიხარულთა მომნიჭებელი, მაგრამ იმისთანა კი, რომელიც არ არის ისე ნუკმ-მცემელი, ისე მხურვალედ გულ-შემატკივარი, რომელსაც სა-

კუთარი რჯახი — და ის ვრცელი რჯახი მისი სამშობლო, მისი ქვეყანა იყო.

ჰასკალ არტეს უხარდა თავ-მოწონებით, რომ თავის ქვეყანას მტლად დაუღო ყოველსივერი. უხარდა, რომ მას შეჰსწინა თავის უმწვილ-გაცობის ბედნიერებაც და მოწიფულის ხნიერობისა შემსტავლულებანიც. რაღა თავს გადაავლებდა ხალხე თავის ნამყოს ცხოვრებასა, თავლ-წინ წარმოუდგებოდა მრავალი მწუნება, მრავალი ტანჯვა, მრავალი გაჭირებული დღე, მრავალი ამედთა გამტყუნება, მრავალი ღალატი, მრავალი მარცხი, ხალხი ერთი იმისთანა მოქმედება, თუ აზრი კერ წარმოუდგებოდა, რომ სანახურად გახდომიყო, როგორც ერთი უკადრისი რამ. იგი ყოველთვის პატიოსნურად, თავდაბლობით, მარტივად ასრულებდა მას, რაც სიტყვით ასე ადვილად მიგვაჩნის და საქმით კი ასე ძნელია და მძიმე — თავის მოკვლულობასა.

რამდენი ბედნიერება, რამდენი გულის-წადილი, რამდენი ნატვრა სხვერძლად ეძლევა ხალხე შეურყეველს იღვას მოკვლულობისა. რამდენჯერ მხურვალე ტრფიანობით ატაცებულს კაცს ჭსწურის ხალხე ერთს წუთს შედგეს სიყვარულის მომხიბლავს მდელოზედა, მაგრამ შეურყეველი, უძლეველი მოკვლუობა მუქარით ეუბნება: წინ წადი, ნუ დაჭსდებიო! იწყევლება რომ უნდა წავიდეს, მაგრამ მანც მიდის. და რაღა ცხოვრების დღეთა დაბინდების დროს, კაცო იგონებს ხალხე ყოველ მას, რაც ყოფილა, ყოველს, რაც წარსულა და კითხულობს თავის ცხოვრების მატინის ყოველს ფურცელზედ სიტყვას: „მოკვლუობას“ ჩაწერილს მტკიცე ხელითა, ამოუხეკლივ, უჩინქოთ, მასინ იგრძნობს ხალხე თავ-მოწონებულს კმაყოფილებას პატიოსანის მუშაისას, რომელსაც თავისი წილად ხდომილი დღიური სამუშაო სინდისიანად შეუსრულებია. ტკირთი იყო მძიმე, მაგრამ ბოლომდი კი ჭზიდა. მხრები დაღაღუნენ, მაგრამ გული კი ნეტარებით უცემს თავ-მოწონე შეკრძში. მუშაკმა შეასრულა თავისი საქმე. ესლა თუნდა მოკვდეს, თუქრი არ აქვს. იგი კმაყოფილია თავის-თავისა და საფ-

დავშიაც ჩაიტანს ტკბილს ნუგეშს აღსრულებულის მოკვლევობისას, ნუგეშს რომ კაცური კაცობა გაჭსწია, რომ საბუთი აქვს თავის-თავის ჰატივის-ცემს იქონიოს.

იმისთახა დროს, როცა ძლიერის და მტკიცე ხასიათის ხალხნი იქსაქსებიან, როცა უოკელისიფერი ნამტეცდება და საზოგადო სინიდი-სი ჰქრება, მაგალითი ამისთახა სამამულისშიელო გულ-გმირობისა მეტად სახუტეშებელი და წამაქეზეელია.

გაჩნა არტესი, თუშტა მტკიცე ხასიათის კაცი იყო, მაგრამ ამასთანავე მეტად გულ-კეთილი იყო, სათუთი, თითქმის დედობრივი გული ჰქონდა. სიყვარული ნეტარებად, სულის საზრდოდ მიანჩნდა. იგი იყო ერთი ამთგანი, რომელთაც ასულდგმარებს ალექსი და სხვისათვის თავის-გაწირვა. თვითონ რისხვანც კი ამისთანა კაცებისა სიყვარულიდამ წარმოჭსდგება ხოლმე. ამისთანა კაცებზედ ის ითქმის, რაც ბორნოვმა ჰსოქვა ფრანციელებზედ: „ამათ უფრო სიყვარული იციან, ვიდრე მძულვარება.“

ამიტომაც არტესმა გულ-წრფელის სიხარულით მიიბარა უპატ-რონოდ დაგდებული ყაკი. სრულად მიეცა ამ ბაღს და ცდილობდა თავიდან მოაშოროს შავი ფიქრები უბედურის მამის თაობაზედ. მაგრამ ამაოდ ჩაუარა ცდამა. ყაკს მეტად უყვარდა მამა. შუღანს ოხრავ-და და ცრემლ-მორეული რაღაც სიმწაჩით იძახოდა ხოლმე: „მამა!“ ბაღლი, თერ-მიხდილი, დაღონებული ხშირად ჩაფიქრდებოდა და მის ჰაწაწა სახეზედ ამოიბეჭდებოდა ხოლმე მწუხარება და შიში.

— რაზედ ჰფიქრობ? ჰკითხავდა ხოლმე არტესი.

— მამაზედ.

— ნუ ჰნაღვლობ, სხვაგან არის წასული და ძალე მოკა.

— არა, წასული ვი არ არის, ცინეში ჰზის და აწკალებენ.

— ვინ ვითხრა?

— მე თითონ ვიცი.

ბაღლი ისევ ჩაჩუქდებოდა ხოლმე და მიეცემოდა თავის მწკავს ფიქრებსა. ხმა-გაკმენდილი, უმჩავი იჯდა და გაიფურებოდა საცოდა-

ვად, თითქმის შტერი ჭსტემიათ. ესეთი ყოფა სწეულებათ დაჭსჩემდა საცოდავს ბაღლსა. არტესი შიშობდა კიდევ ბაღლის ამ ყოფის ცხ-
მა და ამასთანავე იკვლევდა ამ უცნაურს სწეულებას როგორც კვი-
მი.

არტესი დაწმუნებული იყო, რომ საცოდავს რამბერს სწეურის შეიტყუას შეიღის ამბავი, ამიტომაც ნება ჭსოხოკა ტუსადის ნახვისა. როგორც იყო ნება მიჭსტეს და წავიდა რამბერის სანახავად. მივიდა და ნახა ჩაუვითლებული, დაუძღურებული რამბერი და ამასთანაც რა-
საკვირვებელია, მოაგონდა ბევრი წელიწადი, რომელნიც თვითონაც გაე-
ტარებინა ამ რიგად, რაღა დაჭყრილი იყო.

— ახა, უთხრა არტესმა: ჭირში გატყვხ ან უნდა. უნდა იცო-
დეთ, რომ ქვეყანაზე საპურობილე იმისთანა ან არის, საიდანაც გამოსულა
ან შეიძლებადეს. თქვენ მგონია ავად ხართ, რამბერ?

— იქნება, სწორედ მოგახსებოთ მეც ან მესმის ჩემის თავის ამბავი, უპასუხა საცოდავმა: თუნდ ეგვიტ ან იყოს, ჩემთვის სულ ერთია, ავად ვარ, თუ ვარკად... თქვენ თვითონ იცით, რომ მე მარ-
ტო ერთი ნაღველი მანჭებს: ჩემი ბაღლი როგორ არის?

არტესმა უპასუხა, რომ უკავ ვარკად არის, თუმცა კი ხალვლი-
ნობს და ხშირად იგონებს მამასაო.

— საწყალი ბაღლი! რაღის შეღირსება იმასთან სეირნობა კვი-
რს საღამოობით? რა სინჯრულით დაწოდა ხოლმე ამწვანესულ მინ-
ჯორზედ და რა სინჯრულით ვუუჩრებდი ხოლმე მე მის ცულებას.

— მოითმინეთ, საფხულამდე და ნატყვაც ავისრულდებათ.

— საფხულამდე! თქვენ ან იცით რა რიგად ვახველებ! მე მგო-
ნია რომ ფილტვების მაგიერად რაღაც ცარიელი თაკურაღა მაქვს
გულში. მე წასული ვარ, ბევრი აღარა დამჩენია რა.

— ეგ რაღა იფიქრად მოსასულელის!

— მე არ ვდრტინავ. მაგრამ სიცოცხლის უღლის წევნა ადვილი ან
არის, რაღა იქნება, დაიღლები. მე მთელი ჩემი სიცოცხლე ვაფა მი-
წევნა, როგორც ტყვეს და მოკვდელები როგორც ძაღლი. აი რა

მომქელის მე. თუნდა აქედამ თავიც დავახწიო: თუ ვერ დავახწიე, ჩემი მხვედრი ან კაინაა, ან გილიოტინა*).

— ხომ არ გაგიყვით? რას ამბობთ?

— სასაცილო კი იქნება რომ სიტყვებზე გილიოტინის ქვეშ დავლიო, ჭსთქვა რამესკმა და ისეთი მისწალი სიტყვი მოუყიდა. რომ მიცილი სახარელ ხველად გადაქცა.

ჰასკალ არტესი შეგნთა ამ სახარო სიტყვებზედა და წამოვიდა საპურობილიდამ რამბურის სიტყვებზედა იქედ გადაწევილი, თუმიცა კი გული დააწმუნა, რომ რამბური დამნაშავე არააქრშია. ნოელი კი მცირე სიამოვნების შემდეგ რომ არტესი სახა, ისევ იმ განწირულების მწუხარებაში ჩავარდა, რომელიც სიტყვების მოსდევს ხოლმე.

— არა, არა, ჭიჭირობდა იგი გულ-მწარდ: ყველა გათავდა, ჩემი აღსასრული მოდის! ვაი თუ მოვევდე მინამ გამსამაჩთლებდნენ? ვაი თუ სამართლამდე ბუღმა აღარ დამცალოს? ხ-მ ყველანი დამსამავეთ მიტნობენ მაშინ! კარგს სახელს არ დაგუგდებო ჩემს ვაჟს! საწული საფლი! მე კი მინდოდა რომ იმისათვის სიმდიდრე მიმეძინა და დამეკდო! რაქს არა კნატრულობდი იმისთვის! რა არ მინდოდა შექნა! უოკელივე ეს გაქრა, დანთქა! მე გროშს ვაღარ დაგუგდებ, გროშს! რაღაში ვარგოვარ ეხლა მე? იმის ნუაღ არა მაქვს, რომ ჩემი ტანი სიკვდილს შემდეგ კლინიკას მივუდილო განსაჭრელად! ჩემი ტანიც მე აღარ შეგუთვნის ეხლა? არ შეგუთვნის, არა, ჩემი ტანი ჩემი აღარ არის, იმათია.

ეგ ფიქრი სიკვდილისა და სიღარიბისა თავიდან აღარ შორდებოდა რამბურს. იყო დრო, როცა რამბურს ეგონა ჩემს საქმებს ისე მოვიყვანო, რომ ჩემს შვილს ჭქონდეს ის, რაც ჩემს დეეში მე არა მქონიაო, ესე იგი, მოსვენებული ცხოვრებაო. უკლებლობა და ბედნიერებაო. ეხლა კი იმულებულ იყო ყოველს ფერსედ იმედი გადაქ-

*) გილიოტინა თავის მოსაკვეთი მაშინაა.

უიოტა; მის შვილსაც იგივე ბნელი, უწყალო და აუცილებელი ბედი მოელოდა; იგივე გაჭირვებული ცხოვრება, იგივე ტანჯვა და იგივე სიკვდილი.

და ამის წარმოდგენასუდ ამ საცოდავს სხვერპლს კაცთ-მართლ-მსაჯულებისას აღმოუხდა გულიდამ ერთი საზარელი, მწვავი, მხეტუნო და გიჟური ხათ-ხათი და ვასმა ერთდ საპყრობილის ნესტიან და მწყვდიად თაღებ ქვეშ.

IV

დანიელ მარტულს კი ერთხელ კიდევ ბედმა ხელი მოუმართა. ლავერდაკს შესვლა და ამ შესვედრიდამ კვლავ გამარჯვებული გამოვიდა. პოლ ლავერდაკი რომ მოკლა, მოვიდა შინ, ჩაიკეტა კარი თავის კაბინეტში, რამდენჯერმე გადგიოთხა ზიზლით და კადნიერის თავ-მო-წონებით ავ-ბუღიანი ბარათი, რომელსაც ორის კაცი სიცოცხლე მტლად დაუღო. „სულელია არ ვიყავ! იფიქრს მორტაღმა და სირცხვილი მოსდიოდა ბარათის ზოციერთს სატყეებზედ: ვანა ამისთანაების. მიწერა შეიძლება!... ამისთანაებსა ჭსწერენ მხოლოდ მაშინ, როცა უოკელის-ფერი ხელიდამ წაგსვლია, როცა თავი ძლივსა და გიტოვს ვისკრ-ზედ. მერე კი ისე მოვა ხოლმე რომ კაცმა უოკელივე წვეთი შელანისა უნდა გამოისხნას თითო საფე სისხლითა. დაღ, ზოგჯერ ძალიან ძვირად ჯდება ხოლმე ერთი კალმის მოსმა.“

აიღო და ანთებულ ბუხარში ჩააგდო ბარათი. ერთს წუთს შემდეგ ერთს ბეწვა ფერფლად იქცა იგი და ამ ერთ ბეწვას ფერფლის გამო მან კაცი მოკლა. შეუძლებელია, ამ ფიქრს არ გაეგლო მორტალის გულში, მაგრამ იგი არ ნანობდა მას, რაც ჭქმნა, სინიღისი არ ამხილებდა, არ ნაღვლობდა. მას აწუნებდა ფიქრი იმ უცნობ კაცსად, რომელიც ისე მოულოდნელად შეემთხვა კაცის-კვლის დროს. მაგრამ რა? ბედმა ბოლომდე მოუმართა ხელი. მეორეს დღეს გულში დაცობებით წაიგიოთხა გასეთებში ამბავი ლავერდაკის მოკვლისა და მისის მკვლელის ნოელ რამბერისა.

ამასობაში კლანს მორტალი სრულიად გულ დამწიფებული იყო, წადგანაც დაწმუნებული იყო, რომ უმწიფილ-გაცის არა აუტყუდებოდა რა და მთელი ღამე ძლიან კარგად ეძინა და შეიძლება დღეს მოუთმენელად ელოდდა თავის ქმრის ნახვას, რომ ნიშის მოგებით უთხრას: „რათა, გამოგატყუალოთ ხელიდამ თუ არა საცოდავი სხეულები.“ მართლაც რა წამსაც ქმარი მის ოთახის კარებში მოდგა, კლანს მიეგება და ცივად და დაცინვით ჰკითხა.

— ლავერდავი მოვიდა განა თქვენს სახსავად?

— ლავერდავი, ჰსთქვა მორტალმა მძიმედ და წყნარად ასე რომ თვითვეული სიტყვა როგორც ხანჯალი ისე სვდებოდა გულს საცოდავის ქალისას: ლავერდავი ეხლა შეკვდარია.

კლანს ჰიჩვეულ ხანში გონება მიეხადა გაოცებისაგან და შემდეგ კი, როცა კარგად მოისაზრა თვითვეული სიტყვა ქმრისა, ელდა-ციმული უკუიქცა ქმრისაგან.

— თქვენ მოგივლავთ, თქვენ! შეჰქმნას კლანამ.

— შე? უმასუხა მან და მააწოდა გაზეთი: ლავერდავი მოუგლანს ჰკეუღს ავაზაკსა, რომელეიც საქურდლად შეჰქმნავია.

— მოუგლავთ!

— დიად, აი წაიკითხეთ, ჩემო კარგო კლანავ; მთელი ჰარციოდღეს მარტო ამასეოდ ლაზარაკობს.

საცოდავი ქალი კანკალმა აიტანა და გაუფითრდა; თვალთა ცადავლო გაზეთის სტრიქონები თვალში აკრიკინენ, მარტო ერთს სახელს ლავერდავისასლად ხედავდა სტრიქონებ შორის და სხვას არაუყურს. ეხლა მარტო ის მოუვიდა ოქიქრად, რომ მისმა ღამე გერ დაიხსნა საწყალი სიკვდილისაგან, რომ ლავერდავი ეხლა შეკვდარია და ამ საშინელ საქმეში ღამისაშვეა ის უცნობი ავაზაკი კი არა, არამედ მისი ქმარი დანიელ მორტალი.

ჰერ უკვლავად უწინარეს ის განიზრახა, მოდი წავალ ლავერდავის სახლში და ჩემის თვალთა დავრწმუნდებიო, მაგრამ მორტალმა არ გაუშვა და მთელი დღე და ღამე საცოდავმა ქალმა გულის ქენჯნით და წვალებით გაატარა. ჰიჩვეულ ხანშივე მიხვდა, რომ ლავერდავის შეკვდილი დანიელ მორტალია, წადგანაც მარტო ამისათვის იყო საჭირო ლავერდავის სიკვდილი. საცოდავი მუშა-გაცი, რომელსაც ამ

სიკვდილს ახრალებდნენ, უსათუოდ ის კაცი იქნებოდაო. რომელიც მე
 გაგზავნიეო, ფიქრობდა კლარა: უსათუოდ ვეღარ მიუსწვრიაო, მისუდა
 მაშინაო როცა ლავერდავი მოკლეული იყო კიდევანო და იგი დაუჭე-
 რიათო, მაშინ როდესაც მართალი შეკვლეული კი გაქცეული უბოდილაო.
 უოკლეივე ეს ცხადად და ნათლად წარმოდგენილი ჰქონდა. მაგრამ რა
 საშინელებაა გული დააჯეროს ქაღმა რომ იმ კაცს, რომლის სახე-
 საც იგი ატარებს, სისხლით ხელი მოუსწვია! ამ ფიქრმა ასე დაჭსწვა
 გული, ისე აამღვრია მისი შატალისანი ბუნება, რომ ეჭვი შეუვიდა,
 განა მოკრალი იქამდე დადამდეობდაო, რომ მაგისტრის საზარელი
 აგ-კაცობა ეკადრაო. მაშინ წარმოუდგა თვალწინ საცოდავი, შიმშილით
 დაღუული სახე ლატაკისა, რომელიც ლავერდავის გასათრთხილებლად
 გაჭტავნა და ახალმა, არა ნაკლებ მწკვამა ფიქრმა გაურბინა გულში-
 ვინ იცის, ჰფიქრობდა კლარა: იქნება ის მთხოვარა ლატაკი შეცდინა
 ადვილმა საშოკარმა და მართლა იმან მოჭკვლა ემაწვილი კაცი, მაშინ
 ხომ მე, მე, კლარა, ვარ დამნაშავე, მაშინ ხომ ჩემგან არის იგი
 შეკვარი, რადგანაც შეკვლულს ხელი მე მოკუმართეო! და საცოდავი ქა-
 ლი იტანჯებოდა ამ გამოურკვეველ ეჭვითა და ფიქრებითა. არ უნდოდა
 არც ერთი დაეჯერა, არც მეორე; უფრო რჩებოდა თვითონ დასდე-
 ბოდა უნებლიეთი ბრალი ამ საშინელის უკდურებისა, კიდრე ელიარე-
 ბინა თავისი ქმარი ავაზაკებ კაცის შეკვლად. ხოლო უცნაური იდუ-
 მალი ხმა გულისა ეუბნებოდა გაუწყობლად, რომ ლავერდავის შეკლე-
 ლა — დანიელ მოკრალია

კლარას უღონოდ ქმნილს, ზარდაცემულს, ჯერ ეშინოდა თვალს გაე-
 სწორებინა ქრმისათვის, მაგრამ რამდენადც უფრო ჩაფიქრდა, რამდენადც
 უფრო იტანჯებოდა მძამე ეჭვთაგან და საზარო ფიქრთაგან, რომელიც არ
 უნდოდა დაეჯერა და უნებლიედ სჯეროდა კი, — იმოდენად უფრო თან და
 თან ღონესე მოდიოდა. ბოლოს, როგორც უოკლემა გულფიცხმა ადა-
 მინამა, მოთმინებიდამ გამოსულმა, დააპირა პირდაპირ იერიშს მივი-
 ტან ჩემს ქმარსედაო და რაც მომივა მომივიდესო. მეორე დღიდან რი-
 ხიანად, მკვანედ და მოკლედ უთხრა გაოცებულს ქმარსა:

— დაჭერილმა ღატაკმა გი აჩა, პოლ ლავერდაგი თქვენ მოჭკალით, თქვენ!

მორტალი მხდალი კაცი არ იყო, მაგრამ ამ უამად გი ყრუულად გაუბინა ტანში; ცხნად ჰგონებოდა, რომ ამ ქალის ხელშია ეს ბედი შთელის ამის სიტყვებისა. ხოლო თავის თავსეუდ მოიხედავ არ შეუერთა და თავის ჩვეულებრივის დაცინვითა უძახუნა:

— მადლობელი ვარ, ჩემო გლანკო, რომ ეგრე ადვილად განადგუთ განცხად შეგულად ის კაცი, რომლის სახელსაც თქვენ ატარებთ.

— ჩემთვის ორივე ერთია, ლავერდაგი დედალი მოგიგლავთ, თუ ავსაკურად, უძახუნა გლანკამ და მორტალის თვალს თამამად გაუსწორა თვალი: ფიცს დავდებ, რომ თქვენის ხელით არის შეგდარი.

— ჩემდა საბედნიეროდ, ჰსთქვა მორტალმა იმავე დაცინვითა: შეგული მართლ-მსაჯულების ხელშია.

— განა ვინ იცის რომ შეგული ის არის?

— ეგ გი შეტის შეტია! დაიფიცა მორტალმა: მე გთხოვთ მაგ ლანკაკს თავი დაანებოთ, ეგ თქვენი უგუნური და ჩემი სამარცხვინო ეჭვი შეაყენოთ. იმ დრომდე, ვიდრე სამართალი მართალს აღმოაჩენდეს.

— მართალსაო? ჰსთქვა ცივად გლანკამ: მეც მართალს ვეძებ. იქნება გგონიათ, რომ გულის ხმა სამოსამართლო საქმეში არაფერს ნიშნავს? გიდეგ ვეტყვი, მე მტკიცედ და შეუწყველად დარწმუნებული ვარ, რომ დაჭერილი ღატაკი ამ საქმეში უბრალოა, იცით გი, რა მიზეზით შევიდა ის კაცი იმ სახელში, საცა დაიჭირეს.

— იმ მიზეზით რომ მოპარვა უნდოდა რისამე.

— სტუთით, მე გამოგზავნე.

— თქვენ?

— დიად, მე. ელისიის მინდობრებზედ შემხვდა (ეჭვი არ უნდა, ის არის უსათუოდ), მე შეკვებეწე იქ მოსულიყო და ლავერდაგი გაეფთხილებინა, რომ იმ სახელში არ შესულიყო.

ამ სიტყვებზედ მორტალის სახე მოიღრუბლა; თავი ჩაჭკიდა, როგორც გატმა, რომელსაც მოულოდნელად წინ დასკოვლება დახვდა,

მაგრამ მტრის ხანს შემიდეგ ამაყად აიღო თავი მაღლა და იმავე გულ-
კრილობის დაცინვითა ჭსოტქვა:

— თუ ეგ მართალია, ჩემო ქალბატონო, თქვენც მონაწილე
ყოფილხართ ლავერდავის სიკვდილშია. თქვენ მიგვიგზავნიათ მკვლელები.
ხოლო ნება მომეცით ორიოდე სიტყვა გითხრათ თქვენის უგუნურის
და გიჟურის ეჭვის თაობაზედ. თქვენ მე გმულვართ, — ძალიან კარგი.
თუმცა ეგ სემთვის დიდად შესწუხანია, მაგრამ იმედუნადა ვარ ჭირ-
ში გამოყენებული, რომ მაგ თქვენს მძულვარებასაც გაუძღვებ. ხოლო
მაგ ბრალს, რასაცა მდებს, მაგ ცილის წამებას, რომელსაც შეუძლიან
პატროსანი კაცი ბრალეულთა სკამზედ დასვას, — ვერც ავიტან და ვერც
შევიწინარებ. მე იმედი მაქვს, რომ თქვენ თავის დროზედ ეგ სანა-
ნურად გაგინდებთ და ბოდიშს მოიხდით ჩემ წინ, მაგრამ ერთი ეს
მანდა შევიტეო, რას იქმოდით თქვენ, რომ ანამც თუ მარტო გუ-
ლის ხმა გაჯერებდეთ, ანამედ სასუთიცი გაჭირდით ხელში, რომ მე
ვარ იმისი მკვლელი?

— რას ვიქმოდით? უპასუხა კლარამ მტეიცედ: მაშინვე მართლ-
მსაჯულების ხელში მიგცემდით.

— აი და ბარაქალა! კარგი, გვეყოფა ეგ ზღაპრები, ჭსჯობის
საქმეს დაგუბრუნდეთ. თქვენ გსურთ საბუთი იქონიოთ, რომ მკვლელი
სწორედ ის დაჭერილი კაცია; თქვენთვის საბუთის საჭიროა, რომ
თქვენს ქმარს ეჭვი აჭხადოთ. ბატონი ბძანდებით, ეგ საბუთიც მო-
გვრთმევით.

— ვინ მომცემს მაგ საბუთს?

— თვითონ ის. რას იტყვით, რომ თვითონვე ჭსოტქვას, მე მოე-
კალ ლავერდავიო და არა სხვამაო.

— თუ თვითონ იტყვის?

— დიაღ, თვითონ.

კლარამ ხმა აღარ ამოიღო; გონება მიუწვდომელმა გულდინჯო-
ბამ და გაბედვით ლაპარაკმა მორტალისამ გააოცა კლარა და გზა და-
კვალი აურთია. პატროსანი ქალი უნებლოედ დაემოწმებდა კადნიერს და

ლადს სიტყუეს, რომელიც ყველაზედ უფრო მოქმედობს ხალხე
წმინდა, გულ უბრყვილო აღამიანზედ, რადგანაც თვითონ ამ გვანს
აღამიანს არ ძალუძს ტუუილის თქმა. მოკრტალის გაშბედაცამ სრულად
შეუშალა კლანს აზრები და მის გულში ხელახლად გაიღვიძა ეჭვი:
ხელახლად მოჭყვა თავის თავის დარწმუნებას, რომ მოკრტალი ამ საქ-
მეში უბრალოა და დამნაშავე რამბეურია, რომელსაც თვითონ თუმცა
არ იცნობდა, მაგრამ გახეთები კი გაჭკობდენ, რომ თოკიდან გამო-
შვებულნი ავანაკიან.

— ჰსჯობს, ჰსთქვა კლარამ ბოლოს: მოვიცადო, მინამ ის თვი-
თონ გამოტყუება...

ამით დაიშვიდა გული, მოშორდა თავის ქმარს და წავიდა თავის
ოთახში. ქმარი დარჩა მარტოდ; ჰტკბნობდა რომ კისრად იღო
მძიმე საქმე, რომელზედაც დამოკიდებული იყო მთელი მისი სიტყუცხლე:
უნდა მოეხერხებინა, რომ ნოელს რამბეურს თვითონ ეკისრნა ლაკერდა-
კის მოკვლა და ჯალათის ხელში ჩაეგდო თავისი თავი.

მოკრტალი ძალიან შეწუხებული და აჩუქული იყო. მას ახალ-
ლი ფათურაკი კი არ აშინებდა; მას გულს უწულავდა ის ფიქრი რომ
შეიძინა მტერი, ვინ იცის, იქნება, ყველაზედ უფრო სისძინარი, ყვე-
ლაზედ უფრო დაუძინებელი და იგი მტერი ის ქალია, რომელიც მას
უყვარს. მართალია მხურვალე ტრფიალება დროთა განმავლობაში ცოტად
გაუნელდა მოკრტალს ზნაწეუნმა ამპატავნებამ ასწავლა ისე მოაქცეს რომ
ვითომც აინუნშიაც არ მოსდის კლარას გულციობა, მაგრამ გულის
სიღრმეში კი კიდევ ჰქონდა იმოდენა სიყვარული, იმოდენა გაუმადლა-
რი წადილი და თავ-მოწონება, რომ არ უნდოდა კლარას ჰქონოდა
ამაზედ ასეთი სამარცხვინო აზრი. ამ სახით ხელავდა, რომ მისი სა-
კუთარი ბედნიერება, ცოლ-ქრზობის მშვიდობიანობა და იქნება თვითონ
მისი სიტყუცხლეც საფათურაკოდ ხდება. ძალა რამ მოეხმარა, ვერ ბე-
დავდა, ეშინოდა, რომ განწირულებამდე მიღწეული კლარა მარტო
ერთს სიტყუას იტყვის და სრულებით დაშლუჰამსო. მხოლოდ ერთი
დღეულა იყო თავი გადერჩინა: ეგ დღე მოტყუება იყო, ხელავდა,

რომ ესაა კლანის უოკუალფერზედ შინა არის, ანაჟერზედ არ დაიზოგავს თავს და უნდოდა როგორმე მოეხიზნა. ამისათვის საჭირო იყო რომ კლანის ეტვი როგორმე გაუქანწულს და რაკი ეტვი აღარ ექნებოდა, მაშინ რიღასი ეძინებოდა. მოკრძაღმა როგორც გამბედავმა და საქმიანმა კაცმა მაშინვე მოისაზრა, რომ როცა რამბერს საქვეყნოდ გათქმევინებ ლაკრდავი შე მოკვალლო, კლანს მარტო მაშინ აიუღის ჩემზედ ეტვისაო. მაგრამ როგორ უნდა ეთქმევინებინა და რა გზით? დიდხანს იფიქრა შორტაღმა და ბოლოს გადაჭსწვევითა, რომ ეკ უნდა როგორმე ათქმევინოს თვითონ რამბერს და ამით ბოლო მოუღოს ამ საქმეს, რომელსედაც დამოკიდებული იყო მთელი მისი ბედი და სიცოცხლე.

ეველასზედ უწინარეს წვერი და უღვაში შოიძახსა: ამისგამო სრულად გამოეცვალა სახე ასე რომ ჩუნიში მისი მახლობელნიც კი ველანა ჰსცნობდნენ; რაკი ესე ნახა თავის-თავი და დარწმუნდა რომ ვერა მცნობენო, წავიდა გამომძიებულთან, რომელსაც ძალიან კარგად იცნობდა და ჰსოხოვა ნება მომეცითო, მეც დავესწრო, როცა რამბერის გითხვა იქნებაო; დარწმუნა რომ საძინლად მომინდა იმ უბედურის ნახვაო. გამომძიებელმა, რაღა თქმა უნდა, მაშინვე აუსრულა უცნაური წადილი ამ გაკლენიანს კაცს. ამ სახით შორტაღი შეხვდა რამბერსა და ანამცთუ არსენად ისმენდა საწყაღის ჩვენებასა, ანამედ, გამომძიებელის ნება-რთვით, თვითონაც ორიოდჯერ ჰკითხა ამბავი იმ უცნობის კაცი-სა, რომელსაც, ნოელის სიტყვით, მოკვალ ლაკრდავი, ანა საბრალთ რამბერი რას ილიფიქრებდა რომ ეს კოხტა გამომხრანჭული კაცი ლაკრდავის მკვლელია და გულწრფელად მოჭევა და უამბო ეველათური. ბოლოს დაუმატა რომ თუმცა მკვლელის სახელი არ ვიცით, მაგრამ რომ ენახო კი, ვიცნობო.

— რათ იცნობთ? ჰკითხა გამომძიებელმა: იმითი ხომ არა რომ ამბობთ შავი ხშირი წვერი ჰქონდაო და უწულო და მხეცური სახის მეტყველებო?

— არა, უმასუნს ნოელმა: ხმაზედ ვიცნობ.

— როგორ თუ ხმაზედ?

— სწორედ. აი ესედაც ასე მკონია ყურში მიდგას შეთქი იმისი რიხანი მკისხანე და ღვარძლიანი ხმა.

— მოწაღლეო ხელმწიფეო, უთხრა მორტალმა ჩამბერს: მე გამომძიებელი არა ვარ, ასე გარეშე კაცი ვარ, მაგრამ შინც კი სასურველია ჩემთვის რომ უსაბუთოდ კაცი არ დანსაჯოს. მაგრამ ახა რომ გინდათ, თქვენ დაგიხსნან მაკ სუსტის საბუთის ძალით, აქა დე უერში ჩამჩენიაო ხმა კაცისა, რომელიც რომ განვეჩონ გვეყრებინება ვერც კი იცნოთ.

ჩამბერი გაოცებული უერს უგდებდა ამ სიტყვებს, რომელიც წარმოთქმულ იყვნენ არხეინად, თავ მოწონებით და ცოტა დაცინვითაც. უერს უგდებდა და ჭკითხავდა თავის თავს: რა ვქნა, ეს ხმა რად შეცნობაო, თითქო ოდესღაც გამოგონიაო.

— მართალი ბძანებოა, უპასუხა ჩამბერმა უიმედობის მოწიწებითა: მაკ საბუთით თავის დასხნა შეუძლებელია. მაგრამ რა ვქნა? ბრალს ვდებენ და უბრალეო კი ვარ.

ესა ჭსოქვა თუ არა, ხველს აუვარდა და წითელი ლაქები გამოუჩნდნენ ლოყებზედა.

— აი ყველანაღ უფრო შტეიცე განახენს სიკვდილისას ეს დამიწებს, დაუმატა ჩამბერმა, გაიქნია თავი და უღონოდ ჩამოჭყარა ძირს შველაკები.

შინ რომ მოდიოდა ნორტალი მხანრულად იყო და ჭყვიჭობდა:

— ზირკული ბიჯი გადადგმულია. მე ესღა უშიშრად შემოდლან იმასთან ლაპარაკი, არა მგონია, მიტნას. საწყალი! ახა ჩამბერი კაცი უნდა დაღუპოს ხოლმე კაცმა, რომ ამ ქვეყანაში ვხა გაიკაფოს! მაგრამ რა? ერთით მეტი იქნება, თუ ერთით ნაკლები — სულ ერთია! თუნდ ვუ არ იყოს, ახა რა ეშველებოდა ჭკვიანსა და ძლიერს კაცს, თუ უღონო სულელეუსაც კაცმა უერი უნდა ათხოვოს?

იმაკ საღამოს მორტალმა გამანჯვებულის სახით უამბო კლარას, რომ ჩამბერი ენახეთ; ერთი უბრალეო რაღაც ქურდაცაღაც კაცი ყოფილაო. იქნება, ბუნებით არც ცუდი კაცი ყოფილიყო, მაგრამ გარემობას ვეკაცად გაუხდიაო. კლარამ ცივად და შეწუხებულის სახით მოუსმინა და ნაღვლიანად უთხრა:

— მე გთხოვთ, ნუღაწას მეტყუით იმ კაცზედ, სამეტნავად თუ მართლა დამნაშავეც არის. მე მეშინიან როცა კაცის-კვლასზედ შეღავათ-წაკების და მე ძალიან მადლობელი ვიქნები, თუ მაგკვას წასმეს აღარ მომაგონებთ.

— თქვენი სურვილი ჩემთვის ბძანებას, უპასუხა მოკრძალებად, გამოიცვალა რა უეცრად ვიღო: რატომ არას მეუბნებიან, რომ წვერ-უღვასი მოვიპარსე. მე მომაგონდა, რომ თქვენ გეჭვანკრებოდით ჩემი გძელი წვერი ამიტომ მოვიპარსე და იმედი მაქვს ეს ამბავი თქვენც სსსიამოვნო იქნება და ამასთანავე ჩვენი შეშრიტებელიცა.

ხელი მოჭვიდა კლანას ხელს, მაგრამ კლანამ სწრაფლვე გამა-ცალა შიშითა და ზიზღითა.

— ბძანდებოდით რამდენიც გნებავდით ეგრე მიუგარებელ მზეთ-უნახავ ქალათ, უთხრა მოკრძალებ ისევ უწინდებულად ცივად და და-ცინვითა: მე მოგიტანეთ ახალი ამბები იმ კაცის-მკვლელზედ, იმი-ტომ-რომ მინდოდა დამემტვიცუებინა თქვენთვის სამოდენად უსამარ-თლთა და საწუენი თქვენი ჩემზედ ეჭვები. ესლა კი რაც გნებავდით, ის იფიქრეთ. მშვიდობით.

დაცინებით თავი დაუგრა და მაშინვე გავიდა ოთახიდან.

საწუაღმა კლანამ არ იცოდა რა ექმნა. შიკვანდელი ეჭვი მოკ-რძლის დამნაშაობაზედ თან და-თან უქრებოდა. ესლა სამყოფი საბუ-თი აღარა ჰქონდა რომ ამ საგანზედ მტვიცუე ან ჰო ეთქვა ან არა. მისი ჩხვილი, სათუთი ბუნება ერთს იფიქრებდა ხოლმე როცა ბო-როტს ხედავდა და ხანგრძლივად კი ბრძოლას ვერ იტანდა. კლანა-ესლა ჰგონობდა, რომ ღონე მიეხადა, დაიღალა და მოკრძადი ისევ მის ბძანებულად შეიქმნა. კლანას მაინც ვიდეკ ჰსძულდა თავისი ქმარი, მაინც ვიდეკ ჰსწამებდა გრადს და ეზიზღებოდა, მაგრამ იმოდენა-მხნეობა აღარა ჰქონდა რომ ის ზიზღი, მძულვარება და სრალი ზიზ-ღა-შირ წაეყენებინა ქრძისათვის ზიზღი. ამასთანავე ცოტა ოდნად ეჭ-ვიც შეეპარა გულში, იქნება ჩემმა ქმარმა მართალი ჰსთქვა და რამ-

ბერი იყოს ლაჟერდავის მკვლეელი! სწყალმა ქალმა თავი მოახარა და მოწიწებით დაემოწინა ბედს.

მორტალიცა ხედავდა. რომ კლარა აქამდინაც მტრულია თავლით იუურებოდა, მაგრამ ეგ მტრობა ესეა დამოწინალებულიყო და ანა-ფერს სძინისას არ მოასწავებდა, რა კი კლარას იგივენი აღარა ჰქონ-და, იგი თავისუფლად შეუდგა სქემეს და თავის დასახსნელად ამოხ-დებდა საბუთებს. მართალია, შესაძლო იყო კლარას ხელახლად მოჭ-ბრუნებოდა მხნეობა, გამოსულიყო და სპექტორად ბნელი დაქდო მორ-ტალისათვის, მაგრამ მორტალს იმედი ჰქონდა, თუ რაღაცეა კლარა ამას გაბედავსო, გვიანდა იქმნება.

რამდენსამე დღეს შემდეგ დილით ნოელი რამბერმა თავის ტან-ტხედ წამოწოლილმა გაიგონა კარების ჭრიალი. წამოიხედა და ხანა, რომ მასთან შემოვიდა ვიღაცა მადლის ტანის გარტი, კოხტად ჩა-მული, როგორც ტყობოდა, დიდი-განი იყო, იმიტომ-რომ ყარაული ქუდმოსდილი მოჭყვა და მძინვე უკანვე გაბრუნდა, როცა უბძნა:

— თქვენ წადით, მე ნება მაქვს ამ პერობის გეგანარკო

ყარაულის წასვლის შემდეგ უცნობი სტუმარი რამდენსამე ხანს ხმა ამოუტყობდა იდუა და დაკვირვებით სინჯავდა სწყალს რამბერს, რომელიც გამტკუვებულს და დამტკნარს სხეს კიდევ ერთგობადა ხა-ვლით მოტყული ამაჟი სილამაჟი.

— ვერა მცნობთ? ჰკითხა მან ბოლოს წყნარად და რინანათა.

— ვერა, უზასუხა გულ-ტრიალად რამბერმა, თათქო ამის თქმა უნდაო: ავად ვარ, თავი დამანებეთო.

— შეგხვედრისათვის ვი ერთმანეთს, უთხრა უცნობმა, რომელიც დახიელ მორტალი იყო.

— არ მახსოვს, უზასუხა ნოელმა.

— მე ერთხელ დავეწინა ჩოცა თქვენ გვიტხვადთ გამომძი-ებული, უთხრა მორტალმა და თავისას არ ამოკებდა რამბერის მახეს.

— ჰო, ჰო!... წარმოკვსთქვა ნოელმა, ანიშნა მორტალს სვამი და თვითონ კი მიეურღო კედელს ხველებს ატყნილი.

მოკრძალი ცოტას ხანს ჩახუმდა. საშინლად იყო გაბითრებული, მის სახეს ეტყობოდა რომ რაღაც რამ აწევს გულზედ ლოდსავით, სტანჯავს და უნდა ამ ტანჯვას როგორმე მალე ბოლო მოუღოს.

— რამბერ, უთხრა მან ბოლოს: იცით თუ არა, რომ რაც უნდა კარგი ადვოკატი იშოვოთ, თქვენი საქმე წასუღია, ყოველივენი თქვენ გამტყუებთ და წინადაცე მცხნეული ხართ დამნაშავეთ?

— ვატი, უპასუხა რამბერმა უიშეღობის გულდინჯობითა.

— დამნაშავე ვი არა ხართ.

— არავა რ, უპასუხა საწყალმა და არც ვი გაინძრა.

— იცით ვი ვინ მოკლა ლაგერდავი?

— რომ ვიცოდე, ვიტყვოდი.

— მაშ დიდუბულხართ.

— სრულებით.

— მაშ ეგრე უდრტვინველად ემოჩნილებით ბედს, ეგრე ხმა-ამოუღებლად გისერს უწვდით ჯალათის ნაჯახსა?

— მე!... მე ჩემი თავი შიგანდე აღამიანთა, დეე რაც უნდათ ისა ჭქმნან. მე ერთი იმათგანი ვარ, რომელთაც ბედი ჭსჩავრავს. ქვეყანაზედ არიან უბედურები, ღატაგანი, დევნილნი. მე ერთი იმათგანი ვარ. დეე დამსაჯონ სიკვდილითა. ვის მოჭსცხობს ჩიჩქს უსამართლო განაჩენი? კაცთა მართლ-მსაჯულებს და სხვას არავის. რაც იქნება, იყოს.

— როგორ, არცა ნანობთ, არც იმდურებით?

— რა, მითამ ვიტინო? ჩემი ცრემლი მარტო სამასხაროდ გამხდის მე.

— შვილები არა გყავთ?

— ერთი შვილი მეავს, უპასუხა რამბერმა და რა მოაგონდა თავისი შავი, ხელახლად მოეცა წინანდებული მხნეობა: შატარა ბაღდი მეავს, ღამაზი როგორც ანგელოზი. ამ წუთის სოფელს რომ ვშორდები მარტო ის ჩემი ბაღდი მეჩანება და კიდევ ერთი სხვა აღამიანი.

— თქვენს შვილს რა ეშველება?

— აი ეგა მკლავს კიდეც, უპასუხა რამბერმა და მწუნსრედ გაიქ-
ნია თავი: ჩემს ბაბულს ანტონი ჭყავს, მაგრამ შესაძლოა ანტონიც
მოკვდეს და მაშინ სულ მარტოდ-მარტო დარჩება. ეჭვ, მაგასევე რად
მელაპარაკებოთ, წყლული ხელმოკრედ რად ამატკივთ? ნუ თუ გგო-
ნიათ, ჩემთვის ძნელი იქმნებოდა კისერი გამეწვდია თავის მოსატკე-
ლად ჟალათისათვის, რომ არა მჩებოდეს პატარა ბაბუი, რომელ-
საც დღეს დაუმწარებს სიცივე, შიმშილი, წყურვილი და მარტობა.
სიკვდილი კი არა მშინებს, მე მშინებს სიღარბე, ის სმშინელი სი-
ღატაკე, რომელსაც მე გუჯდებ სამკვიდროდ ჩემს სმწყალს ბაბულს!

— გინდათ კი რომ თქვენმა ბაბულმა არა ნახოს ანც შიმშილი,
ანც გაჭირება? ცივად წარმოჭსთქვა მოკრტალმა, მიხვდა რა მშინევე
რამბერის გულის-კტივილსა.

— შინდაო! დაიძხა რამბერმა და სინარულით სავსე თვლით
დაცქერდა მოკრტალსა: განა შესაძლოა? რად მეუბნებით მაგასა? ხომ
თქვენც იცით, რომ ეგ ფეჭათაც მოსასვლელი არ არის.

— რატომ? ძალიან შესაძლოა.

— კარგით ერთა, სინცხვილია ჩემისთანა უბედურის ეგრე მს-
ხარად ავღება.

— მე თქვენ გეუბნებით, რომ თქვენი შვილი მდიდარი იქნება,
თუ თქვენ მოინდომებთ.

— ჩემი ყავი მდიდარი იქნება, თუ მე მოვინდომებ? აბა მით-
ხარით, რა არის მაგისთვის საჭირო? დაიძხა რამბერმა, შეეპარა რა
გულში დაუფერებელის დაჯერება: რა უნდა შეეწირო: ხელი, ფეხი,
თავი თუ რა? რღონდ მითხარი რა უნდა ვქმნა და გეფიცებით ყო-
ველსფერს რაც კი მწამს, გეფიცებით ჩემს ბაბულს, რომ არასფერს
დავზოგავ და ყოველისფერისათვის მწათა ვარ!

— უნდა დაიბრალეთ, რომ თქვენ მოჭკალით პოლ ლაპერდაგი,
წარმოჭსთქვა მოკრტალმა კადნიერად და მოჭკით.

— მე! დაიძხა რამბერმა და გაშტერდა თითქო ზარი დაეცა-

რამდენსამე ხანს გიყსაკით დააქვრდა აერ-მგზთაღს და უგრ-
მნობელს სახეს მორტაღისას; თავის-თავსა ჭკითხავდა, მართლად მით-
ხნა, თუ მე მომესმარ ის ბედ-გრული სიტყვებიო. მისმა სხეულები-
საგან დასუსტებულმა თავმა კერ დაიტია ისეთი ყოვლად შეშმუსერე-
ლი აზრი. გონება დაეხნია, საჭირო იყო დრო, რომ ისევე გონება-
მოეკრიფა, მოეფიქრა, მოეახნა.

— ეგ შეუძლებელია, უგუნურებო! ჭსთქვა რამბერმა ბოლოს ზმ-
დაღა, იქნევედ რა თავს, როგორც ბაში, უნუგეშოდ: როგორა
ვჭსთქვა, რომ კაცი მოკვალ შეთქი? განა მე მოკვალი? ან რად ვიტ-
უვი მატას? რაო სეშიო... რის გულისთვის, რას გამოვჩნები... ან
თქვენთვის რა საჭიროა, რომ მაგისთანა პირობას შედეიო?

— კაცი, რომელმაც პოლ ლავერდავი მოჭკლა, სემი შეგობანია,
უნასუნა მორტაღმა გულ-გრილად და არ მოაშორა ვი თვალთ ნოელ-
სა: და შე მინდა ის დაეხსნა. მე მინდა სხვამ დაიბრალოს და სემი
შეგობარი განათავისუფლოს ყოველის ეჭვისაგან.

— განა მე ვიღა დამარწმუნებს, რომ ლავერდავის შეკვლელი
თქითონ თქვენ არა ხართ?

— აი დამატკერდით თუ მე ვარ, ჭსთქვა თუ არა ეს მორტაღმა,
მივიდა რამბერთან ახლო, გულ-ხელი დაიკრიფა, და დაღვა უძრვად,
არხენიად, ერთი ძარღვიც არ ატოვავდა. იღვა ისე და ელოდდა ბედის
წერის განახენსა.

ეს კაცი, ქვისაგან თუ ქინულისაგან გამოჭრილი, აცვებდა რამ-
ბერს, რომელიც ამაოდ ცდილობდა ეპოვა ამ უძრავ, უგრძნობელ მო-
პარსულ სახეზედ ნიშანი იმ შავ წვერა კაცისა, რომელმაც ლავერდავი
მოჭკლა. ან როგორ უნდა დახსოვებოდა ნიშნები კაცისა, რომელიც
ერთ წუთს ელვასავით თვალ-წინ გამოეფრია და გაუქმდა, შერე იმის-
თანა საშინელ ამბავშია? მართლ ერთი რამ ჩაჩნა სახსოვარში მკვიდ-
რად: ეგ ერთი რამ-ხმა იყო ხაზინი, ზაჩინი და შრისხანი. ეგ ხმა
ეხლა როგორღაც ეცნობოდა. მტკანძარ, ფიქრობდა რამბერი: თუ
მართლ ეს ის კაციაო, შიშით აქ შემთან როგორ მოვიდოდაო, ხომ

ვიცნობდი და გავცემდიო. უსათუოდ კმსტუელებიო, ეს ლაპერდაკის მკვლეელი არ უნდა იყოსო.

— აბა, უთხრა მორტალმა თავის დამცინებელის და ხაზიანის ხმით: გეცნობით თუ არა?

ამ ხანად კი ხმაშია ც და სანის მოძრაობაშია ც რაღაც ენიშნა რამბერს ასე, რომ ცაცხობთ უკან დაიწია. ისეთ ნაირად მიაბჯინა თვალები მორტალს, რომ მორტალი ცოტა არ იყო შეძრწუნდა და აირია. თუმცა წუთის შედეგ მორტალმა ხელახლად მოიბრუნა წინანდებუელი სითამამე და გამბედაობა, მაგრამ გვიანდა იყო. რამბერმა მის თვალში ამოიკითხა უოკელისიერი და იცნო პოლ ლაპერდაკის მკვლეელი.

— კიბოვე მკვლეელი, კიბოვე! დაიძახა რამბერმა რაღაც უცნაურის და გიჟურის სიხარულითა: შენა ხარ მკვლეელი, შენ!

— მართლა? უთხრა მორტალმა აუმღვრეველის გულ-დრწხობითა.

— ჭიი, ჭიი! განწყობა რამბერმა: მე ვიცნობდი, რომ ეს უწყალო სიზმარი წაგა, ეს მძიმე ლოდი, როცა იქნება, ამხედება! მე მარტლებდენ, მე მარტსებდენ, მე შეუბნებდენ კაცის-მკვლეელი ხარო, ავასაგი ხარო! აი ვინ არის ავასაგი, ვინ არის კაცის-მკვლეელი! მე ვიბოვე, მე აქ არის, აქა დგას ჩემ წინ. ესაა მე რა მიჭირს, რა! მოვრჩი ამ ვაებას!

გიჟსაკით ატაცებული სიხარულით ეცა კარებს, რომ უარაულს დაუძახოს. მაგრამ მორტალმა, იერ-მიხიდილმა და გამბედავმა, ხელი წააკლო და ხმა-დაბლა უთხრა:

— ნუ ეძახით ნურაკის, თქვენი უკირილი უქმია. მე თქვენთან მოლაპარაკება მიმდა, მარტო თქვენთან, გესმით თუ არა?

— აი დალახვროს ეშმაკმა! ერთი ვინმე ხომ მაინც გამოგონებს დაიძახა რამბერმა ცდილობდა ხელიდან როგორმე გამოუსხლტეს მორტალსა, მაგრამ ამ დროს აჟვარდა ხელა, ტუჩებსვედ მოადგა გასის-

ხლიანებული დუჟი და საცოდავი ღონე მიღეული დაეშვა თავის ხმელს საწოლზედა.

— ეუწი მომიგდეთ, უთხრა მორტალმა გაჩეკვით და ბძანებულაბის ხმით: აქ ეხლა ორი კაცია. ერთი სასიკვდილოდ გადუდობა უგუგუნებელის სენის განაჩენსა, მეორეს კი ჯანისა აქვს და წყურვილიც სიცოცხლისა. თქვენი მსაჯული— შეუბრალებელი და შეუწენარეული სიჭკუაქა. თქვენს ხველას სისხლი ამოსდევს და დღენი დათვლილი გაქვით. მე კი ჯან-მრთელი ვარ და მსურს ყოველივე ამოგნება სიცოცხლისა ვიგებო. თქვენ შეუბნებით, რომ მიცხანით ვითომ ლაგერდავის მკვლელები ვარ. მართალია, გესმით თუ არა, მე მოკვადი ლაგერდავი. თქვენს წინაშე ვაღვიარებ ამას. მე შეჯავრებოდა ის კაცი და მოკვადი ვიდეც. ეს ვეკლა კარგი. ხოლო მოწმები ამისი არიან სადმე? მარტო ერთად-ერთი მოწამეა— და ეგ მოწამე, თქვენს ხართ. მაგრამ თქვენ თვითონ გაბრალებენ მაგ დანაშაულობას. თქვენ ბრადებული ხართ და ბრადებულიადაც დარჩებით. თქვენ ამბობთ რომ მიცხანით, ძალიან კარგი. აბა ერთი გაბედეთ და ჭსთქვით, რომ ჰოლ ლაგერდავის მკვლელები ის კაცია, რომელსაც თვითონ გამოემიიებელი ნებას აძლევს ტუსადებთან მისვლა-მოსვლისას. მე თქვენის მსაჯულების მეგობარი ვარ და აბა რა თქმა უნდა ჩემგან კაცის-მკვლელობა ფიქრადაც არ მოუვათ. თქვენი შეწამება მე არას დამაგლებს და თქვენს დაგიმძიმებთ: სასჯელსა. ხომ გესმით, რომ არაგინ არ დაგიჯერებთ, არაგინ უურსაც არ გათხოვებთ... თქვენი დანაშაულობა დამტვიცრულის და ამოღას იქნება თავი გამოიდგოთ. აბა ჯიბეში ფული გიპოვეს და თითქმის სატყუარით ხელში შედ მკვდარზედ მოგასწრეს. თუ ჩემს თავს სამართალში მიაყვანინებთ, მე თქვენზედ ვიტყვი, რომ ამან მოკლა მეთქი და მე ვეკლანი დამიჯერებენ. გუგუნებით მეთქი, რომ თქვენი დახსნა შეუძლებელია. აბა განისინჯეთ თავი. თქვენ ასეთი სნეულება გჭირთ, რომ ვერც მაგას გადურჩებით. პირ-და-პირი თქმა ჭსჯობის: თქვენ ორი ასეთი უღმრთელი ჯალათი გადგათ თავზედ, რომ თავის დღეში არ შეინდობენ ხოლმე კაცს: ერთი გილიოტინაა და

შეიძლება სიჭკაპე. თქვენი სასიკვდილოდ მიღებული აგებულება ამ ორთ გუთუნის მთლად. ხომ გესმით რასაც გუთუნებით? მე ვხედავ რომ თქვენ მხალხი კაცი არა ხართ.

— თქვენ ახვითონვე მიცანით ეგრე? მომილოცავს, მეგრე? უთხრა რამბერმა და უკვირდა ამისთანა გონება მიუწოდებელი კადნიერება და უსივრცხვილო ღაღობა.

— თქვენ ეს იყო, განაგრძო მორტალმა: წამოჭსტოვით სანიღუმლო თქვენის ცხოვრებისა, თქვენი გულის-ტკივილი და წულოლი. თქვენი ტკივილი თქვენ შებლია. თუნდა გამართლებული გამოხვიდეთ ვიდრე სასამართლოდამ ზედ კარებზედ დაგხედებთ სიღაბიბე — უკვლავ-ზედ უარესი და საშინელი სულთა-მხუთავი. — მე ვიცი რომ თქვენი მწუხარება თქვენის შვილის ბედია რაცა თქვენ აღარ უყოლებით. რა რქმა უნდა, რომ მას მოელის უწყალო სიღატაკე, წვალება და ტანჯვა ლუგმა-პურისათვის. მეც თვითონ გამომივლია მრავალი ჭირი, მაგრამ მარტო ერთი მათგანი მამწოლებდა — ეგ სიღატაკე იყო. რომ იგი ამეცდინა, მე არა დავზოგე რა და არასიერს შეეუშინდი, არას მოკერიდე და ყოველივე ვივადრე. აი დანილხვრეს! მე მესმის რა გაშინებთ თქვენ, რა ჭსწვავს და ჭსწუღავს თქვენს გულსა. სიკვდილი არა-ფერია, მაგრამ ღატაკად ცხოვრება ვი, მეჯანის ძარღვების ჭიმვა, ქუდის დრეკა, გონების ჩახრობა ჟმადურას და მწარის ჯაფის უღლის ქვეშ — მეტად ძნელი რამ არის. მაგ სატანჯველს, მაგ ჯოჯობეთს მიჭყავს ხოლმე მოუსვენარ კაცი ჭკუის შეშლამდე, სახრობელებამდე.

— მე არ ვივად მოუსვენარი კაცი, ჭსტკვა რამბერმა ნაძვლით სავსეს ხმით: მე შინდოდა მშვიდობიანად, მოსვენებით მეცხოვრე და აი ბედმა სახრობელას წინ დამაყენა მე უბრალო და მართალი.

— ახ ვის ძალუძს გულ-დაჯერებით უითხრათ, რომ თქვენი შვილიც მაგ დღეში არა ჩავარდება?

— ჩემი ვაჟი? დამიხს ელდა-ცემიღმა რამბერმა,

— ღატაკათ დახადებული ღატაკადვე მოკვდება.

— იმუშავებს, დრო გამოიტყულებს, უზასუნს რამბერმა, ცდილობდა და რა როგორმე დაარღვიოს სატანკბრივი ლოჯიკა მოსტადასა.

— ჰე რამდენი საუკუნეა რაც მას იმედზედ აწინა.

— არა და ჩემი ჟივი მოკვდება მატარისან მუშა-კაცათ, როგორც მე.

— დიას, მოკვდება და ვინ იცის იქნება მოკვდეს ისე როგორც თქვენა ჰეკვდებით—ავასკის სახელითა.

— ერთი მითხარით, ვინა ხართ თქვენ! დაუვიკლას რამბერმა: აქ კაცის-მგვლედი იყავით და აქ ხეივანს უსადადნად მოსულხართ! თავი დამანებეთ. მე გაგამხელთ ვინცა ხართ. მე დამიჯიკებენ, დომცემენ სამართალსა.

— ახა ჰესტადეთ და ნახეთ.

— გვინა არა ვიქ თუ? თქვენა გვინათ რომ ცხვარსავით დგვებნობინები თუ? გიჟი უოფილხართ.

— არა, მე სრულ ჭკუაზედა ვარ.

— მს რა გინდათ ხემგან? ჰეითხა ქანც-ვაწვეტილმა რამბერმა.

— მე მინდა თქვენი შვილის ბედნიერება. მე მინდა ეგ ბაღლი, რომელსაც ბედი უქადის. მარტო ტანჯვას და მწუხარებას, მდიდარი და ბედნიერი კაცი გაყვადო. გესმით,—თქვენი შვილის ბედი ჩემს ხელშია. საქმე იმაშია, რომ მე მოკვალ კაცი და ქვეყანას კადეც დამნაშავის დასჯა უნდა. ჰესტადით მარტო, რომ მგვლედი თქვენა ხართ და თქვენი შვილი მდიდარი იქნება, ნება ექმნება უეკადეს, აზროვნობდეს, მოქმედობდეს, სულდგმულობდეს, ერთის სიტყვით, იმასთანა ჟიჟა ჰქონდეს, რომელიც თქვენ არ შეგემართო გქონოდათ და ისა ჰქმნას რაც თქვენ არ შეგემართო გქმნათ. გვინა გულ-გაშლით გელაშააკებოდეთ. თანახმა ხართ ჩემს პირობაზედ? გინდათ თუ არა?

— რა?

— სიმდიდრე.

— თუ სირცხვილი! თქვენ გინდათ რომ ვქსთქვა: კაცის მგვლედივარ, მეთქი!

— თქვენ კი ის გინდათ, რომ ბრალმდებელმა დამსტიგის თქვენი დანაშაულებია, თავი მოგკვეთონ ისე რომ თქვენ შვილს მინც სიკეთე არ მოუტანოთ?

— თქვენ პირადად მიდებთ სამარცხვინო საქმეს.

— აქ ვაჭრობას. მე ვყიდულობ თქვენგან ჩემს პედს. მე გეუბნებით თქვენ დაიბრალეთ მეტი და ვმასი ნადღს ფუფს გაძლეოთ.

— იცით რა? უთხრა გულ-მოსავლავის ხმით სწყალმა და პუტიოხანმა წამებულმა: თქვენ საშინელი რამა ხართ!

— ნუ თუ თქვენს სიცოცხლეში მარტო ბატონები შეგხვედრიათ, რომ მგლის დანახვასეუდ ეგრე შიშობთ? ჭსთქვა დაცინებით შორტალმა.

მორტალი ცოტას ხანს ჩანუმა და მეგრე ისევე ცანაჯრმა.

— გიდეკ გიმეორებთ, მე კარგს და გამოსადეკს პირადას გიდეკთ. მე თქვენ სულს ხომ არა გყიდულობთ, მე ბევრს გაძლეოთ, მაღიან ბევრს. თქვენს ხორცში, რომელიც თქვენ აღარ გეკეთებთ. სულ ამოდ გამოიდეკთ თავს. თქვენ აღამიანი აღარა ხართ, თქვენ ბრალდებული ხართ, რომლის გამარტლებაც შეუძლებელია. თქვენ ვხდა უსულს საკანი ხართ კანონის ხელში, რომელიც თავის ბრწყალებიდამ აღარ გამოგიშვებთ. უკველისფერი თქვენ გამტუნებთ: თქვენი სიღარიბე, თქვენი სიღატაკე, თქვენი კავშირი დედა-კაცთან, რომლისკანაც შვილი გყავთ, თქვენი დაუწყებელი ჩვენება და არავინ მიგინვლებათ, რომ მაგ დათენთილ დათელილ სახის ქვეშ პატიოსანი გულია დაფარული. მას თქვენის სუბითვე კარდაცით კანონს თქვენი სიცოცხლე, რომელსაც უიმისოდაც წაიღებენ და რომელიც დღე-ღა-ღღე დნება უგურნებელის სენისკან: თქვენ დაიბრალეთ ლაგერდაკის სიკვდილი და თქვენი შვილი ფცის წლისა რომ განდება მიიღებს ნოტარისუს ნობლესკან ჩრასი აფას ფრანგისა და თუ გნებავთ დღესვე მაგ ფულის პატრონად გახდით.

— ჩრასი ათასი ფრანგი, განიმეორა უაზროდ რაბბერმა.

— დაახ, ათი ათასი ფრანგი სარგებელი ექმნება, უმასუნს მორტალმა: და მინამ თქვენი შვილი განიხრდება, თავნი და სარგებელი დიდს ფულს შეადგენს.

ამ სიტყვებზედ ამოიღო ჯიბიდან ნოტარიუს ნობლეს მოწმობა, რომ ორასი ათასი ფრანგი აბარია, რომელიც კამდენსამე წელიწადს შემდეგ უნდა გადაჭსტეს მას, ვისაც მორტალი უხლა დაუნიშნავს.

— ეგ რა არის? იკითხა რამბერმა გაოცებით.

— ქალაქია, უპასუხა მორტალმა: უხლა ამისი ფასი ორასი ათასი ფრანკია და კამდენსამე წელიწადს შემდეგ თითქმის ერთი-ორად ეღირება. დაღვრილის სისხლის სამაგიეროდ სასჯელი თქვენ იკისრეთ და უხლავ ჩავწერ ამ ქალაქში თქვენის შვილის სახელს კამდენის წლისას?

— ხუთისა და მეექვსეში ჩადგა. ჩემი საცოდავი ყავი! წარმო-ჭსტქვა რამბერმა თითქო თვალ-წინ წარმოუდგაო გაცრეცილი, გამ-ხდარი სახე ბავშვისა.

— ჭა, რას იტყვიან? ჭკითხა მორტალმა.

— არა ვიქ, არა! უპასუხა ნოელმა, რომლის მთელი ბუნება წინააღმდეგ საშინელს მაცდურებას, მაგ მხოლოდობით მაცდურებას, რომელსაც თითქმის ძლიერ უძლებდა მისი მშვიდობიანი, პატროსანი და ჯაფის მოყვარე გული.

— მაშ რა გინდათ?

— ეგ ქალაქი რომ ტყუილი იყოს, თავდები ვან არის?

— ნოტარიუსი ნობლე, რომელსაც ხელი უწერია. ჩემს ხელს აღარ ვამბობ.

— მოწყალო ხელმწიფეკ, უსინა რამბერმა განკალით (ცუგმა-ოფლმა დასსა და წკეთ-წკეთად დაუწყო დენა ლოყებზედ): პაემანი მომეცით, რომ მოგიფიქრო.

— ორბ დღე მომეცია.

— მე რომ კაცი გამოგიგზავნათ, მაგ ქალაქს ვამომიგზავნით?

— ვის გამოგზავნით?

— ერთს პატროსანს ჯაჯს, რომელიც უხლა კაი-ჯაჯათ მიცნობს და იქნება ამ ცოტას ხანში ისე შემოიზიზლოს, როგორც სხვებმა — პასკალ არტესსა.

— მე იმას ვიცნობ, ჭსთქვა ღიმილით მორტალმა.

— მაშ კარგი, ჭსთქვა რამბერმა ყრუთ, მაგრამ კი საზარო ხმითა: ესლა წადით და დამანებეთ თავი.

— ნახვამდის, ჭსთქვა მორტალმა და რომ გამოდიოდა საპურბილედამ გაიფიქრა ღიმილით: აბა თუ გნებავს, ესლა გამამხილე აი!

მოულოდნელმა, დაუფერებელმა, დამთხვეულმა პირობამ მორტალი-სამ საშინლად შეაწუხა საცოდავი ნოელი. მისმა ამოდენა სულისა და ხორცის ტანჯვისაგან დაუძღვრებულმა გონებამ ვერ მოითაწესა ნამდვილი აზრი ამ საშინელის პირობისა. ერთის მხრით კაცის-მკვლელობის დაბრალება სამარცხვინოდ განდიდა მის სახელს საუკუნოდ, თუმცა კი უამისოდაც კაცის მკვლელად მიაჩნდათ ეგელას და საზოგადოება დარწმუნებული იყო ამის დანაშაულობაზედ; მეორეს მხრით მტლად დადება თავის-თავისა, ეგ დიდი თავ-განწირვა, რომელსაც უჩვეულებს, საუკუნოდ უბედნიერებდა შვილსა. თუნდაც გაემართლებინათ კიდევ, სადღა იშოვიდა სამუშაოს? ვიღა მიიკარებდა? არც ერთი ქარხანა არ მიიღებდა ერთხელ კაცის-მკვლელობაში შეწამებულს კაცსა, რომელმაც თავი გადირჩინა, იტყოდნენ, ეშმაკობით და მოტყუებთათა. მართალია, არტესის შემწეობით, კიდევ იქნება როგორმე მოხერხებინა და ეშოვნა სამუშაო, და ისე ერჩინა ვაინაჩრობით თავის-თავი და შვილი, მაგრამ მუშაობას ჯანი უნდა და ღონე. მორტალმა მართალი უთხრა, სიჭლექე შეუწყალებელი მტერია, სიჭლექე ხომ არ დაზოგავდა, მანც ბოლოს მოუღებდა და შუაგი დაჭრებოდა უმწეოდ, უნუგეპოდ და უღუკმა-პუროდ. ამ სახით, გამართლდებოდა თუ გამტყუნდებოდა სამართალში, ერთი ბოლო იყო: სიკვდილი და რაკი სიკვდილი აუცილებელია, ფიქრობდა საცოდავი კაცი: განა სულ ერთი არ არის—ჩითაც უნდა მოკვდეს კაცი, გილიოტინითა, თუ სიჭლექითა! გილიოტინით სიკვდილი იმით მანც არის კარგი რომ ჩემს

უკან სარკებელბას მიუტანს. ხუ თუ უკვი იმოდენად არა ღირს, რომ მის გულისათვის ღრმად სიტყვა ვსთქვათ: „მე მოკვალა!“

— უგელა უგელა და განა მართლა ისე აკადა ვარ, რომ იმედი აღარ უნდა შექნდეს! დაიძახა რამბერმა ხმა მაღლა ამ საშინელი თვისებით. გატრეფულმა.

მოითხოვა საპყრობილის ექიმი და ჭკითხა: ჭლექი ვარა, თუ არა? ექიმი კეთილის გულის კაცი იყო და თავის დღეში არ იმეტებდა კაცს, რომ ამისთანა შემთხვევაში მართალი ეთქვა. ამიტომაც პირველ დღეით უთხრა საცოდავს, რომ ვერც სად არისო, თუნდა ასე წელიწადს კიდევ იცოცხლებოთ, თუ ნამეტნავად გარგს ჭავში იცხოვრებოთ და კვი სასმელ-საჭმელი გექნებათო. თანხიდან კი რომ გავიდა, ტუსადების ზედამხედველს უთხრა, მალე გასამართლეთო, თორემ ეს წინადაკეთების სენით მოკვდებაო.

— მაგ სულელს არ გაეგება რა, იფიქრა რამბერმა. მე რე ითხოვს, რომ ნება მიჭსტენ ჰსაკალ არტესი ინახულოს. ჰსაკალ არტესი მოუყვანეს და რომ ნახა უთხრა ნაღვლიანად:

— არტეს, ერთი მძიმე საკითხავი მაქვს თქვენთან. ხუ დამიმალავთ, როგორც უჩვეულის მართლის. მთქმელი იყავით, ესლც მარტო მართალი მიზნებით: თუ თავი არ მომჭრეს, კიდევ რამდენს ვიცოცხლებ?

— რამდენსაო?

— დად. მე ვუკმნობ, რომ ჩემი აღსასრული არაა. განა მართალი არ არის რასაც ვამბობ?

— თქვენ ძალიან ხართ აკად.

— რომ მოვჩჩე, ფულაია განა საჭიროა და გაუჭირებელი უფთავცხოვრება. რა თქმა უნდა რომ არც ერთს და არ მეორეს მე ვერ კვლინსები. ტუუილა თუ?

— მართალია.

— ერთი კიდევ: მაგაებით კარ უსათუოდ მოჭრები?

— ნეტა მაგებს რათა შეითხავთ?

— ეგ მე ვიცი რათაც, ჩემთვის საჭიროა მართალი შევიტყო, რაც უნდა მწარე იყოს!

— რამბერ, უთხრა არტესმა: თქვენი ყავი ჩემთან არის. გულად დაიმშვიდეთ და თავს ნუ იწუხებთ.

— ეგ იმას ნიშნავს, რომ ჩემი იმედი აღარ არის.

არტესმა ხმა ამოუღებელივ შეხედა რამბერს.

— შე ჭლეტი მჭირს, თუ არა?

არტესმა მაინც კიდევ ხმა არ გაჭსცა.

— შე ეგ ვიცოდი თვითონაც, უთხრა რამბერმა: რამოდენა ხანად კიდევ გავსძლებ?

დიდი მწუხარება და საბრალულად გამოჭსთქვა არტესის სახემ, მაინც ხმა არ გაჭსცა.

— ერთი წელიწადი?

არტესმა მაინც კიდევ ხმა არ ამოიღო და საშინელი, გულმოსაგდომი ჰასუხი ენაზედ შეაკვდა.

— ნაკლები? იგი თხა ხელახლად ნოედი: და გიყსავით გაიცინა, თითქო იწვევსო, თქვი რაღაო: იქნება რამდენიმე თვედა დამჩობია, იქნება თვეც აღარ არის, რამდენიმე დღისადა სიცოცხლე მაქვს? ნუ თუ ეგლა დამჩობია? ეგ არის რაღა მთელი ჩემი ავლა დიდება? დიდი თანხაა სწორედ მოგახსენოთ? მოდი და ნუ გაიცინებ ამისთანა ბედზედ!

მეჩე საცოდავს რამბერს წარბი შეეჭმუნა, სახეზედ გამოეხატა სიამაყე და გამბედაობა და ჰსთქვა ალერსიანად და სევდიანად:

— გმადლობთ, ბატონო არტეს.

დიდხანს ჩაჭრისა უფრო ატყეს ის მწუხარის ხმით ნათქვამი შადღობა საცოდავისა; დიდხანს ცდილობდა გამოეცნო, რისთვის შკითხავდა თავის სენის ამბავსა ეგრე დაჟინებითა და რას ნიშნავდა ის გულსაკვდავი ხუმარ-სიტყუაობა, ის უეცარი რიხი და გამბედაობა ნოელ რამბერისა.

(შემდეგი იქნება)

მოსხრობა სპარსეთის და საქართველოს არაულო-
ბის თაობაზე *)

თავი VI.

ქართლის ტახტის მემკვიდრეობა შაჰ-ნავაზის სიკვდილის
შემდეგ ვახტანგ-ხანამდინ.

შაჰ-ნავაზის სიკვდილის შემდეგ ორი სამეფონი, ქართლი და კახეთი, რომელიც იმის ხელში შეერთებულნი იყვნენ, ხელ ახლად განცალკევდნენ; არჩილს კახეთი ერგო, გიორგი-ხანს ქართლი. ხოლო ლევანმა, უფროსმა ძმამ, რომელიც ძმებში უფრო ნაკლები და უნიჭო იყო, ხელი აიღო მეფობაზე. არჩილმა დიდის თეიმურაზის ქალი შეირთო¹⁾. ეს კავშირი შეიქნა მიზეზათ იმის ყოვლად გაუბედურებისა. როდენსამე ხანს მშვიდობიანად მეფობდა, მაგრამ ცოლმა, რომელიც შემგობილი იყო ჭკუითა და სიღამაზითა, სრულიად დამონა და აძულა იგი დაეპარებინა მისის ძმა ირაკლი, რომელიც მოსკოვში გადაკარდნილი იყო თეიმურაზის, მისი ძამის სიკვდილის შემდეგ. დედოფალმა ამითი შესძინა თავის ქმარს მტერი, რომელიც მით უფრო საფრთხილო იყო, რომ იგი მოხერხებულად და გაიმკერა

*) იხილეთ «ივერიის» NN-ბი 7 და 8, 1879 წლისა.

1) ქართლის ცხოვრების სიტყვით არჩილს ცოლად ჭევანდა ქეთევანი, თეიმურაზის ძის დავითის ასული, და არა თეიმურაზის ასული. იხ. ქართ. ცხოვ. II ნაწილი გვ. 127 მთარგ.

კაცი იყო. ირაკლი ჩამოვიდა და მან რაოდენიმე ხანი მშვიდობიანად დაჯდომის სოფელში, რომელიც მისმა სიძემ არჩილმა მიუჩინა, მაგრამ მალე მოსწეინდა ქვეშევრდომად ჭეოფხა იმ ქვეყანაში, სადაც იგი კანონიერის ტახტის მემკვიდრე იყო და სადაც შეუდუნდა უფლებიერ და წავიდა ისპაჰანს, წარუდგინა სპარსეთის შერის თავისი სიმართლე ქართლის ტახტის მემკვიდრეობაზე და აუწერა თავისი დანაგვრკი და რათა წინათვე მიიზიდოს თავისი საქმისადმი ეგვიპტის გუბი, მან თავისის დის, არჩილის ცოლის სილამაზე ყივის აუწერა; სხვათა შორის მან აღმოცაგლეათურ შესხმით აუწერა ეგვიპტის იმის ნაზი პირის განი და მშვენიერა ტანადობა; რაღა იგი ღვინოს სვამსო, ვითომც ღვინის აგრი იმისი პირის განსე სხანდესო და უწითლებდესო უკლს. მან დააწმუნა ეგვიპტის, რომ ეს დედოფალი იმის-თავის იყო დანიშნული, მაგრამ არჩილმა ძალით მოიტაცა და ამით მოუშალა რომ ეგვიპტისათვის მოეკრძა. ამის გამო ეგვიპტის იგი გადაემტე-რა არჩილს, რომ გადააყენა სპარსეთისაგან და რათა აღმოეჩინა თავისი სიმართლე, მან მიხეზათ მხადეა ის, რომ ვითომ დაუბრუნა ირაკლის თავისი წინაპრების მემკვიდრეობა; ნამდვილათ ვინ ჯაკრამ მოი-ყარა იმ შეუკაცხეოფისაგან, რომელიც მას შეაყენა არჩილმა და რომელიც შეეხედაც იგი დაწმუნებულ იყო. ამ ნაწილ ირაკლიმ დააპყრო ვა-ხეთის სამთა, ხალხი არჩილი თავის ცოლ-შვილით გარდინეწა ოსეთში, აქედამ წავიდა რუსეთში შემწეობის მოთხოვნად. ირაკ-ლი არ დაკმაყოფილდა იმით, რომ არჩილი უარდაცდეს ტახტიდან, და განიზრახა მისი დატყვევება ცოლ-შვილითურთ და გაგზავნა ერთი პეტი ჯარებით ოსეთში. რომლისაც ეს ამბავი შეიტყობ არჩილმა და და-ბრუნდა უკან; ოსებებს და ჩეჩენებს შემწეობით და მარცხს მიუღის ჯარები და სდევნა ბეეს თავრიზამდის, მაგრამ ამ გამარჯვებით ვერაფერი ვერ ისაგებლა. ირაკლი მეტად შეუბრუნებულად იჯდა, ვახეთის ტახტზე რომელიც უიარკვი ქართლში, და არჩილმა ვერას გნით ვერ შეიძლო ტახტის დაბრუნება. რომლისაც ამასე არჩილმა იმედი დაწმინდა, თავისის ჯალბით გადამსახლა მოსკოვში. არჩილი მშვენიერად თავისე-

ბის შექმნე კაცი იყო: იგი ძალიან მხნე და მამაცი კაცი იყო, ძალა ისეთი ჰქონდა, რომ ერთის ხმლის დაკვერით ხარს თავს წასწყეტდა; მას უყვარდა მეცნიერება, დიდად შრომობდა სწავლის შექმნისათვის. მისი ჭკუა იყო განკითხარებული ეველა იმ სწავლით, რომლის მოპოებას გი შეიძლება იმ ქვეყანაში, სადაც განათლების მოპოება ძნელია. ბუნებით კეთილი კაცი იყო, მაგრამ ისეთი თვისება იყო, რომ გჭკავრების დროს იმას ვერაფერი ვერ დააკავებდა, ვინაიდან ცოცხალი ჭკუის და ამასთანავე მართლი გულის პატრონი იყო. ის თვისებად მოკიდებოდა საქმეს, მაგრამ ყოველთვის მშვიდობიანად ათავებდა. იგი დიდი მკაცრ იქნებოდა, რომ ბედს ხელი მოეძარსა ბედი, რომელიც ყოველთვის უფრო ბრმა აჩა მამინ, რომდესაც სიმართლისა მეტრუნდა ამოუჩინოს შემწეობა ხელმწიფეებს, მკენხარკოს შესაფუკად იმისთვის ღვაწლის შესაფუკ, ნიადგ მისი წინააღმდეგი იყო. ბედგულობისაგამომან ვერ იწარგებულა თავისის ჭკუათ. იმერეთის გვირგვინი, რომელაჲ მას მამის სიმხნევემ მიანიჭა, უნდა მიეტყვიანა სხვა და სხვა გარემოებისაგამომ, რომელიც იქ დაჭხვდა. შემდეგ კახეთის სამეფო ერგოს, მაგრამ ინაკლის ვერგობით დაჭკარგა იგი. და ეს სახელმწიფო გადავიდა ისევ იმ შთანმომაკლხაში, რომელმაც მასცა იმერეთს პირველი შეუქმნა²⁾. რომდესაც ეს კახეთში მოხდა აჩილის ძმა გიორგი

2) შეადარე ჰმ არჩილის ხასიათის აწერილობას ქართ. ცხოვრ. აწერილობა. II ნაწ. გვ. 126. არჩილის ცხოვრ. როგორც დიდის თეიმურაზისა, საესეა ჯრალიზით. ის იყო ერთ დროს კახეთის მეფე; ხოლო იმერეთში ხუთჯერ ავიდა ტახტზე და ბოლოს მინც უნდა დაეტოვებინა იქაური მეფობა და იქულებული იყო რუსეთში წასულიყო. არჩილი მოსკოვში გადაიხვალა. ის აგრეთვე განთქმულია თავის ლექს-თხზულებით „არჩილიანით“, რომელიც პლიოსელიანმა დაბეჭდა ტფილისში 1853 წ.—არჩილის შვილი ალექსანდრე პეტრე დიდის დროს შეველეების წინააღმდეგ ჩხუპში ღენერალ ფელდცენ-მეისტრად იყო და მერე ტყვედ იყო წაყვანილი სტოვოლომში. ის. ქართ. ცხოვრ. გვ. 126, 123, 203, 207, 217, 218. Additions XI p. l'hist d'imerette par Brosset p. 345—353 Переписка груз. царя с россияне. госуд. стр. 105—137 და იმერეთის ისტორია ნიკ. დადიანისა გვ. 135—147 მთ.

ხანი ქართლში მეფობდა. ეს იყო ის ქართლის მეფე, რომელიც ასე დიდ როლს თამაშობდა შაჰ-ხუსეინის მეფობაში. ნიადაგ ებრძოდა ირაკლის, რომელსაც კერ შოქრია და სპარსეთის მეფეს, რომელმაც იგი დაიმორჩილა. რა გამოსცადა მან მრავალ ჯერ, რომ თავი კერ დაიხსნა ამ მოფლობელობიდან, იგი იძულებული იყო წასულიყო ისპა-ჰანს და ნიშნად მორჩილობისა ეყენისათვის თავიანთი ეცა. იმისი იქ წასვლით ისარგებლა ირაკლიმ ქართლის დასაფლობელად. ის შევიდა ამ სამეფოში ჯარით, გადაადგო ლევანი, გიორგი ხანის ძმა, რომელიც იქ სცხოვრებდა იმის წასვლის შემდეგ და აძულა იგი, რომ თავის ჯალაბით იმერეთში წასულიყო.

როდენიმე ხანს ირაკლი მშვიდობიანათ მეფობდა მთელს საქართველოში, მაგრამ როდესაც გიორგი-ხანი გაგზავნილი იყო ყანდაარის დასამორჩილებლად, შაჰნავაზის ქალმა, ლევანის დამ, რომელიც სპარსეთის მეფემ შაჰ-ხუსეინმა შეირთო, ისარგებლა ამ გავლენით, რომელიც ჰქონდა მას თავის ქმარზე, რათა დაუბრუნოს ქართლი ლევანს, და მართლაც, იმის შემწეობით ლევანმა ხელახლა დაიპყრო ეს სამეფო. ცოტა ხნის შემდეგ, ლევანი დაბრუნდა ისპაჰანში, სადაც იგი წოდებულ იქნა დივან-ბეგათ და სადაც ის მოჰქცადა. მან დასტოვა მრავალი შვილები: ხოსროვი-ხანი, გასტანგ-ხანი, ასე-ხანი, სვიმონი, თეიმურაზი, რომელიც სიჭაბუკეში გარღიცვალა, როდესაც იგი ბეკს იმედს აძლევდა, დომენტი, რომელიც შეიქნა საქართველოს ქათალიგოზათ ანუ პატრიარქათ, და ერთი ქალიც, რომელიც გიორგიმ, იმერეთის მეფემ შეირთო.

ლევანი ყოვლად უღირსი ხელმწიფე იყო, მას არც სიმხსენვე ჰქონდა და არც მეფის შესაფერი ჯგუფი. პირველად უარი ჰყო მეფობაზე, რომელიც სიმართლით მას, ვითარცა უფროსი შვილს, ერგებოდა. როდესაც იგი იძულებული იყო მიეღო სამეფო, ხერხიანათ კერ მართვიდა და ბოლოს გაათავა იმით, რომ თავი გაიუპატროუნა მან ხელი აიღო მეფობაზე და სჯულზე და დაიჭირა იმისთანა ადგილი, რომელიც დიას არ შეეფერებოდა იმისს შთამომავლობას და

ღიკსებას. გიორგი-ხანს შერიგების შემდეგ ყეენმა უბოძა ქიჩმანის მარჯა და გაგზავნა ყანდაარს დასამშვიდებლად იმ არეულობისა, რომელიც იქ მოხდა. ის სასტიკობა, რომლითაც იგი მოეპყრო ავღანელებს, იყო მიზეზათ ხალხების აჯანყებისა, რომელმაც ბევრი უბედურება მოუტანა სპარსეთს. განთქმულმა მირკეიმამ, რომელიც თავიდან მოსაცილებლად გიორგი-ხანმა გაგზავნა ისპაჰანს, დაიწყო გიორგი-ხანის ბეზღება ყეენის წინაშე; მან დააწმუნა ყეენი, ვითომც გიორგი-ხანის ძლიერება საშიში იყოს იმისთვის და იმისი სასტიკობა საზიზღარი იყოს ყველასათვის და შემდეგ სხვა-და-სხვა შემთხვევისა, რომელიც ყველამ კარგათ იცის³⁾, ის დაბრუნდა ყანდაარს 1709 წ., ააჯანყა ავღანელები და მოჰკლა გიორგი-ხანი, რომელსაც არ მიუღია საჭირო ზომები, რომ დაესხნა თავი იმ საფანჯისაგან, რომელშიდაც მირკეიმამ გააბა. —

გიორგი-ხანი ჭკუიანი, თავ-მოყვარე და მამადი კაცი იყო, მაგრამ ამ მამაცობის შესაფერი პოლიტიკა აკლდა; ის ბორცვად იყენებდა თავის უფლებას და თავის მიზნის მისახწევად იგი მარტო ძალადობას ხმარობდა. მას ეტყობოდა, რომ არ იცოდა, ხშირად: „ხეხი სჯობია ღონესა“. რადგანაც იმას აკლდა გამჭრიახობა, იგი ჩავარდა საფანჯში, საიდანაც შეიძლებოდა თავი დაესხნა, რომ კარგი პოლიტიკი ყოფილიყო და საიდანაც სიამაღებ იგი ვერ დაიხსნა. მისმა შეტდომებმა ბევრად ავნეს, ხოლო მისმა გმირულმა საქმეებმა იმოდენად ვერ აჩვენეს. მან დაამტკიცა ვითარ საფრთხილოა სიამაღებ, რომელსაც იგი გამჭრიახობასთან ერთად არ მოქმედებს, ხოლო წინააღმდეგ ამისა მისი მტერი მირკეისი გვიმტკიცებს, თუ რა შეუძლია ამ ორ თვისებას, რომელსაც ისინი ერთად აშოკებისან კაცში.

გიორგი ხანმა შეირთო ცოლად სოფლის ტანძარს ბეგის, უაფუღან-ოღლის ქალი. ამ ქორწინებისგან მას ერთად-ერთი ვაჟი ჰყავდა, რომელიც ისპაჰანში მოკვდა ახირებულის შემთხვევისა გამო: რომელსაც

³⁾ იხ. ქართ.-ცხოვრ. II ნაწ. გვ. 66—80.—მო.

ეს ბატონის შვილი საკვირველი სიმახრით მოახტა ცხენს, მან წინ-
დაუხედავით მიუშვა ცხენს სადავე. ცხენი ისეთი სინქარით გატყენდა,
რომ სული შეესუთა და დაიხრჩო. რადგანაც გიორგი - ხანი
უშვილთა გარდავიდა, ლევან-ხანის უფროსი შვილი, ხოსროი-ხანი
დაინიშნა საქართველოს მმართველად, ⁴⁾ მაგრამ ის არც კი გამოჩე-
ნილა თავის ქვეყანაში, რადგანაც ამ დანიშვნისათანავე მეფემ გაგ-
ზავნა მირკეისის წინააღმდეგ, მირკეისმა ავღანელების აჯანყებით მიი-
თვისა იმათი გუფი, რადგანაც იმისი მადლიერნი იყვნენ განთავი-
სუფილებისათვის. შემდეგ განთავისუფლებისა სასტიკ მმართველისაგან
(გიორგი-ხანისაგან) მირკეისმა მოიწადინა დაესხა იგინი მძინვარე
ყენის დამოკიდებულებისაგან. ხუსეინ-შაჰი დაუღვევარი და განუბერე-
ბული შეეე იყო, იგი მუდამ ქალების და საჭურისების გავლების
ქვეშ იყო. მან დიდხანს ეუჭი არ ათხოვა ამ აჯანყებას, როდესაც იგი
განზვიავდა, მხოლოდ მასინ სასახლემ გამოახილა თვალები, მაგრამ
ერთობ გვიან იყო. მასინ ხოსროი-ხანს მიანდეს დიდ-ძალი ჯარი,
რომელთაც ავღანელებს მიმართა. ის მბთ უფრო თავ-განწირულად
შეება მტერს, რომ სურდა გადაესდა სისხლი თავის ბიძისა და იმ
სულ-გრძელ თანა-მემამულეთა, რომლებიც ამოხრცილნი იყვნენ; მას
აქვსება აგრეთვე სახელის მოყვარობა, გინაიდგან მას უნდა დაესა-
ჯან კადნიერი აჯანყება და დაემარცხებინა ძლიერი, მამაცი და მოხერხებუ-
ლი მტერი.

პირველად მან რამდენჯერმე დამარცხა ავღანელები. შემდეგ ამ
გამარჯვებისა შეიქნა ქვეყნის ბრძანებლად და წავიდა უანდააკის
დასაპყრობლად, მაგრამ მირკეისის მოახლოების ხმაზე, რომელიც 16,000
ცხენოსანი ჯარით მოდიოდა ამ ადგილის საშველად, ხოსროი-ხანის
ჯარები, რომელნიც რიცხვით ბევრად უმცირესნი იყვნენ, ისე შეშინ-
დნენ, რომ მტრის მოსვლისთანავე, მიატოვეს თავისი სარდალი. მას
შერჩა მხოლოდ რაოდენიმე ქართველი, შიშვალსავით დაჩხენილნი იმ

⁴⁾ მეფე ქაიხოსრო. იხ. ქართ.-ცხოვ. გვ. 73. ში.

მშვენიერის და მამაცის სძისა, რომელიც გიორგი-ხანს აჩუქებდა ჭყავდას. ამ ერთ მუჭა ჯარით ხოსროი-ხანი შეება მირკეისის ცხენოსან ჯარს და გმირულად გაათავა თავისი სახელგანთი სიცოცხლე, რომელიც თუ რითმე იძინებდნენ მხოლოდ მარტო იმით, რომ სჯული გამოიცივდა. როდესაც ეს ბატონის შვილი გამაჭმადიანდა, ისპანხანის მმართველად და მდივან-ბეგათ დანიშნულ იქმნა; თუმცა იმან გარკვევანათ სჯული შეიცვალა, მაგრამ გულში კი ქრისტიანობა შთანერგილი დარჩა. ამასე შეიძლება ითქვას, რომ მხოლოდ გადაიხდა ცერემონია. თუმცა სპარსეთის მეფეებმა იცოდნენ, რომ ქართლის ბატონის შვილები ამას წრთუდის გულით არ იქმდნენ ხოლმე, მაგრამ ყეენები მუდამ ამას თხოულობდნენ ვეკლასგან, ვინც კი ამათან ან მთავრობას, ან მდის ვან-ბეგობას მოელოდა.

მას შემდეგ რაკი ხოსროი-ხანს იგივე ბედი ეწია უანდაარს 1117 წ. რაც გიორგი-ხანს, საქართველოს ტახტის მემკვიდრეობა ერგებოდა კახტანგს, ლევანის მეორე შვილს, ვითარცა შთანამგებლობით უფროსს. მაგრამ მან გამოიჩინა იმისთანა სჯულის სიმტკიცე, რომელიც იშვიათად მოიპოვებოდა იმის გვარში და რომელსაც ცოტა ხნის შემდეგ თვითონაც უმტყუნა. მან ამ უამად უაჩი ჭყო ჩააღმის დახურვა და უთავაზა თავისი სიმართლე თავის ძმას იასეს, რომელიც ისეთი ბეჯითი არ იყო თავის სჯულსე, მიიღო მამადაიანობა და ამის შემდეგ წოდებულ იქმნა საქართველოს მეფედ. იასეს მეფობა არაფრით არ არის შესანიშნავი; მან შეირთო ეს ლანდელი მეფის თეიმურაზის და, ბეგუმი, რომლისგან მან ოთხი ვაჟა ჭყავდა: აბდულაჰი, რომელსედაც შემდეგში ვილაჰანაკებ, ისააკი, თეიმურაზი, ხოლო მეოთხის სახელი არ მაგონდება. იასე მეფობდა, სანამ კახტანგს, მის ძმას არ მოსწყინდა ქირმანში უგზოროით ჭყოფნა და არ გაათავა მით, რომ შეიცვალა სჯული და მაშინ კი წამოვიდა ტფილისში იასეს გარდასეეენებლად. სანამ ამ ხელმწიფის მეფობის აღწერას დავიწყებდე, საჭიროა კახეთის ისტორიას დაკუბრუნდე და მივაყვანო ის მუხმდ-უული-ხანამდის, რომელიც კახტანგის მტერი და დამამხობელი იყო.

იქნება

(შემდეგი იქნება)

ნ.....ს.

ახალ-თაობას ჩემუფლებს
და ვითომც კარგი სწაღია. —
და რომ საქმესაც არიგებს
ვით მოურავი!... ცხადია!...

ის მოურავი, რომელიც
დაწბანისლურად ირკვება
და ორ-გულს ნახამს, თუ ერთ-გულს,
ერთ-გვარად გაეგრიჭება...

ვაჟ-ბატონს ქალებს ურიგებს,
ქალ-ბატონს მოგვრის გუროსა,
ანც ბატონის-შვილს დაავლებს
უერთგულ - უმისხუროსა

შირში ყველასთვის ვარდია!...
თავიანს სცემს უმეტესობა,
მაგრამ მურგს უკან ვი ყველას
ის ეკალივით ესობა!

თუ არჩევანშიც ჩავარდა
არჩევა არ აშორდება!...
ვაი ხალხს მისგან მოხიბლულს,
რას სისაცილოდ ღორდება!...

* * *

აღარც ნატურა და აღარც იმედია!...
შველა წარსდა... ვაი ესრედ შთომილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებრ ჭსტეშია
გულს ისარი უიმედო ტრფობისა!...

ახ, რად გნახე შენ ჩემს საუბედუროდ?
რამან შეგქმნა ეგრე სავსე სიკეთით?
ეჭა, გულო, ერთხელ დაწუნარბულო,
ერთხელ შეკდარო, რაღად აღდექი მკვდრეთით?

შე მისი ვარ, ის ვი არ არის ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნეკტარს ნეტარებისას;
სხვას თავს ეკლის, სხვა შეჭხარის, სხვას ეტრფის,
შე ვი ვწვევლი დღეს ჩემის გაჩენისას.

სად წარვიდე, ვის შეგჩივლო, ვის ვუთხრა?
ვინ განმიღებს დახმულს კარსა ბედისას?
ვინა ჭკურნებს უკურნებელსა სენსა
სამუდამოდ წაწმუდილ იმედისას?

ირინა ბუკია

ირინა ბუკია

2000

წერილი კახეთიდან

წინა სიტყვაობა — მიწეწები კახეთიდან დივერიისადმი აწერილების უკონ-
ლობისა — თელაური კორესპონდენტის მდგომარეობა — სამდურავი განგე-
ბაზე — მოსავალი ღვინისა და პურისა კახეთში — ოცნება და მოწყურება — თე-
ლაველების დროს გაცარება და მიდრეკილება — თელაური ვეჩერის აღწე-
რა — დამები, კავალრები, მოთამაშენი ქალაღდისა, ბანუსის მსახურნი — მი-
მართვა თელავის ადმინისტრაციისადმი — ადმინისტრაცია ჰ ყასბები — ცხრა
მთას იქით შემწხევა და ცხვირ-წინ კი ვერა — ღურასაბ რუსეთუმე — თე-
ლავის ქუჩები და ადმინისტრაცია — ვერ მიზონია და ან ვერ მივწდომილ-
ვარ! — ალაზნის ხიდის ადმინისტრაცია — კერძო ჰ სახელმწიფო ვალი გლე-
ნობისა — ვაჭრები და გლეხები — ნაამბობი თ. ნ. წ. ჩ — სა. — როგორ უნდა
მოიქცეს ადმინისტრაცია ამ შემთხვევაში? — ქრთამის მიუცემლობისათვის და-
ტუსალება — ტაქცია და ყასბები — თევის ვაჭრები — თელაური გვოსტინი-
ცა — ახირებული კაცი — თბილისის ოლქის სასამართლოს განყოფილება ჰ
წევრები თელავში — სამდურავი ხაღბისა მაზღამი — თელავის სამოქალაქო
შკოლაში რეეოლიუცია! — აქური საქალებო სასწავლებელი ჰ აკლასნი და-
მები, ზ საცხენისის შკოლის შესობა. 12000 მანეთი ჰ ყ — შიშევი — ჭიებისგან
საიდუმლოების გამოაშკარავება — ტბები ოთახში — რევიზორი და მისი გასა-
ოცარი ცვლილება — შეგირდები და აფული ყლაპია.

კარგა ხანია მას აქედ, რაც „ივერიისში“ ერთი სიტყვაც აღარა
თქმულა რა კახეთსად (კერძოდ). ამისათვის „ივერიის“ მკითხველნი
მოკლდებულნი არიან კახეთის ამბებსა, თუ სრულად არა — „ივერიის“
მხრით მანისც. ამის მიზეზი, ბატონებო, ბევრია და ამ ბევრში ზოგი
ესეთია, რომ გამაცხადება შეუძლებელია; — შეუძლებელია მეთქი ჩემის
მხრით კი არა — (მე სიამოვნებითაც ვუამბობ ვეულას!) — ზოგი რედაქ-
ციისა; ზოგი ადგილობრივის მთავრობისა; ზოგი ... უფ. „Одному“-ის
რედაქტორის დამდუმებელისა, ზოგიც, რასაკვირველია „ივერიის“ კა-
ხელის კორრესპონდენტისა. თქვენგან არ მივერის! „კახელი“ კორრეს-
პონდენტი ეგრეთი თავდაჭერილი და თვით-მდგომარეუ სასიათისა რა-
გორ იქნება, რომ კახეთისა და განსაკუთრებით თელავის ცხოვრების
ტაღლამ არ გაიტაცოს! კარწმუნებთ: თელავში რომ ოგიუსტ კონტი,

რომელიც იმ გვარად იყო გატაცებული თვისის პოლიტიკიზმით, რომ სასოგადო ცხოვრების მიმდინარეობას სრულიად არაკითხის ეურად-
ლებას არ აქცევდა — გახუთებდაც კი თავის დღეში არ კითხულობდა;
ოგიუსტ კონტიც რომ იყოს გახელ კორრესპონდენტათა მეთქა იმა-
საც კი შეაზარებენ ნუნუას!...

დაკანკოთ ამას თავი ღ შეეუდგეთ კახეთის ამავსა. ვერ თვით კახე-
თის მშენიერს ბუნებას აღვიწერდით, მაგრამ, წინადაც მითქვამს („ივერია“
№ 2) განგებამ შე უბადრუგს პოეტური ნიჭი არ მომცა. იქნება იმისთვის-
საც, რომ მუხა გამწვრალა ქართველს პოეტებსე, რადგანაც იგინი თავის
ნიჭის და შეძლების-და-გვარად არ უმღერიან და არ ამკობენ თავის სამშობ-
ლოის მშენიერს ბუნებას!...

რადგანაც კახეთში ჰერის მასკავლი მცირედი იყო და კენახებიც
ძალზე დანაცრული (თუმცა დანაცრული იყო, მაგრამ კახეთში წელს
დიდალი ღვინო მოვიდა; ასე რომ ზოგიერთს სოფელში ჭურჭელსაც
ვერს „მოუღაბდნენ“) შე შეკონა კახეთში და ნამეტნავად თელავში
„ქეიფი“ და ცხოვრების განგარგებაზედ უზრუნველობა შემცირდებოდა
მეთქი (შე სამგზავროდ გახლდით ფშავ-ხევისურეთში ივლისში. მოგ-
ზარობის აღწერას „ივერიის“ მკითხველებს გავაცნობ, რადგანაც მასში
ბევრი საყურადღებო ცნობებია); მაგრამ დასე მოტუეებს! — უფრო
გახშირებული ქეიფი დამხვდა კახეთში! ისე ნაირად ჭსწრუტავდნენ ჩვე-
ნი თელაველები (სოფელენი კი მოწრომილ ივენს) „მისუსტებულს
ნუნუას, ისეთს ვეჩეებში შექცეოდნენ, ისეთს „შტოს-ცხრასში“ ივენენ
გარათლნი ეს ჩვენი ყოვლად უზრუნველნი მომავალზე და ხელ-გამ-
ლილნი „გადაწვანებებსე“ თელაველები რომ ასის ნაბიჯით მანც
გადააჭარბეს ჩინებულს ფიზიკოსს, სირაკუხელს არხიმედს! ვიმეორებ,
ისე გართულნი ივენენ მეთქი, რომ თელავში რომ მტრის დაშქარი
შემოსულ იყო, ისე დაჭხოცდნენ (ახლაც) თელაველებსა, რომ ვერც
კი გაეკოთ! იქნება „ბახუსისტებს“ ეთქოთ — „აღავერდი!“; „შტოს-
ცხრისტებს“ — „საპასი“ არ წამიმალყო, როგორც არხიმედმა
ხმალ-ამოღებულს რომაელს მეომარს უთხრა: — „ფიგურები არ წამიმა-
ლოყო!“...

ვეჩერები ხან კერძო პირებთან, ხანაც „ფსონით“ იმართება თელავში. ვეჩერებში დროს გატარება ყველას მოგვსენებათ როგორცა; მაგრამ საჭიროდ ვრაცხ ადგიწერთ ერთი აქაური ვეჩერთაგანი, რომ უფრო ცხადად გაიხრათ აქაური ბარინ-ბარინშები და ვაჟბატონები. ესთქვათ წინა დღით შეიტყეს — ხვალ ვეჩერიაო. თქვენ უნდა უფროთ მიწვეულების (მეტად აქაურის ქალებისა) გულის ფანტქალსა, როგორის ბაგაბუგით უცემსთ ნაზი გული, როგორ აუღ-ჩაუღით ბაგანი და როგორ მოუთმენლად მოელან ვეჩერის საღამოსა! უნდა უფრო დაუგდოთ როგორს პლანებს აწეობენ, რამდენს კადრილ-პოლკა-მასურკას, რამდენს დავლურ-ლეკურს, რამდენს სტუნკა-ცეკვას მოელან თელაური „ბარინშები“ მიწვეულს ვეჩერში! რამდენ თვალის გადავლებას ქალები ვაჟებზე, ვაჟები ქალებზე!...

ამ მოულოდნელს მოლოდინში ზოგს აქაურს ბარინშას (თუმეტი-მეტი ნაზიც არის) ისტერიკაც დაემართება ხოლმე... ქაღალდის მოთამაშენი, რასაკვირველია, ფულის მოგებას და „ჩასვენებას“ მოელან. რას აკეთებენ ბახუსის მსახურნი ამ დროს? ივინი თამადას ირჩევენ, რათა უხვი მსხვერპლი შეჭსწირონ ბახუსსა... აი საღამოს უამიც მოახლოვდა... ქალები დაირთნენ. (ჯერ, როგორც მოგვსენებათ კოხტა-პრანჭია ქალების ამბავი — რომელი ფერი უფრო მოგვიხდება რომ ჩავიცვათ) — ქა, დრო არის წავიდეთ ვეჩერში! იტყვის ნაზის ხმით ბარინშა. — ნეტა ვინ იქნება ჩემი კავალერი?! ოჰ, თუ ჩემი №... იქ არის — კარგს დროებას მტავარებ!... ნეტა №-ის ქალი იქნება დაპატივებული ვეჩერში? — ეტყვის შურით ერთი ქალთაგანი თავის თანამოგზაურს. — ვიშ, ქა, რატომ მაგრე დაპარაკობ ქალა? ის ჩვენი ტოლია და ჩვენში გამოსახენია? იმას სახლს ახლო არც კი გაატარებენ, გაუგებებს გულსა მეორე, ფერ-უმარადით გალესილი ჩასუქებული ქალი...

აი ხალხიც შეიკრიბა ზალაში. სტუმრები თავ თავის დასად გაუფიქრნი, თავ-თავის ადგილს წავიდნენ. აი დაიწყო ვეჩერიცა. დაჭკრა მელქომ დოლი. დატრიალდნენ ქალები და ვაჟები და აიჩივნენ ერთმა-

ნეთში. მეორე ოთახილამ დინჯად ისმის ხმები: კ ბანკე. დვადცატ რუბლეი! იძახის შტოლისტების თამადა. — გო ბანკ! — მოიძახებს მეორე. — შორუბლეი ახკო! შექამე აშობის... ნაპე!... და სხვა ამგვარები.

შევიხედეთ საცუკაო ოთახში. შეხედეთ რა შუერთ უეურებს დაბალი წითელ-წითელი ქალი მოთამაშეებსა, მეც რატომ აჩაინა მთხოვაო. უეურეთ მაღალ ქალს, როგორის ცეცხლის თვალებით უჭსტქე-რის თავს კაკაღებს, რომელსაც წელზედ მოუხვევია ხელი... აგერ როგორ ემუსაიფება კაკაღერი დამასა და სხვა ამ გვარს. დანახავთ...

ცუკაობა მოჩხა 1—2 ნაშუაღამეის საათზედ. დასდნენ კახ-შამზედ. ქალები კაკაღებით მაღე წავიდ-წამოვიდნენ. დარჩნენ მსმე-ლები ბახუსის მსახურნი. შემოჭსძახეს „სუფრული“, „ჩაკრული“, გაკრული მრკაღყამიერ! როდესაც შეუფდათ ნუნუა თავში — მყრულიც დაიწყეს. ესენი სხედან იმ დრომდინ, ვიდრე კარგად არ გაიყენებინან — გათყებამდის, რომლის შემდეგ, ზოგს სუფრასედეკე დაეძინება, ზოგნი წავლენ თავ-თავიანთ სახლებში. ეგვლა სტუმარი სიხარულით მოკლოდა კეჩესა, მაგრამ ბეკრი გულდამწკარი, გულ-ჩათუთქვილი დაბრუნდა შინა. ბეკრს ქალადის მოთამაშეს ამოასვენებინეს 10 მან. და 25 მან. ქალადე-ბი. ბეკრმაც დაიძახა — „ზამნოი“...

ბეკრი ქალი დაბრუნდა გულ ამომჯდარი და გაჯავრებულ-გაკაზა-სებული — სხვა ქალებს რად მოაქციეს ჩემზედ მომეტებული უჭრადლებო. ამის გამო თელაურს ქალებში იბადება შური, სიძულვილი და ჭორები ერთმანერთზე...

აგრე და ამ ნაირად ატარებს და ჭლეკს თავის სიტოცხლეს უო-ველი თელაველი, — დიდი და პატარა, ქალი და კაცი, თავადი და ვლეხი...

ოჩიოდე სიტყვას თელავის ადმინისტრაციასაც ვუძღვნი. თუმცა არ ესაიშოვნება, ცწყინება კიდევ ქვემოდ მოყვანილი, მაგრამ მაინც მე ჩემსას არ დავიშლი: მაინც სიმაართლეს გამოვთქვამ და ვიტყვი, რომ რაც ადმინისტრაციის ვალია ნებით თუ უნებურად თავში ქვა უნდა იტვს და გააკეთოს, უური მიუგდოს... თუ მაინცა და მაინც ჩენი

ადმინისტრაციის თავისას არ დაიშლის — ბატონის წყარო ახლო ჩამოუ-
 უხრიალებთ — იმის წყლით გაივრდონ გუდი. თუ ამ საშუალებამაც
 არ გასტრია „ბურჯთან“ გამობრძანდენ დილით და ისრეთის მშვენიე-
 რის სუნით დასტრებებსან, რომ იქმსება მადლობაც მითხრან მოგონე-
 ბისათვის...

საკვირველია: საწყავი (სიტყვის მასალად ვხმარებ) შინატიშვი-
 ლები (ყასუბი) გურდღელაურის ბოლოს გაყარეს — აქ დახრეთ საკ-
 ლავიო და ცხვირის წინ რომ ცხვარს (1-ს ნოემბერს ძრხვაც დაკ-
 ლეს) უხრცვენ — იმას კი ვერა ხედავენ! „ბურჯი“ მასრის უფროსის
 სახლს აკრავს; ასე რომ თანჯრები გადმოჭეუტებს მას და პრისტავი-
 სს კიდევ კარები და ნუ თუ წარმოსადგენია, რომ ან ერთი და ან
 მეორე ვერა ხედავენ აქ დახრცილს. საკლავსა და მის თანჯ-თუშებს?!
 საკლავი, ბატონო, მ. ხირსულავის გომურში ჭყავთ ყასუბისა; დი-
 ლით ადრე გამოჭევათ თითო-თითო და ჭხრცვენ მასრის უფროსისა
 და პრისტავის ცხვირ წინ! ძალიან უფრ-მანვილი და თვალის მშვენიე-
 ლი ადმინისტრაციის გვერს!... მოგონებაზედ ორიოდ სიტყვა პრისტ-
 ტავსე. ეს ჩემი პრისტავი სწორედ ლუარსაბი განჯავთ; ქართველი
 ლუარსაბი კი არა — „რუსეთში ლუარსაბი!“ მთელი დღე და ღამე
 შინ განისკენებს, მხლელად შუადღის დროს გამობრძანდება. ბუჯვარ-
 ზედ და დაიწყოებს ტრახახობას: ოჭ, კაცო, (ხშირად იტყვის) ერთი
 კვირა იქმნება ჩაი არ დამილეკია; რა ვერ მოვისვენე! საღამოსედ წა-
 ვალ და გათენებისასლა მოვდივარ შინა! აი დღესაც დილის ექვს სათ-
 ზედ მოვედი შინა! ასოები ჩემი აღარ არის — დამტვრეული ვარ სულ
 (მოგონია უფრო ტახტზე გორაობით და მეტის-მეტის სიმსუქნით).
 ისრეთის სინტრუვის მოიკონებს, და დაკჯერებსთ (შნთანნი ტყუილე-
 ბი იცის!), რომ ღმერთმა შეარცხვინოს დასტე — თანტახით ამას-
 თან ვერ მოვა!... განვარძლოთ ადმინისტრაციასზედ, რომელშიაც დაუ-
 დაჯავად მომჭინროებს უფ. პრისტავი რუსეთში, რომელაც, რა-
 გორც მისის ნამოღვაწევისაგან სჩანს, აჩასფერს არ აკეთებს. თედავ-
 ში საშინელი უსუფთაობა და ბინძურობა. თედავის ქუჩები ამ უამად

შეგულა კახეთის სოფლის გზებზე უხეირო და გაუკეთებელია. მიზეზი კი, სწორე მოგახსენათ, არ ვიცი, თუღაკა უფრო ახლათ ადმინისტრაციასთან და თუ კი ამავე ადმინისტრაციამ საწყალს გლეხობას გააკეთებინა თავ თავის სოფლის გზები, სუ თუ ესვე ადმინისტრაცია ვერ გააკეთებინებს შიქალაქებს თავისის ქალაქის გზებსა!! მიგვიჩნს და გაშვირვებთ ეს მოვლენა. კეძებ, კეძებ ამ მოვლენის მიზეზსა, მაგრამ მანც ვერა და ვერ შეეპტე მიზეზი! ვინ იცის, იქნება ჩემოსთანა უბრალო ადამის შვილის გონებას არ ძალუმს მიწითმა მადლის ადმინისტრაციის განგებულებაშია, — არც ეს არის საკვირველი... „ურემი რაფა გადაბრუნდება — გზა მაშინ გამოჩნდება.“ სწორედ ასე მოუვიდა ალაზნის ვატარა ხიდსა. მინამდის დამაფული იყო და ეტუობოდა წუჯისგან დამალვა-მინამ ყური არავინ გაიბერტყა; და როდესაც წყალმა მთელი მხარე სრულებით ჩამოაგალა და ცხენისმეტრა არა გაისვლებოდა რა; როდესაც თვით თ. ნ. ზ. ჩ — შუის, მომავალს ს. ნათარეულიდგან, ეტლი ჩაუვარდა ალაზანში, მხოლოდ მაშინ გაახილა თვალი აქაურმა ადმინისტრაციამ, მხოლოდ მაშინდა გაგზავნეს ჩათრები, რომ ამ უგანსვენელ ტემა-ტეუებით გამოერკნათ სოფლის ხალხი ხიდის გასაკეთებლად. ამ ყამად შილდა-ენისლის-სახე-გრემის და შაქრანის ხალხი ხიდზედ მუშაობენ... ესეც არაფერი. ჩვენის გლეხის ჭირნახული ისევე ვაჭრების ხელში გადადის. 20 — 30 მანეთში 15 — 20 საპალნე ღვინოს ართმევენ ვაჭრები გლეხებსა! ნუ თუ ამ საზარელის უსინდისობის (ვაჭრების მხრით) მოვლენის მოსპობა ადმინისტრაციას არ შეუძლიან?! — შეუძლიან, პატრონო, და ადვილადაც შეუძლიან. აი როგორ: ვაჭრები დაუბრკოლებელი უგანონოდ ჭლარ-ცლაკენ გლეხსა მაშინ, როდესაც ამავე გლეხს სახელმწიფო ხარჯი ჯერ არ გადაუხდია, როგორ გგონათ: ნუ თუ სახელმწიფო ვალი უფრო დიდი და შეუწინარებელი ვალი არ არის, ვიდრე კერძო, ვიდაც პოდოს-მიკირტუმასა?! რასაკვირველია: მაშ როგორ და რისთვის ხდება, ვიმეორებ მე, რომ სახელმწიფო ხარჯი მოუშორებელი რჩება და კერძო კი ერთი ათად იხდება! ადმინისტრაცია, როგორც სახელმწი-

თუ კანონების წარმომადგენელი, თუ შექნიშნავს რაიმე კანონის წინააღმდეგს მოკლენას, მოკალა სასტიკი უურადღება მიაქციოს, და მოსპოს იგი და დამნაშავე დაასჯელებს. განა არ შეუძლიან ადმინისტრაციის თავის მზრდაში საქმე ისრე დააყენოს, რომ გლეხს ხაზინის ვალდებულება და მოკირტუმსიც რომ გერძო მოკალემ ის გამოართვას გლეხსა, რაც ეკუთვნის და არა ერთი ოცად, ანუ მთელი წლის მოსავალი!... შეითხველი იფიქრებს: იქნება ადმინისტრაციამ არ იცის ეს ამბებიო.— იცის, ბატონო, როგორ არ იცის, თორემ აი რა ილაპარაკა თვითონ ერთმა მათგანმა ბუღალტრედ: „№ სოფელში ვიყავი. სასამართლოში შევედი დასათვალიერებლად, სასამართლო ვაჭრებით იყო სავსე (მოსავლის და მოკრების დრო გახლავთ), მხოლოდ სამი-ოთხი გლეხი იყო მათშორის, ერთს ვაჭარს ვკითხე: რას აკეთებ აქა-მეთქი?— მან თამამად მიპასუხა: ღვინოები მაქვს დაბეჭდილი ჩემს ვალში ერთის გლეხისა.— ვინ დაბეჭდა და ვისის ბძანებით? კვლად ვკითხე მე.— მამასხლისმა ჩემის თხოვნით, დინჯად მიპასუხა ვაჭარმა.— ღისტი გაქვს სასამართლოდგან? ვკითხე მე.— არა! მიპასუხა გაბღინებულმა, — ვისა ქმართებს შენი ვალი? ვკითხე ჩემს მოზარდს.— აი, მაგ ვაჭარს, მიპასუხა ვაჭარმა... გლეხმა-ვანმა, ქსთქვა ადმინისტრაციის, მოხელემ: შემომჩვილა: სამი (მგონია) სავალზე შემართა და სამი (მგონია) ქვევრი დამიბეჭდეს, შენი ჭირიმი. რამდენი კეზევი, რომ დაგურჩო მანც და მეც რაც გნებავს ქქებით მეთქი, მაგრამ შემოცვიუნენ მაქანში და დაბეჭდეს, ესლა სულ-ერთიან დამძარბულა ღვინო და დამბეჭდავი— მოკალე ღვინოს აღარ იღებს — გაფუჭებულია, რად მინდა!...“ ეს გვიამბო ადმინისტრაციის მოხელემ და თუ ესა ქსთქვა ადმინისტრაციის შიგნითა, მაშასადამე ქსტოდნია რა ხდება და რა ოინებს სხადიან ვაჭრები სოფლებში. შეიძლება თვითთულად ყოველი ბოროტ-მოქმედება არ იცოდეს ადმინისტრაციამ, მაგრამ საზოგადოდ ხომ შეტყობილი აქვს ვაჭრების და მამასხლისების ოინები სოფლებში...

ერთი ამბავიც, რომელიც ამტკიცებს, თუ როგორ ბოროტ-
მოქმედობს ერთი მოხელეთაგანი, რომელიც არც პოლიციას და
არც სუდს არ ეკუთვნის. ერთი ტუსადი მუშაობდა სთხრიდა
მიწას ხეების ჩასარგავად, მე მივედი და კვითხე მიზეზი მისის
დამწუვდვისა. მან თავი გაიქნია და დაღონებით მითხრა: „რა ვიცი,
შენი ჭირივე №-ს მივედი და შევსჩივე — კენახს მართმევენ და
მრუშამდგომლე მეტქი. N-მა ათი თუმანი ქრთაში მთხოვა, აბა მე სა-
ცოდავი სად ვიშოვიდი და უარა ვუთხარი. ამაყედ განჩისდა №-ი
უბძანა მამასახლისსა და დამაჭერინა. ვარ ეგრე, არც ნახაღნიკმა იცის,
არც სუდიამ... მე პირ-დაღებული დავრჩი ამ ამბისაგან და გამოკბრუნ-
დი... აღმინისტრაცია თავს იმართლებს და იტყვის — ეს ჩემი საქმე
არ არისო...“

ამ ნაირად და ამ მდგომარეობაში გახლავსთ თელავში საქ-
მეები... ვგონებ, რომ ამ გვარი საქმეები ღირსნი არიან ეურად-
ღებისა... „უპატრონო ცხვარს შველი შესჭამსო,“ სწორედ ასე მოს-
დით თელავის დაბალს ხალხსა. აქაური გაჭრები თავის ნებაყედ იქ-
ცვიან, ტაქცია ფეხებზედ ჭვიდიათ შრატისვილებსა (ყასპების გვარია).
ჩემის ეურებით გავიგონე შრატისვილის შაქარასაგან, როდესაც ტაქ-
ციას აკრავდნენ: „თქვენი ტაქცია ნ.....ათო!!“ ისე გათამამებულ-
ნი არიან აქაურნი უასპები, რომ თუ უთხარით რამე ცაღლანძვევენ გი-
დეც-ჩემი ნებაა და ამ ფასადა ვყიდიო; ან კიდევ: თუ გინდ წაიღე,
თუნდ არა, აჭა შენი ფული! (და გადმოგიყრიან ფულსა)... რა უნდა
ჭქმნას სწულმა მსუადველმა? ცარეელი ხომ ვერ წამოგა და მხო-
ლოდ კისრის ნაჭერიც რომ იუკეს უნდა წაიღოს, ისიც დაევაგების
შემდეგ... არც სხვა რამ ხოჩაგეულობაა აქ იაფი, მეთევსეები არიან
აქ, ბატონო, მეტის-მეტად გათამამებულნი! აყრავლებული თევზიც
რომ იუკეს — ხმა ამოუღებელიც უნდა წამოიღოთ, თორემ თუ ხმა
გაეცით — სწულებითაც არ მოგცემთ!... „გასტინიცა“ თელავისა და
ძვირად ჭვიდიან ეოგელის ფერსა; ასე რომ მომსულელი თელავის სტუ-
მარი შიშით ვერც კი ჩამოხდება აქა. კერძი, რომელიც შესდგება ერ-

თის ჰატარა ხორცის ნაჭრისაგან — 25 — 30 კაზეიკად აჩის უოკელ-
 თვის. თუ ერთს დღეს ვერ გასადას ვეკლას კერძები მეორე დღისა-
 თვის შეინახავენ, ხან მესამისათვისაც... ერთი ახილებული ჭატი იუ-
 ამას წინაჲ თელავში, „გოტინიანისი“ იდგა ემუქებოდა დახდიდას,
 თუ ქართული ლაშარაკი გამაგონეთ აქა — აჩ ვიტი რას დაგმართებ-
 თა! ამ დროსვე აქ ოლქის სასამართლოს წევრებიც იყვნენ. ამათ
 შეუთვალა (ზემო სართულში იდგნენ) „ახილებულმა: რადგანაც მე
 ქართული ლაშარაკი საშინლად მძულს და ცუდ გუნებაზედაც გავსდები
 ხოლმე გაგონებაზედ — გთხოვთ ერთი ოთახი დამიცალათ — მე მანდ
 ამოვიდუ და თქვენ აქ ჩამობძანდეთ...“ თქვენგან არ მიგვირის! მოს-
 კავიდამ ხაბაშების დაბარებისა არ იუოს და ქართულის ანდასისა —
 „ჩემი....., შენი.....“ ვინ დაუთმობდა ამ უბადრუკს ოთახს! გესმით!
 საქართველოში მოსამსახურე კაცს სძულს ქართულის გაგონება; ქარ-
 თველთ შორის მცხოვრებს კაცს ეჭვავრება ქართულის ენის გაგონე-
 ბა!... ამა ამას ჭყელაია ბლომად მწყრები; ამა ამას ჭყლეტია ბლო-
 მათ „ზემოთა ეტაუებში!...“ ოლქის სასამართლოს განუყოფილებას,
 რომელიც წარსულის ენკენისთვის განმავალობაში თელავში იმყოფე-
 ბოდას საქმეების გასარჩევად, ზოგი ემადლიერება, ზოგიც ემდურება,
 ზოგი პირდაპირ აღთარებს; „ბევრი უსამართლობა გასწიესო.“ რამ-
 დენად მართალია ეს ხმა — რა მოგახსენოთ, მაგრამ სიმატლუ შინ-
 ძულებს ჩემის მხრით ვსთქვა ის, რაც შეგნიშნე ოლქის სასამართლოს
 ჰატარე-ცემულს წევრებში. საფუძვლიანი სამდურავია ხალხისაგან წევრე-
 ბისადმი, რომ ცხრა საათისათვის ხალხს ჰარებდნენ და „ვიითონ კი
 შუადღეზე ადრე არ მობრძანდებოდნენ სასამართლოში — მათ ამ დროს
 ეძინათ!... დიდი შეცოთებაა ეს წევრების მხრით. (აქაურებიც ამათა
 ჭბადვენ, ჰატონა, ესენიც ნამდვილად 12 სათზედ მობძანდებიან ხოლმე
 განსამართლებლად!) რა ჭქმნას საწყალმა შორიდან მოსულმა დაბარე-
 ბულმა კაცმა. „ხშირად მოხდებოდა ხოლმე, რომ დაბარებული დღის
 ცხრა საათიდან საღამოს ცხრა საათამდე მშორი ბღა „ტადარ-
 სს შინა თემიდისას...“ ეჩივლა? — ვისთან? მოსამართლეები თვითონ

იყვნენ ახა, მათთან მათხედვე რეგორ გაბედავდნენ ჩივილსა?! ვინ იტყვის: „დედა-ჩემი ავიაო!...“ მზის ამოსვლამდის, ბატონო, ქალაქის თამაშობაში ატარებენ დროსა და დღით თავის დროზედ რეგორღა მოვიდოდნენ?!... ეჭვ: რა გუფოთ, ახლანდელს დროში ყველა დაბაღს ღობეზე სტდილობს გადასტომისა... ვითომ ტფილისშიაც აგრე გვიან მობძანდებიან სოღმე უფაღნი წევრნი „ტამარსა შინა თქმდისასა?“ — ამ კითხვის პასუხს უმორჩილესად ვითხოვ თქვენგან უფ. რედაქტორო...

ამ ცოტას წახებში დიდი დავი-დაწაბა ჭქონდათ ერთმანეთში აქაურს სამოქალაქო სასწავლებლის მასწავლებელთ. ერთი ყველას ემდუროდა, ყველა ერთსა. რამელი მართალი იყო და რომელი მტყუანნი — რა მოგახსენოთ; ეს კი ნამდვილია, რომ ორივე მხარემ საჩივარი ან ცნობა გაგზავნა უფ. სტრელეცკისთან. თქვენ, შკითხველნო, ადვილად მიხვდებით, რომ მასწავლებელთ შორის განხეთქილების დროს მათის მოსწავლეების მდგომარეობა მიემსგავსება იმ კოზაკსა, რომელიც წავიდებულმა აქლემებმა შუაში გაჭყლიტეს... ენახათ რეგორ გაარჩევს ამ საუურადღებო საქმეს უფ. სტრელეცკი... რა კი თელავზე ჩამოვარდა ღაპარაკი, ორიოდ სიტყვას აქაურს ქალების წმ. ნინოს სასწავლებელად გიტყვი. აქაურის „კლასნი დამებისათვის,“ რეგორც ეტყობათ, უმთავრესს პედაგოგიურს ჭეშმარიტებას, რომ „პირველ-დაწვებითი სწავლა ყველგან და ყველასათვის სამშობლო ენახედ უნდა მიდიოდეს,“ კლასტი არ გამოუყრავს? კლასტი არ გამოუდგას ამ ჭეშმარიტებას „კლასნი დამებისათვის,“ მეოქი, თორემ ესენი უწინდებურად რუსულიდგან არ დაწვეუბებდენ პატარა სოფელს ქართულს ქალებსა. ერთის სიტყვით, ამ საქალბო სასწავლებელში პირველ-დაწვებითი სწავლა ქართულის მაგიერ რუსულად მიდის. მით უფრო გასაცარია ეს მოკლენა, რომ ამ სასწავლებელს ადგილობრივი — თელავის და სიღნაღის მასწავლების თავად-ახნაურობა ინახავს თავის ხარჯით!

კაღმა მხარეშიც განდღობით სხვათა შორის ვიყავ სანტენისში, სადაც კვლავ ვადიტანეს სანტენისის შკოლა, რომელთაც დიდოელების აწინაყობის დროს თელავში იყო ჯადმოტანილი. რასაკვირველია უნახავად არ დავტოვე სასწავლებლის შენობა, მით უმეტეს, რომ ამიმაჟალს წელში განახლეს და დახარჯეს 12000 მანეთი! განახლება იგისრა თვით ამ შკოლის ზედამხედველმა, უფ. ყარაქეშიშევმა და მიიღო კიდევ 12000 მანეთი ხაზინიდან. ჩემის იუქროთ ამ ფულის სრულიად მხალი სახელი აშენდებოდა შკოლისათვის. შეკედი ოთახებში, მეგონა სულ უარყოით იქმნება შემკობილი მეთქი, მაგრამ სამს-ოთხს ოთახში კარხის მაგივრად ისეთი ტბები იდგა, რომ ნავით თუ გახვიდოდით, თორემ კაი მცურავიც შეშინდებოდა შიგ შესვლას! თურმე ისე კარგად განაწესების უფ. ყარაქეშიშევს შკოლის შენობა, რომ როგორც გარედ, ისე ოთახებში ჩამოდის წვიმა!... ხსდის იატაკის მაგიერ, ძველი იატაკი გაუშალაშინებინებია და წითელი წამალი წაუგლესინებია, ვითომ მუხანათობას ვერ შემიტყობენო. მაგრამ ჭკვიანს ჭიებს ისე დაუბუდებიათ შიგ, რომ თვითონ 15—20 ოთახი გაუკეთებიათ და წამლის წასმისათვისაც ძრეულ გაჯავრებულან. ამდგარან—მატლები, აუღიათ, ჯერ ბურღვებით დაუხვრეტიათ მთელი იატაკი და ნახევანი ნიხით ამოუყრიათ ზემოთ; ასე რომ თვითუღს ნახვრეტის გარშეჟ მო მთელი გორა ნახევანი ატრკია ყოველს დილით!...

ხე-ტყე, ბატონო, სახელმწიფო ტყიდგან გამოუზინდია უფ. უ. უსასუიდელოდ, ცაცხვის მაგივრად წიუელი მოუხმარებია;... ..

შკოლასთან დახსლოებულ პირებმა დამარწმუნეს, რომ როდესაც რევიზორი მოვიდა სახლების ჩესამოწმებლად, პირველს სადამოს დათვალიერების შემდეგ ძრეულ განრისხებული და უკმაყოფილო გამომეტყველება ჭჭონდა უფ. რევიზორსო. უფ. ე. დაფიქრებული დაიარკობოდაო. მაგრამ შკოლეს დღეს იქ დამსწრეების გასაოცრად, რაღაც მანქანებით რევიზორი ფრიად განარებული, გმაყოფილი და ალტაცებაში იყო და დიდადაც მოიწონა სახლები!...

თავი მომკრან, თავი, თუ ამ სახლების ახლანდელი გადაკეთება 12000 მანეთი ეღირება! ბერძენელ ყოფილს გაზეთებში, რომ უფ. ყანაქეში-შევი ცუდად აჭმევს და ასმევს შეგირდებსაო (მეტ გამტკიცებ) მაგრამ შთავრობა მანც ყურადღებას არ აქცევს ამ ბოროტ-მოქმედებასა. ეს საქმე უფრო უფ. სტრელეცის შეეხება. დროა ყმაწვილები გა-შოიხსნას ამ საშინელის „ფული-ყლაპისაგან“... დროა, აგრეთვე, მეტ გაკათავო ჩემი წერილი...

რ. ძამსაშვილი — ც.

ქ. თელავი, 1879 წელსა.

2-ს გიორგობისთვის.

რა არის საზოგადოება (კუზლიჩა) და სად უნდა
ვამკებოთ იგი.

(ისპანიური საჯირა ლარრასი.)

მე ბუნებით ისა ვარ, რასაც ჩვეულებრივ ღაზარაკში ეძახიან: „ძროხა-გაღს, უბადრუკს, ჭკუის გლახას. ყოველს ამას ეხლავე დანა-სავთ ჩემის წერილისაგან. ერთი, მხოლოდ ერთად-ერთი წუწი მჭირს და იგი წუწი იმაშია, რომ ბეგრი, ძალიან ბეგრი ღაზობა ვიცი და ჩემს აზრს წამოვიყრანტალებ სოლმე არა მკითხე მიაშხესავით. უნდაო, თუ არა, ყოველს ღაზარაკში ჩავეჩხირები სოლმე, ყოველს საგანსედა ჩემს საკუთარს აზრს შევადგენ და მართლს სუელელსავით ვატყავუნებ იმ აზრს ხან აქედ და ხან იქით. დემერმანი თავს ვიტკენ იმისათვის რომ ჩემი აზრი უადგილთა, თუ ადგილსუა. მე კი წამოვროშავ სოლმე და სხვისას არ დაგიდეკ. კინტ ამ მტირე მოთხრობით ცოტათი მანტ გაინტო ჩემი თავი, რასაკვირველია, არ იოცებს, რომ დღეს მე ჩვეულებ-რივის უბედობის სადერდელი ამეშალა და შინდა ვიუბედა, მაგრამ არც კი ვიცი რაზედ მოვეგე ღაქლაქს. ეს კი განვიზრახე, რომ უნდა დავწერო რამ „საზოგადოებისათვის“ და სწორედ მოგახსენოთ არ კი ვიცი „საზოგადოება“ რას ჭქვიან და რა არის. აი ფეხი გამოვეყე თუ არა მწერლობის ასპარეზზედ პირდაპირ ამ უნობს საგანს შევასაღე შუბ-ლი. რაკი ესრეა, მამ დეე ეს საგანი შეიმჭმნას კიდეც საგნად ჩემის პირველის წერილისა. მართლდაც ჯერ ვეგაზზედ უწინარეს ვიდრე „საზოგადოების“ გულისათვის შრომას გავეწედეო და დამეებს უძილოდ

გაკათენებდეთ, საჭიროა ვიცოდეთ, ეკ. ვაჟ-ბატონი საზოგადოება რა წითელი კოჭი ბძანდება.

სიტყვა „საზოგადოება“ რომელიც ეველას ენაზედ დაუხვევია, რომელიც ეველას მოწმად მოჭყყას ხელზე თავის აზრის დასამტკიცებლად, რომელზედაც ეველა ამყარებს თავის საკუთარს წადილს და მიმართულებას, — ერთის სიტყვით, ეკ სიტყვა „საზოგადოება“ რა არის? ცარიელი სიტყვაა, ყოველს აზრს მოკლებული, თუ რამე ნამდვილის აზრის შეჩნებელია? იმის მიხედვით, რომ სიტყვას „საზოგადოებას“ ხშირად ხმარობენ, იმის მიხედვით, რა წოდებას თამაშობს ეკ სიტყვა ქვეყნიერებაზედ, რა მრავალ გვარს ზედ-შესრულებით ჭერთავენ, რა რიგად ჰსტივის-ჭსტემენ, — სიტყვა „საზოგადოება“ უნდა იყოს მართლად ერთი რამ ნამდვილად მყოფი საგანი და დიდის მნიშვნელობისა. ხომ ამბობენ „განათლებული“ საზოგადოება, „დაწინაურებული“ საზოგადოება, „ზიროთენელი“ საზოგადოება, „ჰსტივეტმული“ საზოგადოება, — ჭსჩანს რომ „საზოგადოება“ მართლად არის რაღაც რამ, ჭსჩანს რომ „საზოგადოება“ არსებობს. ამხედ ვუღი დავაჯეროთ და ეხლა ეს ვიკითხოთ: რა არის „საზოგადოება“ და სად უნდა ვეძებოთ იგი?

სწორედ ამ განზრახვით შე ვიკვიდე ჩემი გუდა-ნაზდი და გამოვედი შინიდან, რომ ქუჩებში დავეწყო ძებნა „საზოგადოებას“, თველი ვადევნო რა წითელი კოჭია და რაც განსაკუთრებით. თვისება შეენიშნო ამ „ჰსტივეტმულს“ ვაჟ-ბატონსა ჩემს სახსოვარს წიგნში ჩავწერო. ვერ ეველასზედ უწინარეს გავწიე საცა დიდი ხალხი გრგოდეს. ამისათვის ამოვირჩიე კვირის დღე მრავალი „ჩინოვნიკები“, მრავალი უსაქმო და საქმიანი, ქალი, თუ კაცი, მორთული, გამომრან-ტული ფუსფუსებდნენ ქუჩებში, შედიოდნენ ქაყდარში, რომ ხალხში გამოჩნდნენ და სტეპიც ჩანონ; მეტი გამოდიოდნენ და მიჩობდნენ სადარბაზოთ. თუ სახლის ჰსტრონიები შინ არ დახვდებოდნენ და ან არ მიიღებდნენ, სადარბაზო ბილეტებს ჭსტოკებდნენ; თუ მიიღებდნენ, მოჭყყებოდნენ და პარკს ტაროსზედ, რომელიც სწორედ გითხრათ,

ვერსიონი სალანკანკოა, ანკანკე, თეატრზე, რომელიც ანტი-
 მთქმელს და ანტი-გამგონს ანსსთერი არ გაეგებთ და სხვ. ამოვიღე
 ჩემი სანსსანი წიგნი და ჩავწერე. „საზოგადოება დაიარსება საყდრებ-
 ში, საზოგადოება ირთვება და იპრანკებს, საზოგადოება აკეთებს ვი-
 ზიტებს, რომლისგანაც თვითონ ბეზრდება და სხვასაც თავს აბრ-
 რებს, — მანსადაც, საზოგადოება (ვითხოვთ მის ნება-რთვას) ტყუილ-
 უბრალოდ ჰგანკავს დროს და ქვემოთმუცრობაში ატარებს თავის ცხოვრ-
 რებს.“

ახლა მივიღივარ იქ, სადა ხალხი სანსიონად გადის. აქ კი სწო-
 რედ მოგახსენოთ, ძნელია გრძელ ჰსთქვას ჩამე „საზოგადოების“ შე-
 სხვებ. ერთად ერთი აზრი, რომელიც შესაძლოა გაცდეს აქ თავში გა-
 მრეკანძობს ის ანტი, რომ „საზოგადოება“ გადის სანსიონად იმისთვის,
 რომ უღაპრს მტკეტი, ძლივ აუქტიოთ იუზი გამეღე-გამომეღეღს,
 მუჭეღეღებში მიიღოს და თვითონაც უთავზოს; ზოგი გადის იმი-
 სათვის, რომ თავისი ეკიპაჟი დაანახოს ხალხს, ზოგი იმისათვის რომ
 მუხლი უღამათოს ქვევითად სიანუღითა, ზოგი თავის გასართობად,
 ზოგი ანტიუბობის ბადის სანსრლად და დაანჩენები კი ბილეთების
 ასადებად ცირკში, თეატრში, თუ ანკანკეში და სხვ.“

აი დაბნედა გიდეც, მეც წამოვედი, ზენ ეკიპაჟს ვცდილობ მო-
 ვედილს, ხან ცხენოსნებს — ვა ყველაზედ უფრო სიშიში საზოგადოე-
 ბა რომელიც — დეკემბრები შესუდას უავსანებში, სანსტუმრობებში, რეს-
 ტორანებში, რომ „საზოგადოება“ განსა და გავსინჯო. შეგნობს,
 რომ „საზოგადოებას“ იქ უფრო ჰგვანება თავის მოყდა, სადა უწმინ-
 დურობას, სადა უფრო ცრუად აჭმევენ და ასმევენ და ან იქ, სადა
 სიფაქიზა, სიკეღეღება, სადა კვი სიჭმელი და სანსმელი იცინს. აქვდაშ
 ის აზრი გამომეღეს, რომ საზოგადოება რადც თვით-რეუღი და
 თვით-ნება ყოფილა. ან აქ არის ჯაქლაქი და ალიანქორთი ან! ამდენ-
 ნიონი დაანკანკე — ვინ მოჭსთუღის. ანუ აქ ჯანის-განსი შეტრო-
 ვიანი ჯგუფად, ზოგი სქედ დეკოგატები, ვატანს მომხარებთ ყუანსა-
 მეგანუთნი, ყველანი უვირანს, ხელებს ანათურებენ, მსუბობენ, ვასსა...

ბენ იმისთანა საგნებზედ რომლისაც არც თავი გაუგებათ, არც ბოლო აგერ უფრო მოსოკებით ოთხი უკბილო ბებრუცანა კაცი დგას და სძრახვენ ახალგაზდობას; არა ესმით რა, გძნობა არა აქეთა, არა აქეთ არაფერი ნიჭიო — არა გაეს ჩვენს დროსაო“ და სხვ. და სხვი, ერთის სიტყვით, ყველგან და კველანი მითამ ჭკვიანობენ და ჭკუა კი არსადა ჭსჩანს.

მე ამას უოკელს ფერსა ვხედავ, უოკელის ფერი მესმის, გულში მერინება და ვწერ ჩემს სახსოვარს წიგნში: „განათლებულ საზოგადოებას უფარს იმისთანა საგნებზედ ლაპარაკი, რომლებისაც არა გაუგება რა.“

ვიხედები აქედ-იქით: ღვინო წყალსაკით ისმის, ბახუსმა თავისი ქმნა: გაუხურა ტვინი „პატრი-ცემულს“ საზოგადოებას, რომელმაც ღამის თავის-თავისაც კვლარა გაიგოს რა. მინდოდა ჩემს სახსოვარს წიგნში ჩამეწერა: „პატრი ცემული საზოგადოება“ ითვრება: შეთქი, — მაგრამ ღმერთმა უშეუღოს, კარანდაშს წვერი მოჭსტედა და რადგანაც იქ დრო არ იყო კარანდაში გამომეჭრა, ეს სიტყვები დაშრნა მარტო ჩემს ხსოვნაში.

იმავე დროს სხვა ჯურის ხალხი ბილიარდს თამაშობს, ან ღამეს ათენებს ქაღალდის თამაშობაში, მაგრამ ამ ჯურის ხალხზედ სიტყვას არ გავაგძელებ, რადგანაც ეს ხალხი, ჩემის აზრით, ყველა „საზოგადოებაზედ“ უუგუნურესი საზოგადოებაა.

აი თეატრის დროც მოვიდა. მიუღივარ თეატრში და გულში ვიფიქრობ: იქ მანაც ვნახავ. შეთქი ნამდვილ „საზოგადოებას“, მოვისმენ მის საბუთიანს მსჯელობას, განწმენდილს გემოვნებას და „სიმატლით გამოთქმულს აზრსა.“ შევედი, ვნახე რაღაც ახალს გამოდიას აჩდგენენ. ერთი ნაწილი საზოგადოებისა რაც ქალი და ღონე აქვსთ ტაშს უგრავს, მეორე უშტკენს. ზოგი ამბობს ჩინუწული გამდიდააო, სხვანი კი, ღმერთმა შეინახოსო, არაფერსა ჭკავსო, საბაკელი რამ არისო. ერთის სიტყვით, თავი და ბოლო არავისი გააგება.

თან-და-თან უიჯრო გაოცებულმა ამ ჩემის საგნის ობიექტის გამა-
 მლა, მიგმართე ჩემსედ უიჯრო განათლებულ და მტოდნე კაცებს. ვკით-
 ხე დაწინებულის კამედიის დამწერს: „საზოგადოება“ რა არის ქეთ-
 ქი? და იმან მიპასუხა: ისა ჰესკოპის გეკითხათ, რამდენმა სულელმა
 უნდა მოაყაროს თავი, რომ მით „საზოგადოება“ შექნდეს.“ იგივე ვკით-
 ხე მოწინებულის კამედიის დამწერს და მითხრა: „საზოგადოება არის
 კრება განათლებულთა გვამთა, რომელნიც გამოჩენილ თხზულებას
 ათასებენ სოღმე ღირსებისაშებრ თეატრებში.“ უურნალ-გაზურებს ჰგო-
 ნიათ, რომ მათს ხელის მომწერთა წრის გარედ საზოგადოება არ
 არის. თუ ეკრება ისინი უნდა მუბღიფისტებს დიდი „საზოგადოება“
 არ ეფუძლებათ!... მე ვიტა, თვლას ვერ აუვლენ!... ადგოკატებს ჰგო-
 ნიათ, რომ „საზოგადოება“ მარტო მისთა მრწომუნებულთაგან შექნდგე-
 ბა; ექიმს ჰგონია, რომ „საზოგადოება“ ჩემი ავად-მყოფი ხალხია
 და იმის ხელობის წყალობით ეგ მისი საზოგადოება დღე და დღე
 გლეხობს და სხ. ამ სახით შუადამედინ ვიცადე და „რა არის სა-
 ზოგადოება და სად უნდა ვეძებოთ იგი,“ — ამბების გადაწვეკტილი,
 გარკვეული პასუხი ვერ მივიღე.

მაშ კილას საზოგადოება? ისინი, რომელნიც წარა-მარად დაეთ-
 კეიან, შიშველის დედა-კაცების სურათებს ყიდულობენ და ზოღ-დე-
 კოკის რამანებს კითხულობენ. თუ ისინი, რომელნიც აღზობენ მაგა-
 ზინების თანხებში საქეცნიერო წიგნებს, კლასიკებს, გომეკის თხზუ-
 ლეებს? ისინი, რომელნიც დღე და ღამ იმისთვის დაწინაწინ რომ
 როგორმე „მოკონ“ ილეთი გამოჩენილ მომღერალის ქაღის სახანა-
 კად, თუ ისინი ვინც ამ ბილეთებს ყიდულობენ, რომ გაჭყიდონ მო-
 გობითა? ისინი, რომელნიც ხალხის აფეთქების დროს ჰესწვენ, თაფი-
 თა ხერეტენ, ახრებენ, თუ ისინი, რომელნიც მშვიდობიანობის დროს
 უკულა ფერს ითმენენ, გულ-მოღვინეთ პირ-ფეკობენ და საქმეებს
 ორიგებენ?

ან კი თვითონ მსჯელობა საზოგადოებისა — ეგ ხმა ქვეყნისა
 რაში მდგომარეობს? იმაში თუ, რომ იგი მსჯელობა, იგი ხმა ფეხ-

ქვეშა ჭსთელს ხელზე უჩუკელს განონიერებას და სიმართლეს? ან იქნება იმაში, რომ საუგუნოდ შეურცხვენს ხელზე სახელს გონიერს კაცს, რომელიც არ გადის დუელში თუ ერთმა ბრძივმა ვინმე აწყნინა რამ? ანუ იმაში, რომ დიდის ყაღობის მტაცებელსა გმირის სახელით აქებს და ადიდებს და ორი შაურის ქურდსა კი სახნობელაზედ ჭკზანის?

ნეტა რაა ჩემოო, რომ ამ საზოგადოების მოწყალის თვალს მოსაზიდავთ, დაულაავი და შრომის მოყვარე მწერალი მთელს თავის სიცოცხლეს წერაში ატარებს, ანუ ნიჭიერი მოთამაშე თვატრისა ჭუვირის და იქნევს ხელებსა მთელი თავისი დღენი? რაა ჩემოო, რომ ვაჟ-ვატი შეომარი სიკვდილს არ ერიდება, ოღონდ მის წინ თავი ვისასხელაო? რაა ჩემოო, რომ ამოდენა ხალხი თავს იგლავს, ოღონდ რითმე თავი გამოვიჩინოა „საზოგადოების“ წინაშეა?

ამაებს რომ გამოუდგე შორს წავა. ძილის დროც მომივიდა. მე რაც სახსოვარს წიგნში ჩამეწერა და შემენიშნა ხელმოკრედ გადავიკითხე, გადავთვალეიერე და აი ორ ნაირი დასკვნა დავადე:

ჯერ პირველი ისა, რომ „საზოგადოება“ მარტო მიზეზი ყოფილა, მარტო ფარდა ყოფილა თვითვეულის წევრის საკუთარის გამარჩობისათვის. მწერალი ბლახინის ქალაქდს, „საზოგადოებას“ იუულს, ანთმევს იმ მიზეზით ვითომ იმისთვის იღვწვის, საზოგადო სიკეთისათვის ცოდვილთბს; ექიმი და ადვოკატიც იმავე საზოგადოებას საკეთილად მოქმედობენ, რომ ჭკითხთოთ; მკერვალი, წიგნის გამყიდველი, მესტამბე ჭკერვენ, ჭბეჭდნენ, ატუეუბენ, ჭპარაკენ ვეკლას იმავე კეთილის განზრახვითა. თვითონ მთავ... მაგრამ ესე რომ ვაკუვე შეტად შორს შემატოხინებს ჩემი ენა, ჩემი თავის ამბავი რომ ვიცი. თუნდ ებეც არ იეოს უნდა გამოგიტუდეთ, შეც თვითონ საზოგადოებისთვის ვწერ და თუ ენას აღვირი მიუშვი, ჩემს ნაწერს საზოგადოებამდე ვინ მიუშვებს? მაშინ ჩემს ნაწერს მკითხველად მარტო შელაკეულები...

შეორე დასკვნა ჩაზედაც მე დავექით იმაში მდგომარეობს, რომ არსებობს ერთიანი, ერთ ხაზით, დადგრომილი, უცვლელი, ტკეპ-
 დამჯდარი „საზოგადოება“, როგორც მრავალნა ამტკიცებენ, არამედ
 უოველი წრე ცალკე საზოგადოებას, და ამ სხვა და სხვა ულორტუბისა და
 ხსნათებისაგან არაა შემდგარი მრავალ ოვეროვანი სახე მისი, რასაც
 ჩვენ „საზოგადოებას“ ვეძახით. ეს უკანასკნელი საზოგადოება თვით
 ნება, თვით რჯულია, ცვალებადია, დაუდგრომელია; უოველთვის უს-
 მართლოა და წინ დაუხედავი; არაფრის შემწყნარებელია და უოველის-
 ოვერის ამტანი კია; გულ-მოდგინება ძველისათვის და უუკარს ახალიცა;
 უმიზეზოდ აზილზილდება, და უსახუთოდ ჰსჯის; მცირეზედ რაზედმე-
 იოეთქებს, მცირეზედვე ჩაქრება; არც ის იცის რად უუკარს, არც ის
 იცის რადა ჰსძულს თუმა არც მის სიუკარულს და არც სიძულილს,
 სამძღვარი არა აქვს ხოლმე. როცა ვოგებრივ არის, თავ-მოყრილი
 ჯგუფად, მაშინ ვველანი ერთად ერთს ამბობენ, ცალ-ცალკე კი სულ
 სხვას; მოჭსწონს მარტო გაიძვერა, ხერხიანი, ხსავანა, შუათანა ყალი-
 ბის კაცი; არა-მევირალა, ჩუბი, ნიჭით სავსე კაცი კი ან დავიწყებუ-
 ლია მისგან, ან ათვალწუნებელი; უმადურობით უხდის სამაგიერონს
 დიდს მოღვაწესა და კაი თვალის უუუტებს მას, ვინც ეფერება და
 ატყუებს. დასასრულ ჩვენ ძალიან ვცდებით, რომ ერთმანეთში ურვეო
 საზოგადოებას და შთამომავლობას; შთამომავლობა სულ სხვა არისა;
 შთამომავლობა იგია, რომელიც თითქმის უოველთვის არღვევს ხოლმე
 „საზოგადოების“ უსმართლო განაჩენსა.

ს ა ი ს ტ ო რ ი ო მ ა ნ ს ა ლ ა

I

გ ლ ო შ ი ს წ ი ბ ნ ი ი მ ა რ ი თ ი ს მ ზ ო ი ს ს ო ლ ო მ ო ნ ი ს გ ა უ ლ ლ ი ს ა მ ა რ ი ა გ ი ს ა მ ი წ ა რ ი ლ ი ჭ უ თ ა თ ა ლ მ ი ტ რ ო ვ ო ლ ი ტ დ ო ს ი თ ა ო ს თ ა ნ .

თქვენო მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესობაჲ ქუთათელ მიტროპოლიტო დო სითუოს!

მ ზ მ ა რ ს ა ჯ ე ა რ ე ლ ო მ ჰ მ ა რ დ ა მ ა ს ლ ო რ ჩ ე მ ო , ო დ ე ს გ ა ნ ე ს ე ნ ე ს რ ი ს ს ე ი თ ს ა ქ ა ნ ე ლ ნ ი ც ი ს ა ნ ი წ ა რ ღ ე ნ ა დ დ ა ა ლ ს ა წ ე კ ე ტ ე ლ ა დ უ ო ჯ ო ნ ი ს ქ ე ვ ე ა ნ ი ს ა , დ ა ე ჳ ა ვ ა ი მ ე ი ს მ ს გ ა ვ ს ი მ ო ი წ ი ა ჩ ე მ დ ა მ ო დ ა შ ო ა ვ ა რ დ ი მ ე უ მ ქ ე ი ტ ე ს ს ა ო ს კ ე რ ს ა უ ო ს კ რ უ ლ ი ს ს ა დ ა დ ა შ ო ა მ ი ლ ვ ი ქ ე მ ე მ ა თ ე რ ი ს შ ო ა ვ ა დ ლ ე ჯ ა ს ა ს დ ვ ი ს ა მ ი ქ რ , რ ო მ ლ ი ს ა ა რ ა ვ ი ნ მ ა ქ ე ს მ ო ხ ვ ა ი მ ნ ე დ ა რ ც ა მ ა კ ე ლ ო ვ ო ლ ე ს მ ი ს ლ ე ჯ ვ ი ს ს ა დ ა ვ ი მ ე ო თ ე ბ ი ს ა უ გ ე ნ დ ა უ ს რ უ ლ ე ბ ე ლ ს ბ ნ ე ლ ს უ გ ე ნ ს ა დ ა დ ა ი ზ ა რ ა ქ ე ო რ ი თ ა დ ა მ ა ვ ი თ ა დ რ უ ბ ლ ო თ ა ბ რ წ ე ი ნ ე ა ლ ე ბ ა ი ჩ ე მ ი , შ ე ი მ უ ს რ ა ა მ ა ლ ლ ე ბ ე ლ ი ტ ა ს ტ ი ჩ ე მ ი , დ ა ე ც ნ ე ს გ ა ნ მ რ წ ე ი ნ ე კ რ უ ლ ი მ ა ლ ა ტ ი ჩ ე მ ი , დ ა ბ ი ნ დ ო ვ ა ნ ი ქ მ ე ს შ ა რ ა ვ ა ნ დ ე ლ ნ ი გ ვ ი რ გ ვ ი ნ ი ს ჩ ე მ ი ს ა ნ ი , გ ა ნ ი შ ო მ ო რ თ ე რ ი მ ე ო ო ბ ი ს ჩ ე მ ი ს ა , დ ა დ ა მ რ ტ ი ს ო რ ნ ხ ვ ე ს ა ს ე დ ე ჯ ე ლ ნ ი ჩ ე მ ი ნ ო დ ა დ ი რ ღ ე ს უ ო კ ე ლ ნ ი ა ლ ა გ ნ ი ჩ ე მ ი , დ ა მ ა ვ ა რ ი ქ მ ე ს ჩ ე მ თ ვ ი ს ს ა მ ე ბ ე ო ნ ი ჩ ე მ ი დ ა ნ ა ც ვ ე ლ ა დ ს ი ხ ა რ უ ლ ი ს ჩ ე მ ი ს მ წ უ ხ ა რ ე კ ი ნ ი , ნ ა ც ვ ე ლ ა დ გ ა ნ ც ხ რ ო მ ი ს ჩ ე მ ი ს ა დ ა შ ე ვ ე ბ ი ს ჩ ე მ ი ს ტ ი რ ი ლ ი ს ა უ გ ე ნ ო , ნ ა ც ვ ე ლ ა დ დ ი ღ ე ბ ი ს ა ს ი მ დ ა ბ ლ ე , ნ ა ც ვ ე ლ ა დ თ ა ვ ი ს უ ო ლ ე ბ ი ს ტ ე ვ ე ო ბ ა ნ ა ც ვ ე ლ ა დ ს ი მ დ ი დ რ ი ს ა ს ი გ ლ ა ს ა ჯ ე დ ა უ ო კ ე ლ ო მ ვ ი რ ხ ი ლ უ ლ ე ბ ა , რ ო მ ლ ი ს ა ე ნ ა გ ა რ ო მ ო რ ი ვ ე რ შ ე მ მ ლ ე ბ ე ლ ა რ ს ა ლ წ ე კ რ ა დ . დ ა ე ჳ ა ვ ა ი ა რ ლ ა რ ა გ მ ა ს ა უ ო თ ე ლ ა რ ს ჩ ე მ დ ა მ ო შ ე მ თ ხ ვ ე უ ლ ე ბ ა ე ს ე ვ ი თ ა რ ი დ ა უ მ ვ ი რ ე ს ნ ი დ ა უ ს ა ს ტ ი კ ე ს ნ ი დ ა უ ი წ ა რ ე ს ნ ი ნ ა დ ლ ი ს ა დ ა უ მ ქ ე ე თ ლ ე ს ი მ ა ხ ვ ი ლ ი ს ო რ შ ი რ ი ს ა მ ო ი წ ი ა ჩ ე მ დ ა მ ო მ რ წ ო

ლით ჩემის ხელმწიფის მეფე სოლომონის უკამოდ უცხოებასა შინა
 გაქცევას, სახკებელმან სასმენელმან ისმინა და უბედური მის მიერ
 ქვირთვად და ოხრად სახელდებულ ვიქმენ. ვაი ყოვლად უსამღვდელოე-
 სო, სადა-აჩს შენ მიერ შეუვარებული მეფე სოლომონ? ველარ შეამ-
 გობ დღესასწაულსა ბრწყინვალესა მის ადგომისასა, აღარ იხებებ სა-
 სახლესა მისსა წირვასა ქალაქსა შინა ქუთაისს, არღარა მიეგებებო მე-
 ფე სოლომონს ჯვართა და ღამხრითა და ეგრეთვე ჩვეულებისებრ
 არა ამბობს გიყოფს და არა მიულოცავთ დღესასწაულსა. შემოგრივი
 და შემოგტირი ჩემის ხელმწიფის მეფე სოლომონის გამიწებასა და
 მისს უძეოთ აღმოგებრასა. ვაი სიღვან გელაპარაკები, ვაი ვითარ
 იტიროს ქვეყანა ესე უნდოსა და მწუხარებისა ჩემისა, რომელ მეფე
 იგი მშვიდი და მდაბალი და მართალი და ესრეთ განქანდა და არა-
 ვინ დაშთა თვინიერ ჩემსა და უბედურისა დისა მისისა მათასა, რომ-
 ელიცა ვართ ურთი ერთ-არს სისხლის ცრემლით შემტირალნი და
 მწარისა გოდებითა მჭყოფნი. ვაი ყოვლად უსამღვდელოესო, მშვენიე-
 რი მეფე სოლომონისა თავი შავის მიწითა იფარვისა, ვაიმე დანთქა
 ჩემთვის ყოველი განცხრომა და ქვეყანა და წარხდის ყოველი შვება
 და სახარული! მიგლოვდით ცანი და ქვეყანა და ყოველნი ნათესავნი
 და მხილველნი ჩემნი და მეფე სოლომონისა მე და მეფე სოლომონს,
 ვინაითგან ვიქმენით ორნივე უცხოებასა შინა მდებარე, მაგრამ იგი
 განისვენებს ზეცისა სამყოფსა და წილთა შინა აბრამისათა დავით
 მამისა თვისისათანა მსგავსად აბელისა და მიიღებს მჩხობლისა მოსკლას
 ქარსტესსა, რომელიცა დაკლებულ იქმნა მისდამი სოფელსა ამას
 შინა და მე საუგუნოდ ვიწვები ალითა და მაქვს მე საუგუნოდ სიკვდი-
 ლი და გოდება დაუცხრომელი.

ყოვლად უსამღვდელოესობისა თქვენისა მსახურების მოწადე უბე-
 დური, მეგდართა თანა შერაცხილი იმერეთის დედოფალი, დადი-
 ნის კაცისას ასული მარიამ.

მეფის თეიმურაზ პირველისაგან ბალეჰსილი
ბრძენის სასახლეზედ.

ეს ლექსები ბალის სასახლეზედ ყოფილა დაწერილი.

ღმერთი არს თავი ყოველთა, იგი ვაქით განკადიღოთო,
სამნი ნათელნი ერთად კვსთქვარა მამა, ძე, სული წმიდოთო,
მისის ცნობითა განვნათლდეთ, გონება განვიწმიდოთო,
განვადლოთ უსჯულთება, ნუ კემჭსგავსებით დიდოთო.

აქ არის აშტი გუნბაწი, ბაღისა ჰსდგას შუა-გუფოსა,
შიგ ათას-თეერნი ყვავილნი, კარდი გაშლილი გუჭოსა,
ცნობილთა კაცთა საფდომლად აღრიდგან გამეგუფოსა,
ჩემიმც ცოდვა აქვს ავს კაცსა, კარი არ დაუგუფოსა.

აქ არის ბაზმის სობათი, სუფრისა შემეობილობა,
დრო ახალ ნერგთა ყვავილთა ტურთა ვარდისა შლილობა,
ბუღბუღლთა ბგეკა, ყივილი, ხმა მჭეკრად შეწყობილობა,
მუტრიბთა რასტი, მუღამი, სასმენელთათვის ტკბილობა.

თვითან ჭშეენის და აშეენებს წაღვოტსა ბაღისა ბაღსა,
თუ ლხინი გინდათ თქვენც ნახათ, სხვას უკეთესსა რადასა!?
გიაფ ჩემს უგან ვინც დაჩჩეთ, შტროხსა, ჟმასა, აღასა,
ვინც უმატოდ მიეზურას, ცალმც მისნ ჭყავს ბაღსა.

სახლი შევმზადე საჯინოდ, მე შევემ თეიმურასო,
შევამეგე კედელ-უურენი, ვეჭე თავსაც კარგად ბურავსო,
დავხატე ფერად-ფერადად, ჭკაკს რომე იყოს მურასო,
ტალახიანის ფეხითა, ნურავინ გამიმურავსო.

III

ქველთა და ახალთ საქართველონ მელექსეთ სახელნი

ნათქვამი შეფის თეიმურაზ პირველისაგან:

სხვას ლექსით ჩახრუხამან, შეამეო შევე თამარი,
არ მებრალეების საქებრად, თამარი მისი ჭამარი,
ვაი ამით რომ სრულ ვერ ჭეო, მაღე უთხარეს სამარი,
მუდამ სხვას წიგნებს ვიკითხავთ, მაგრამ მისიცა სამარი.

როსტომიანი უთქვამსო, თურმანის ძეს ხოსროსა,
სხვა წიგნი მაშინ ძვირობდა, დაუწერია მას როსა,
დიდის საქმისა უცოდნი, ჭსჯერდება საქმეს მომცროსა,
ახლა ცუდად ჭსძეს მაგრამე, მონხმარება მის დროსა.

ნანუჩას რუსთველის ნათქვამში ბეერი ჩამ გაურეგია,
საბრალოს ვერ შეუწევია, წმიდა ჩამ აუმღვრევია,
მასთან ჩას ჭსწერდა მის ლექსსა, სირეგნე მას მორევია,
რუსთველი სიბრძნის ტბა არის და იგი არც მორევია.

ჩაგლაგსა თავლეგის შეიღსა, არ ვინ ათხოვებს ვურსაო,
მას კაცხლი დაუმსგვრევია, და კვად დაუგურსაო,
სულ მელექსენი შეჭყარნე, მაგრამ ამ ღრთა მშურსაო,
რა დაჯაბრადო ჩაგლაგსა, ვერ მიჭეკს ბედაურსაო.

ქაიხოსრომან შიგ ჩართვით, ლექსად ჭსთქვა ომანინი,
ომანის სიმხნე საძველეთ ფაჭვის ცმა მოემნინი,
კარგად რამ უთქვამს მის გამო, არა ვჭსთქვა მისი ზიანი,
ევგვილშიც გამოერევა, სულთა ქუფრად რინი.

ზარსადანის ქემ ნოდარ ჭსთქვა, ქება კარგა ნარამ გუჩის,
შვილთ სულთა ხელმწიფეთა, ხატბა მარულის არ აგუჩის,
თვალნი თლილნი მოაფრქვივნა, გარევა ჭყო არ აგუჩის,
მის ლექსისა სასმენელად, მიზერობა ჭხამს კარგა უჩის.

გარსევან ჩოლოყაშვილსა, უთქვამს რამე რაბია,
კიტრი ხილად რადან ვარგა, ვაშლი მოვა რაბია,
ესევე ჭსჯობს რაც მასმია, მისგან მონახსენებია,
გული ჭკვდობა ნარგიზთათვის, თვალნი გაუსტერებია.

სულხანი, თანიას შვილი მეც მახსოვს იყო ჩემობას,
ცოდნა მას ჭქონდა ბუკრი რამ, მაგრამ ჭსწამობდენ ჩემობას,
ამიჩან დარეჯანისძეს, უქებდა გამომჩვენობას,
თუმცა კარგათ ჭსთქვა მაშინცა ნუ ჭგონებ რუსთავის ოდნობას.

ბარძიმ კანხაძემ საამის, წიგნი გალექსა ოდიშსა,
სხვას მელექსესთან ჯდომასი, უხამს იხდიდეს ბოდიშსა,
თუ არ შეეძლო რისთვის ჭსთქვა გაიხდის საამ ბადიშსა,
ვეჭვ თუ არ ეთქვა მით უთქვამს საქმეს უზემდენ საშიშსა.

შემოქმედელი იაკობ კახსენო, ბრძნად მოუბარო,
ამ უამად მას მეცნიერი არსად არა ჭყავს უბარო,
სადმთოს სიტყვითა შიარობს, არის საეროს გმობარო,
სრულად ამისთვის არ ვაქე, რამ იყო ჩემი მგობარო,

ფემანგი ფაში ბერტყაძემ, ახლა ჭსთქვა აფიქმალისანი,
სომხისგან კარგად ჩაგდეთ, სიმძიმით თვით ლიტრისანი,

გებრალბოდესთ საბრალთ, ცხარ-მოჭრით თვალ ცრემლიანი.
 მე ვათქმევინე მაგრამე ვერა ჭსოქვა მართალიანი.

სხვათ მეღექსეთ არ ვახსენებ, არც ბააკა დოლაძესა,
 არც დათუნა ქვარიასა, შოთას რად ვერ წაბაძესა,
 რუსთველმა ჭსოქვა კაცის კაცად, სჯამე რამე დიდა ძესა,
 ჭხედათ ვარსკვლავთ სიმრავლესა, ვერ ედრება შუქით მზესა.

ქართველთ ენითა მეღექსეთ, ვერ ედრებიან ამ ორსა,
 რუსთველსა ენა რიტორსა, შეფესა ალვის ნამოქსა,
 ერთმანეთ რად ვახასებთ უხამს თუ ჭუოფდენ ამბოქსა,
 სრულად იტყვიან უკლებლად, ჭამბავსა სხვაქსთა ნამოქსა.

ხევსურული დალოცვანი

ხევსურთა დეკანოზთაგან გაგონილნი და მათის სიკვით ჩაწერილნი 1865 წ.

I

დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება და გამარჯვება შენდა!
რაც ღვთის ღანაჲდაა, გუგუნიება შენ, შენს ბატონობას; შენ მორიგე
ღმერთო, არ მოგვიწინო! შენს მესვეურსა, ჩოქის მომყრელსა, მად-
ლის მომთხოველსა შენ ნუ მანიწვენ, ნუ მანიძულებ. რაც რომ გულ-
ზედ და მხარზედ გიძახებდეს იმაზე გაუგონე. შენ შენი ბატონი,
შენ შენა მორიგე ღმერთი არ მოგვიწყენს მესვეურსა, ჩოქის მომყ-
რელსა, მადლის მომთხოველსა. ველთ გასულს გიძახებდეს, შენსვეწე.
მგზავრობა მშვიდობისა მიე, ავდარს გაუდარე, ლაღს მტერთან
ჩაუთვარე, მიწრიელ დაუღაგმე, შინ მშვიდობით მოიყვანე. თუ
რამ გამოვიდოდეს ღვთის კარზედ გამოშვებული ღვთის იასაული:
ხარციელთ ჭებერებდეს, ყაღანს ზიდევდეს, მაგის ყუდროს ნუ მიჭკერ-
ძებ, სხვა ყუდრო აღაგს მიასწავლე. შენ შენის ბატონობის მოხრი-
ლი ჩოქი, მოთხოვნილი მადლი შეიურკვე. რაც მხარზედ და გულზედ
გიძახებდეს კაცისა, საქონლისა, ნაშვრალ-ნაშუშავრისა მესველი და მწყა-
ლობელიც იყავი.

II

მკედრის დალოცვა

ღმერთო დიდება შენდა, ღმერთო მადლი შენდა! ღმერთო, დიდ-
ბისა და მადლის მეტი შენ არა მოგვესენება რა. შენგანაა გაჩენილი ყო-

ველი სამართალი, ხვეწება ვაცისა, ბარება სულისა. ღმერთო, იურვე, იხიიშნე; ღმერთო, რაც დაჭკლებია ნულანას დააკლებ; ღმერთო, დაცემული აღდგინე, ატირდომილი გააცინე საცა ქრისტე ჰურბოს, საცა ანგელოზი უამობს, ცოდვიანი ნანობს, მადლიანი გაისვენებს. შამოვიდა ანგელოზი იეხითა ქრისტესითა. ქრისტეო, დასწევე ჯვარი სულს ამას და სუეტას იმას! ცაო ქრუბისაო, ღრუბელო ნათლისაო. სხვათა მასწავლებელო დედაო დიდის მუუვისაო აღაღად და მთავრად აცხონე სული მისი ვისიც სახელ ედუბის, სანთელ ენთების.

III

ქორწინების დალოცვა

ღმერთო, გეხვეწები, — ცა-რგვლის გამხენო, ოქრას ტახტის დამდგომელო, სანთელ-გვირგვინს გამხენო, გეხვეწები იესო ქრისტესა, ცოდ-ქმობის გამხენსა ერთმანეთა შებეკე, ბედიანი ჭქენ დოკლათიანი.

სხვა და სხვა ამბავი და ცნობა

— რომელი სახელმწიფო რაჰდენს ჯარს ინახამს მშვიდობიანობის დროს. ერთს ნემენტურს თხზულებაში მოყვანილია ცნობა მასზედ თუ რომელს ეკროპიის სახელმწიფოს რაჰდენი სამუდამო ჯარი ჰყავს მშვიდობიანობის დროს და ამ ცნობებიდამა ჰსჩანს შემდეგი: უგელაზედ ნაკლები ჯარი ჰყავს ჩერნოგორიას, სულ 100 კაცი; ლიუკსემბურგს—513 კაცი; სერბიას—4,222; საბერძნეთს—12,000; რუმინიას—12,750; დანიას—18,106; გოლანდიას—32,000; პორტუგალიას—35,733; შვედს—36,504; ბელგიას—45,370; ისპანიას—100,000; იტალიას—220,620; ავსტრი-ვენგრისს—292,191; გერმანიას—418,821; საიურანგეთს—496,354; რუსეთს—575,000. სულ ერთად ეს ჯარები შემდგარნი არიან 2,212,567 კაცისაგან; აქ კიდევ ზღვის-ჯარის კაცთა რიცხვი ორასი ათასი რომ დაუმატოთ გამოვა სულ—2,637,000 კაცი. ამ ჯარების შენახვაზედ უოკელ წლივ ინახება ათას-ხუთასი მილიონი გულდენი. თითო კაცი—სულ ცოტა რომ გჰსთქვით—დღეში ერთის გულდენის საქმეს მაინც გააკეთებდა; მაშასადამე ამ სამუდამო ჯარების წყალობით ეკროპია უოკელ დღე ჰჭარბავს 2,637,000 გულდენსა და წელიწადში ცხრა-ას-ორმოც-და-ცხრა მილიონსა. ამ დანაკლისს ისიც დაუმატოთ რომ 400,000 ცხენია ჯარებზედ მომცდარი.

— ყველაზედ ხნიერი კაცა ქვეყანაზედ. კოლუმბიაში, იქაურის ეკიმის ხარხანდესის სიტყვით, აქამდის ცოცხალია თურქე ერთა კაცი, რომლის ხნისაც მთელს ქვეყანაზედ აღაიანი არ უნდა მოიპოვე-

ბოდეს. ხეჩნანდესი ამბობს მე ერთი კაცი ვნახეო სახელად მიგუელ სოლისიო, სან-სებასტიანის ახლად-მხლოდამ არისო დაბადებით. სოლისი ამბობსო, ას ოთხმოცის წლისა ვარო, მაგრამ მეზობლები გამტყვიებენ, რომ ბევრად მეტის ხნისა არისო. იქაური მოხუცებულები ამბობენო, რომ ჯერ ჩვენს უმაწვილობაშიო სოლისი ას წლებზედ მეტ მოხუცებულად ითვლებოდაო. გარდა ამისა ერთი სიკელ გამოჩინდა 1712 წელს დაწერილი, რომელზედაც სოლისის ხელისა მოწერილი და სოლისმაც აღიარა თურმე, მართალია ჩემი მოწერილიაო. ასე თუ ისე, სოლისი ესლა ერთად-ერთი ადამიანისა მეხვიდ-მეტის საუკუნისა. თუმცა ასეთის დაუფერებელს ხნისა, მაგრამ მაინც კიდევ მხნეთ არის და ანამც თუ ჭკუით თუ გონებით დაჭკლების რამ, ანამედ დღესაც მუშაობს თურმე. თავის ხანგრძლივობას იმას აბრალებს თურმე, რომ ზომიერი და წესიერი ცხოვრება მქონდაო და ხორცი საჭმელად თითქმის არ მიხმარაო.

— შვილიერობით მდიდარი ქვეყანა. ექიმი ავანია ამბობს, რომ კოლუმბიის შტატის ხალხს საკვარკუელი შვილიერები არიანო. იქ ერთს იმისთანა რჯახს ვერა სახეთო, რომ ხუთმეტზედ ნაკლები ბალდი იყოო. ერთს რჯახში ამ მცნიერს უნახავს ოცდა თოთხმეტ ბალდი, ამათ შორის რამდენიმე ტყეში ეოფილა; მეორე რჯახში უნახავს ოცმოცდა-თორმეტი ბალდი. იქ ქალები თოთხმეტის წლისანი თურმე თხოვდებიან.

— მოლდი და ნუ გამდიდრდება პარიჟი. შარშან ჰარიუს იმოდენა ხალხს მოაწედა სხვა ქვეყნებიდან და საფრანგეთის სოფლებიდან, რომ თავის დღეში არ ნახულა. ჯერ 1878 წლის ცხრა თვის განმავლობის რიცხვის მართლ გამოცხადებულა და იქიდანა მისხანს, რომ ამ ცხრა თვეში ჰარიუსი მოახულა 37,467,799 კაცი თუ ქალი. რკინის გზების გამოჩინების აღარ ვიტყვობთ და მართლ ქალაქს ჰა-

ჩიყს კი ამ ცხრა თვეში რამდენიმე მილლიარდი ფრანგი შემოუვიდა. თუმცა მწელად საფიქრებელია, რომ ოროს-შუა რიცხვით თვითვე ულს მოსულს ასს ფრანკზედ მეტი არ დაეხარჯოს, მაგრამ ასი ფრანგიც რომ მივიღოთ ანგარიშში, მაინც გამოვა რომ ჰარეჟმა ამ ცხრა თვე-ში იღო სპი ათას შუადას ორმოცდაექვსი მილლიონი ფრანგი. ამის შემდეგ რაღა საკვირველია რომ ჰარეჟა დღე და დღე მდიდრდება და ევავის.

— ორი მოხერხებული ქურდობა. ერთს დიდი-კაცის ქვრივს, გათხოვილი ქალი ჭეოლია, რომელიც თურმე ქმართან ქსცხოვრებდა. უკანასკნელს დროს ავით ყოფილიყო ქალი. ახალწლის მეორეს დღეს ერთი ვიღაც მოსულიყო დიდ-კაცის ქვრივთან და ეთქვა რომ თუ მალე არ მიხედეთ, თქვენს ქალს ცოცხალს ვეღარ მიუსწრობთო. ქვრივს ამ უცნაურს ამბავზედ გული შემოჰჭურია და როცა გულის ყრა გადასვლია და მოხერხებულა, უნახავს რომ ოთახში ადარკინ არის და ყუთები და ზანდუკები დადებულია და აქოთებული. ძვირფასი ნივთები და ბანკის ბილეთები წავლო თურმე ხერხიანს ქურდსა. ქალის სანახავად მაინც წავიდა და ქალი სრულებით კარგა შეაფი დახვდა. მეორე ქურდობა აი როგორ მომხდარა: ერთი მძიმედ ავიდებული მუშა მოდის თურმე ქუჩაში და დაეკახა მაგარის მინას; მინაცა და სხვა იანჯარაში გამოწობილი მინის უკრტელიც დაატკნა გამოკარდა დუქნიდამ პატრონი, დაეწია მუშას და დაუწყო წახახედი მიზლიო. მუშა დაუდრიჯა თურმე, აბა რა მზადია, რომ გიზლოო. ორმა ამ დროს იქ შემსწრე კაცმა უჩნია დუქნის პატრონი, ჯიბეები დაუხსრიკოო, უპოვი რასშეს და გადახდევინეო. გაუსინჯა ჯიბეები და ათას ფრანკიანი ბანკის ბილეთი უპოგა. მუშა ტირილით ემუჯრება, — ნუ მარტმეკ, ჩემი არ არისო, ჩემის აღისაო. მაგრამ არაფერმა უშველა. დუქნის პატრონი წაართო ის ათას ფრანკიანი ბილეთი, შევიდა დუქანში, დაახურდა ის ბილეთი, ორასი ფრანგი წახახედის ფასი თვითონ აიღო.

და დანახეი ხურდა 800 ჟრანკი მუშას დაუბრუნა მუშა წყველით და ქოქვით წავიდა თავის გზასად, მაგრამ ქუჩის ეურეს შეუხვია თუ არა ერთი ხანხანს და ხვითხვითს მოჭყვა. ამ ხვითხვითს ბანა მიჭსტეს იმ ღრმა კაცმაც, რომელთაც დუქნას პატრონს უჩინეს მუშას ჯობე-ბი დაუხხროკეო. თურმე ნუ იტყვიო, ის ათას ფრანკიანი ბანკის ბი-ლეტი ყაღბი ყოფილა და ამ რიგად კი გასადაეს 800 ჟრანკათ.

— დუელები ქალებ შორის. ნუფრკვიდამ იწერებიან, რომ ამ უკანასკნელს თვეშიო ექვსი დუელი მოხდაო ახალ-გაზდა ქალებ-შორისაო. უკანასკნელის დუელის ამბავი ეგვალად უფრო დირს-საც-ნობია. ორი გასაახოვარი ყმაწვილი ქალი ეკვლინა მენსონი და ჯენ-ნი ლენდსკევი ქალიან მეგობრები იყვნენ ჯერ მამინ როცა სასწავლე-ბელში ყოფილან. სწავლის შესრულების შემდეგაც ერთმანეთთან მე-გობრობა ქქონიათ და ხშირი მისვლა-მოსვლა. ბოლოს მოჭსდენიათ-დუელი—იციოთ მეტე რაზედ?—ჩხუბი მოსვლიათ ქადადდის თამაშო-ბაში! დუელი რეკოლეკრებიოთ ქქონიათ და ერთმანეთზედ ხუთს ნა-ბიჯზედ უნდა ესროდნათ სამ-სამჯერ. ეკვლინა მენსონს ჭკრებიო პიჩ-ველი ჯერი სროდისა, რაჯერ უსროდნია და მეტე თითონ გაჩკრე-ბულა და უთქვამს, ესლა შენი ჯერიაო. მამინ ჯენნი ლენდსკეს ნი-შანში ამოუღია თავისი მოპირდაპირე, დაუტეშინებია რეკოლეკერი და ტეგია მარჯვენა მკლავში მიუხვედრებია. ეკვლინა მენსონს ტვივილი-საგან გული შეჭსწუხებია და წაღვეულა. სეკუნდანტობათ ჭყოლიათ უწინდელი თავიანთი ოსტატი ქალები. ისე მძიმედ დაუჭრია ჯენნის საცოდავი ეკვლინა, რომ ამბობენ თუ მკლავი არ მოიჭრა, მოკვდე-ბოა.

— ეინ უფრო მალე თხოვდებო ქერა თმიანი ქალი თუ შავ თმიანი. გაყოთ „France“ ამტიცებს რომ ანგლიაში ესლა

თან-თან მრავლდება შავ თმიანი ქალიშვილები და იქაური ქალები იმედუნად უფრო ადვილად თხოვდებიანო, რომოდესადაც მათი თმა შოკს აჩინო ფერით ქერს და რქოს ფერს თმაზედაო. 737 ქალში 33 რქოს ფერ თმიანი ყოფილა, 95 ქერა, 240 ღია წაბლის ფერი, 336 მოჭირებულნი წაბლიფერი და 33 შავი თმიანი. ქერა თმიანი ასში რამოდენა ცხრამეტი, გათხოვილა ღია წაბლის ფერ თმიანი ასში სამოცნი და მოჭირებულ წაბლის ფერ თმიანი ასში სამოცდაცხრა.

— ხნიერი კუ. 1879 წ. ივნისში ერთს მდინარეში დაუჭერათ გუ. შურგის ფარზედ ჭქონია ამოჭრილი ისპანიის ღერბი და ეს წარწერილება: „1700 წელსა დავიჭირე ეს გუ. ერხანდო გომეშმა.“ საპატო მონუმი ისევ ჩაუვლიათ წყალში ამ ახალის წარწერილებით: „ესტენ ჭკრად. ელარიდა. 1879 წ.“

ხერხი ჰსჯობია ლონესა თუ კაცი მოიგონებსაო. ერთი მოგზაური მისულა სტამბოლს და როგორღაც ფათერკად მოსკლია შესვლა მაჭმად II ხადში, საცა სხვა რჯულის კაცს შესვლა აკრძალული ჭქონდა იმ დროს და თუ შევიდოდა სიკვდილით დაჭსჯიდნენ ხელმე. ეს უბედური მოგზაური დაცხირეს და მიჭკვარეს თურმე ფადიშაჰსა.

— რას გიზმენ შენ დღეს? ჭკითხა სულთანმა და ზედ დაუმატა: თუ იტყუებ, წყალში ჩაგადებენ და თუ მართლეს იტყვი — ჩამოგახრებენ.

— წყალში ჩამაგდებენ! უპასუხა მოგზაურმა შეკერცხლად და ამ პასუხით გადირჩინა თავი: ვერ ჩააგდებდნენ წყალში, იმიტომ რომ მაშინ იმისი სიტყვა გამართლებოდა და მართლისათვის ზიკობისამებრ უნდა ჩამოეხრათ და ვერც ჩამოახრებდნენ, იმიტომ რომ მაშინ იმისი სიტყვა გაბტყუნებოდა და ტყუილისათვის იმავე ზიკობისამებრ უნდა წყალში ჩაეგდოთ.

— ლილაც საწამლაღია. შტეტინში როცა სარეცხს ღილას უშვებოდა ერთი მრეცხავი დედა-კაცი ეური არ ათხოვა თურმე, რომ ხელი გაფხანდილი აქვს. ხელმა თურმე ტუხა დაუწყო მას მერმედ, მერე დაუსივდა და ექიმმა ჰსთქვა, რომ სისხლში საწამლაღი შეჭვარვიაო. საცოდავს კანალამ ხელი არ მოჭსტრეს, ასე თურმე საშიშრად გაუხდა ხელი.

თეთრი არაბები. შორტუგალიელმა მოგზაურმა აფრიკაში, სერნა შინტომ, წარუდგინა სორობონას თავისი მოგზაურობის აღწერა, რომელიდანაც ჰქვანს, რომ მას უზოგონია შუა აფრიკაში თეთრი არაბები, რომელთა თანახმადაც აქამომდე სხვა და სხვა დაუწყებელი ჭორები დადიოდა. მისგან ნაზოგონს ხალხს კასკეკრები ჰქვიან იმათებურად და კუჩისა და კუბანგოს მდინარეებ შუა შინადრობენ. ამ გელურის ხალხის კანი უფრო თეთრია, ვიდრე კაკასიის თემის ხალხებისაო, თმები ხუჭუჭი აქვთო, როგორც ეგიპტის თემის ხალხებისა და თვალები გეზათ უსხედთ როგორც მონგოლებისაო; ახოვანის ტანისანი არიან, შატარ-შატარა გუნდებთ ცხოვრებენ ოთხი თუ ხუთი ოჯახი ერთადო და ელის ხალხის ცხოვრება აქვთო.

— ხელოვნების საკვირველება. ამერიკის შტატებში დაქვეითებულ საოცარი საათი, რომლის მუგზავსიც აქამომდე არამც თუ ნახულა სადმე, არც ვი ვისმე გონებაში წარმოუდგენია. საათი გაუკეთებია ერთს მოქალაქეს კოლუმბის ქალაქში (ამერიკაშია, ოგაიოს შტატი) და მთელი რვა წელიწადი. უმუშავნია ზედ. სიმაღლით საყენ ნახევარია, სიგანით საყენის სამი ჩარეკი და დამუარებულია არწივის კლანჭებზედ ბრქვალეუბ შარის, რომელთაც ცამეტი ისარი უწერიათ და ზედ ცამეტი ადრინდელი შტატის რესპუბლისა გამონატული. საათის დასადგმელის ორივე მხარეს ორი უმთავრესი საქმეა ამერიკის ისტორიისა გამოსახული, სახელდობრ, ბრძოლა განთავისუფლებისათვის და

ბრძოლა ურთიერთობისი. აჭკ მონახს უშეკლებელი შენობა „independence Hall“, მისი საშრკელთა თავის წარითა და მოხუცი კაცი გამზადებული წარის დასარკვად. ღმერთთა თავისუფლებისა საათის წარისა ქსტემს. ერთა რუბი საათისა გაივლის თუ არა, რთქლ-მავალა გამოდის ნიშნად იმისა, რომ კეთილ-დღეობა ამერიკისა სწრაფად მიდის წინ. მეორე რუბი საათისა გაივლის თუ არა, „independence Hall“-ის წარი ქსტემს და იმავე წამს გამოდის ვაშინგტონი და დიდებულად, შედიდურად უკლის განს და ისევე შედის. მესამე რუბზედ მოციქულნი იკრიბებიან ქრისტეს წინ. პეტრე მოციქული მამლის უივილზედ უარ-ჭუთოს ქრისტესსა. მეოთხე რუბზედ თვითონ საათის წარი ქსტემს. შუაღამის და შუადღის ნიშნად გამოდის სურათი მონათა განთავისუფლებისა: ღინგოლნი გამოდის, ხელში განთავისუფლების მანიფესტი უჭირავს და მიისწრათვის მონისაკენ, რომელიც ბოძსეა შიკრული ჟინჯილით. ღინგოლნის მისვლის უმაღვე მონას ხელ-ფეხიდან ჩამოჭსტვიკა ჟინჯილი და ხელები ისე დაეკრიბება ხალხე გულზედ განთავისუფლებულს მონას თითქო სამადლობელს ღოცვას ამბობსო.

„დროება“- „ივერიის“ გამოცემაზე

მომავალ 1880 წელს.

მომავალ 1880 წლის 1-ლი იანვრიდან გაზეთი „დროება“ და ყურნალი „ივერია“ შეერთდებიან და იეოლიები ექთსა-და-იმავე საერთო რედაქციას, რომელიც შესდგება ამ ორივე ყურნალ-გიზეთის აწინდელ რედაქციებისაგან და თანამშრომლებისაგან.

გაზეთი „დროება“ გამოვა ყოველ დღე, როგორც აქამომდე, მხოლოდ ფორმატი (თაბახის სივრცე) უფრო დიდი ექნება. ყურსალი „ივერია“ კი გამოვა სამს თვეში ერთხელ სივრცით თორმეტი დიდი თაბახი.

გაზეთის შესაიერ სტატიებს შესახებ შინაურის მიმოხილვისა და პოლიტიკისა, მართლ „დროებაში“ მიეცემა ადგილი; ხოლო უფრო ვრცელს სტატიებს რომელსაჲ განსაკუთრებულს საგანზედ, პოლიტიკისა და შინაურის საქმეების შესახებ, ექნებათ ადგილი ყურნალს „ივერიაში“. ამის გამო მომავალის წლიდან ყურნალი „ივერია“ უფრო იმ გვარს წიგნებს დაემსგავსება, რომელთაც რუსები „სობორნიკს“ ეძახიან, ვიდრე დრო გამოშვებითს გამოცემას; განსაკუთრებულნი ყურადღება რედაქციისა ექნება მაქცეული იმაზედ, რომ „ივერია“ ადვილი საკითხავი, კარგი გასართობი და თან სასარგებლო წიგნიც იყოს, და ამისთვის უფრო ვრცელი ადგილი ეჭირება რომანებს, მოთხრობებს, ლექსებს როგორც თარგმნილებს, ისე პირ-და-პირ ჩვენს ენაზე დაწერილებს, და აგრეთვე ძველს ჩვენს ენაზე დაწერილებს, და აგრეთვე ძველს ჩვენს მოთხრობებსაც, რომელნიც იმ სახით დაიბეჭდებიან, რომ მერე ცალ-ცალკე წიგნად შეიკრებოდეს.

ამ შეერთების შრომისა და ღონის წყალობით, „დროება“-
„ივერის“ რედაქციას იმედი აქვს, რომ შემდეგში თავის მოვალეობას
მკითხველთა წინაშე უფრო უკეთ შეასრულებს, რადგან ამ საქმეში
ჩვენთა უკეთესთა მწეარლთა აღუთქვეს იმას თავისი შემწეობა და თა-
ნაგრძნობა.

ხელის - მოწერა

მიიღება თფილისში: „დროების“ რედაქციაში, სოლოლაკზე,
ბაღის (სადოვის) ქუჩაზე, გ. შადინოვის სახლში, № 33.

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთა ამ ადრესით უნდა გამოგზავნონ
მოთხოვნა: ВЪ Тифлисъ. Въ редакцію «ДРОЗБА» - «ИВЕРІИ».

ფ ა ს ი

წელიწადში: ექვს თვეს. სამც თვეს.

	„დროება“ და „ივერია“	— ერთად	— 13 მან.	— 7 მან.	— 4 მან.
ცალკე	„დროება“	— — —	9 მან.	5 მან.	3 მან.
	„ივერია“	— — —	6 მან.	4 მან.	2 მან.
ცალკე ნომერი	„დროებისა“	— —	ერთი შუური.		
	„ივერიისა“	— —	ორი მანათი.		

სხვა ვადებით ხელის მოწერა არ მიიღება.

სკედრი ფული ხელის-მომწერმა ურუნალ-გაზეთის დაბარებისა-
თანავე უნდა გამოგზავნოს რედაქციაში.

რედაქტორები „დროება“-„ივერიისა“ } ილ. ჭავჭავაძე.
სერგ. მესხია.

გამომცემელი „დროებისა“ — სტ. მელიქიშვილი.

გამომცემელი „ივერიისა“ — ილ. ჭავჭავაძე.

ი 383
1879

ბრიგოლ ჩარკვიანის

ქართული წიგნის მალაზთაში

ისეიდება.

ყოველ-გვარი ქართული წიგნები.

მალაზია ქვაშეთის ეკლესიის შენობაში № 1 კვ 2.

გარეშე მხოვრებთათვის აღრესი:

Въ Тифлисъ,

книжный магазинъ Гр. Чарквіани.

въ зданіе Квишветской церкви № 1 и 2.

გამომცემელი „ივერიისა“ ილია ჭავჭავაძე.